

บทที่ 3

การพ็อนในพิธีพ็อนบูชาพระธาตุพนม

จากการศึกษาการพ็อนในพิธีบูชาพระธาตุพนมในเทศกาลไหลเรือไฟจังหวัดนครพนม มีชุดพ็อนทั้งหมด 7 ชุด ได้แก่ พ็อนหางนกยูง พ็อนภูไทเรณูนคร พ็อนไต้ย้อ พ็อนศรีโคตรบูร พ็อนตำนานพระธาตุพนม พ็อนอีสานบ้านเฮา พ็อนขันหมากเบ็ง ในบทนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 หัวข้อคือ

1. ประวัติความเป็นมา

2. องค์ประกอบของพ็อนในพิธีพ็อนบูชาพระธาตุพนม โดยในหัวข้อนี้จำแนกรายละเอียดดังนี้

- ผู้พ็อน
- รูปแบบการนำเสนอ
- อุปกรณ์การแสดง
- การแต่งกาย
- คนตรีประกอบการพ็อน
- ลำดับทำพ็อน
- การแปรแถว

3. ทำพ็อน

จากการจำแนกลักษณะของการพ็อนทั้ง 7 ชุด ผู้วิจัยให้ทำการวิเคราะห์เพิ่มเติมจากข้อมูลข้างต้นดังจะกล่าวตามหัวข้อนี้นี้

- วิเคราะห์ลักษณะการคัดเลือกผู้พ็อนในการพ็อนบูชาพระธาตุพนม
- วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายนาฏศิลป์อีสาน
- วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายการพ็อนบูชาพระธาตุพนม
- วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงคนตรีการพ็อนบูชาพระธาตุพนม
- วิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอ
- วิเคราะห์ลักษณะการแปรแถว
- วิเคราะห์แผนผังเวที

ในการอธิบายองค์ประกอบท่าฟ้อนแต่ละชุดผู้วิจัยขอนำเสนอลักษณะท่าฟ้อนอีสานเพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างทำให้สามารถศึกษานาฏศิลป์อีสานในรายละเอียดจากหัวข้อต่อไป โดยนาฏศิลป์อีสานมีเอกลักษณ์ดังนี้ ลำตัวปล่อยไปตามธรรมชาติไม่มีการคั่นหลัง กดเกยขว้างในการเคลื่อนไหวโดยยังคงการรักษาสมดุลของร่างกาย ยกเท้าสูง วงแขนกว้าง โดยลักษณะเด่นอยู่ที่การเคลื่อนไหว ดังนั้นในการบันทึกท่าของฟ้อนอีสานผู้วิจัยทำการบันทึกตามกระบวนการเคลื่อนไหวของร่างกาย ซึ่งอาจไม่ตรงตามการบันทึกภาพ เนื่องจากภาพที่นำเสนอเป็นภาพนิ่ง จึงทำให้อาจมีการอธิบายท่ากลาดเลื่อนในภาพประกอบ

1. ฟ้อนหางนกยูง

1. ประวัติฟ้อนหางนกยูง

ฟ้อนหางนกยูงเป็นฟ้อนพื้นเมืองของชาวนครพนมมีหลักฐานย้อนไปประมาณ 100 ปีเศษ ซึ่งเป็นศิลปะการฟ้อนอีกแบบหนึ่งที่เลียนแบบท่านกยูงรำแพน มีลีลาอ่อนช้อยสวยงาม ผู้คิดค้นท่าฟ้อนคนแรกคือ นายพัน เหมหงส์ ชาวจังหวัดนครพนมโดยกำเนิด เป็นครูมวย ครูดาบ และกระบี่กระบอง ชอบสะสมของป่าเดินทางค้าขายทั่วไปในแถบอีสานและภาคเหนือ เมื่อมีหางนกยูงจำนวนมากพอประมาณ 2 กำมือ จึงทดลองนำเอาหางนกยูงมาทำท่าฟ้อนกระบี่กระบอง เมื่อเห็นว่าสวยงามจึงถ่ายทอดให้ศิษย์และบุตรหลานเผยแพร่สืบมา ฟ้อนหางนกยูงในสมัยก่อนนิยมฟ้อนคนเดียวบนหัวเรือแข่ง ในงานเทศกาลออกพรรษา ฟ้อนหางนกยูงจะฟ้อนตามจังหวะกลองยาว ฉิ่ง ฉาบ ที่ใช้บรรเลงในเรือแข่ง ก่อนที่เรือจะแข่งขัน หัวหน้าฝีพายจะเตรียมเรือพร้อมด้วยเครื่องเช่นบวงสรวงเพื่อสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง และฟ้อนหางนกยูงถวายเจ้าพ่อหลักเมือง เพื่อเป็นการคารวะและบอกกล่าวขอให้ท่านช่วยปกป้องคุ้มครอง ให้งานสำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดีและมีชัยชนะในการแข่งขัน

ต่อมาในปีพ.ศ.2491 นางเกษมสุข สุวรรณธรรมา ย้ายไปรับราชการที่โรงเรียนบ้านหนองจันทร์ ตำบลท่าค้อ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม โดยมีนายทวี สุริรมย์ เป็นครูใหญ่ และเป็นหลานของนายพัน เหมหงส์ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดการฟ้อนหางนกยูง ดังนั้นในเวลาต่อมา นางเกษมสุข สุวรรณธรรมา จึงถือโอกาสฝึกการฟ้อนหางนกยูง และนำไปสอนให้นักเรียนในโรงเรียนบ้านหนองจันทร์¹

¹อารีรัตน์ นาคพงศ์, เอกสารประกอบการสอน วิชานาฏศิลป์พื้นเมือง 1 ศ 0225, (นครพนม: ม.ป.พ., 2536), หน้า 33.

ในปี พ.ศ. 2495 นางเกษมสุข สุวรรณธรรมา ได้ประดิษฐ์ทำพ็อนเพิ่มเติมจากทำเดิมซึ่งมี 4 ทำคือ ทำไห้วครุ ทำขุงรำแพน ทำปีดรั้งควาน ทำขุงลอดซุ้ม เพิ่มขึ้นจากเดิมอีก 8 ทำคือ ทำขุงพิสมัย ทำขุงพ็อนหาง ทำขุงกระสนคู่ ทำขุงเหินฟ้า ทำขุงปีกหลัก ทำขุงรำแพนซุ้ม ทำนกงูร่อน ทำขุงร่ายไม้ รวมเป็น 12 ทำในงานเปิดกีฬาในจังหวัดนครพนม ในปีต่อมาได้รับมอบหมายจากสำนักงานการศึกษาจังหวัดนครพนม ให้นำการพ็อนชุดนี้ไปแสดงที่กรุงเทพมหานคร สืบเนื่องจากในปีนั้นจังหวัดนครพนมได้เป็นตัวแทนมณฑลอิสาน และต้องนำมาซ้อมร่วมกับคณะกรรมการศึกษามณฑลอิสานในจังหวัดขอนแก่นและได้เปลี่ยนดนตรีจากดนตรีพื้นบ้านอิสานเป็นดนตรีไทยวงปี่พาทย์ เนื่องจากว่าทางคณะกรรมการศึกษามณฑลอิสานเห็นว่า ดนตรีอิสานไม่ไพเราะและไม่เป็นไทย (ในสมัยนั้นชาวอิสานเกรงว่าชาวภาคกลางหรือกรุงเทพมหานคร จะกล่าวว่าเป็นชาวลาวจึงนิยมปรับปรุงสิ่งต่างๆให้มาเป็นในลักษณะของชาวภาคกลาง) ทั้งนี้ดนตรีไทยมีความอ่อนช้อยเข้ากับทำพ็อนของพ็อนหางนกงู โดยใช้เพลงลาวแพนประกอบการพ็อน ปัจจุบันนิยมใช้ทั้งดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านแต่นิยมดนตรีพื้นบ้านมากกว่า เนื่องจากสะดวกในการหาคนเล่นดนตรีพื้นบ้านแถบนครพนม การพ็อนหางนกงูมีการนำเข้ามาในการพ็อนบูชาพระธาตุพนมในปี พ.ศ.2528 เป็นต้นมาเนื่องจากเป็นการพ็อนที่มีอยู่ในตำนานพระธาตุพนม²

2. องค์ประกอบพ็อนหางนกงู

1. ผู้พ็อน

ลักษณะของผู้พ็อนหางนกงูในงานพิธีพ็อนบูชาพระธาตุพนม ได้แบ่งผู้พ็อนหางนกงูออกเป็น 2 กลุ่ม ในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พ.ศ. 2528–2533 อำเภอเมืองจังหวัดนครพนมมอบหมายให้อาจารย์เกษมสุข สุวรรณธรรมา ข้าราชการบำนาญเป็นผู้รับผิดชอบชุดพ็อนหางนกงู โดยเลือกผู้พ็อน ตามความสมัครใจของบุคคลในเขตอำเภอเมืองนครพนมมาร่วมพ็อน อายุประมาณ 30 – 45 ปีโดยมีการฝึกซ้อมในโรงเรียนสุทรวิจิตร ช่วงเดือนกันยายนก่อนถึงวันออกพรรษาในเวลาตอนเย็น¹ ผู้พ็อนในพ.ศ.2528–2529 มีจำนวน 20 คน ต่อมาใน พ.ศ. 2530 มีการเปลี่ยนแปลงเวทีทำให้ไม่มีการจำกัดจำนวนนักพ็อน

² สัมภาษณ์ เกษมสุข สุวรรณธรรมา, ผู้ปรับปรุงและผู้ควบคุมพ็อนหางนกงู พ.ศ. 2528 – 2533, 28 พฤษภาคม 2546.

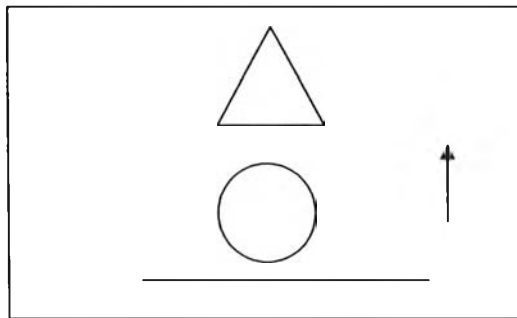
³ สัมภาษณ์ เกษมสุข สุวรรณธรรมา, 28 พฤษภาคม 2546.

2. พ.ศ. 2534 – 2546 อำเภอเมืองนครพนมได้เปลี่ยนผู้รับผิดชอบ โดยมอบหมายให้โรงเรียนนครพนมวิทยาคมเป็นผู้รับผิดชอบ โดยมีอาจารย์จันทร รัศมี เป็นผู้ควบคุม⁴ ผู้พื่อนเป็นนักเรียนโรงเรียนนครพนมวิทยาคม (ในพ.ศ. 2538 เป็นต้นมา มีการเพิ่มจำนวนนักแสดงจากการเปลี่ยนเวทีแสดงทำให้มีจำนวนนักแสดงเป็น 60 คน) โดยเลือกผู้พื่อนจากนักเรียนในชมรมนาฏศิลป์เป็นหลักและรับสมัครเพิ่มจากนักเรียนที่สนใจ

2. รูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอการพื่อนในพิธีบูชาพระธาตุพนม จากระยะเวลาในการจัดงานตั้งแต่ พ.ศ. 2530 - 2546 ผู้วิจัยพบว่ามีการเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนองานของชุดพื่อนทางนกกยงเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2528 - 2529 เป็นการพื่อนภายในลานวัดพระธาตุพนม โดยผู้พื่อนหันหน้าเข้าหาลานวัดพระธาตุพนม

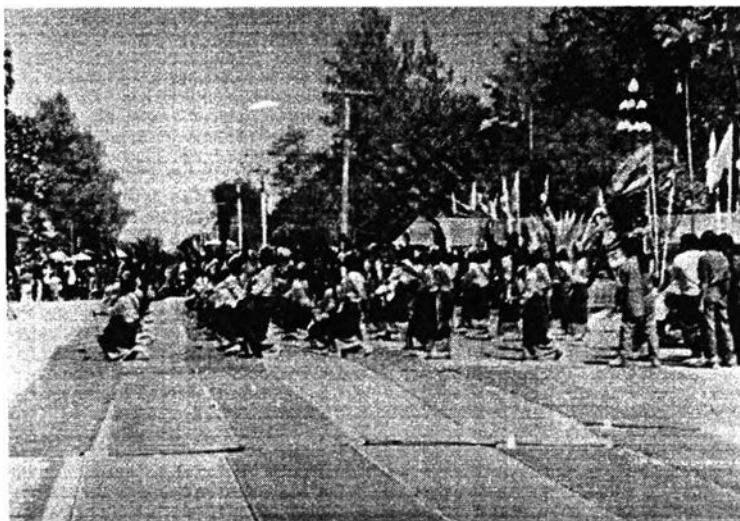
แผนผังประกอบ 3

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง สามเหลี่ยมแสดงถึงองค์พระธาตุพนม เส้นเป็นวงกลมแสดงถึงการแปรแถวของผู้พื่อน จุดแสดงถึงผู้พื่อนคู่เอก ลูกศรแสดงถึงทิศทางการหันหน้าของตัวเอก

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

⁴สัมภาษณ์ จันทร รัศมี, ผู้ควบคุมการพื่อนทางนกกยง พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา, 27 พฤษภาคม 2546.

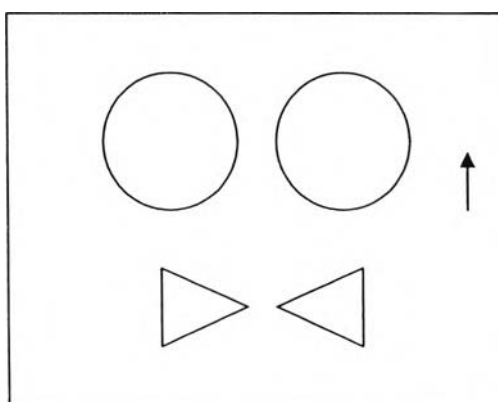
2. รูปแบบการนำเสนอของเพื่อนหางนกยูงใน พ.ศ. 2530 – 2537 แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม
ไม่จำกัดจำนวนผู้เพื่อน เพื่อนโดยหันหน้าเข้าหาพระธาตุพนม

ภาพประกอบ 19

คำอธิบายภาพ : ภาพการเพื่อนหางนกยูงในพิธีเพื่อนบูชาพระธาตุพนมปี พ.ศ. 2535

ที่มา : อาจารย์จันทร์ รัศมี

แผนผังประกอบ 4

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง เส้นเป็นวงกลมแสดงถึง
การแปรแถวของผู้เพื่อน ลูกศรคือทิศทางการหันหน้าของตัวเอง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

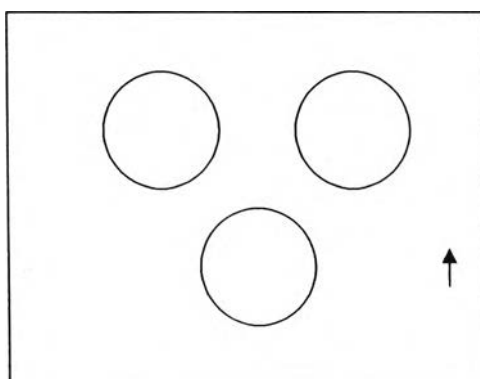
3. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2538 – 2546 แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มกลุ่มละ 20 คน ผู้เพื่อนสามารถหันหน้าไปได้รอบทุกทิศทาง ผู้แสดงคนกลางในวงกลางหันหลังให้พระธาตุพนม ส่วนในสองวงด้านข้างหันหน้าให้พระธาตุพนม

ภาพประกอบ 20

คำอธิบายภาพ : การฟ้อนหางนกยูงในพิธีบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2546

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

แผนผังประกอบ 5

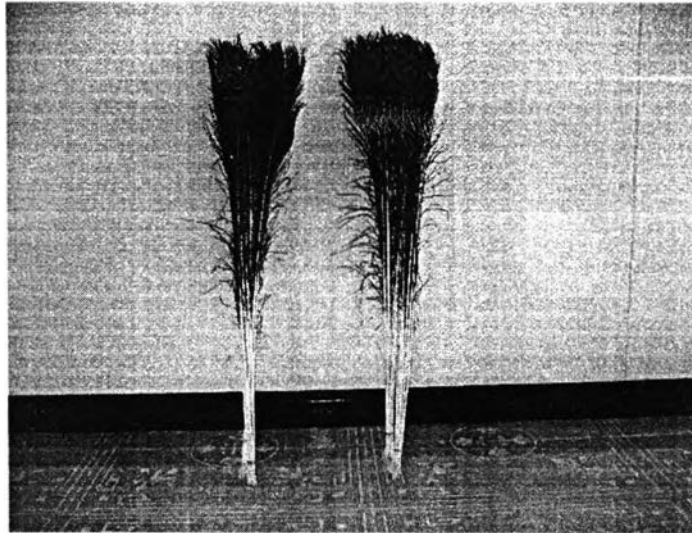
คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง เส้นเป็นวงกลมแสดงถึงการแปรแถวของผู้ฟ้อน ลูกศรคือทิศทางการหันหน้าของตัวเอง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. อุปกรณ์การฟ้อน

หางนกยูงโดยแบ่งตามลักษณะการใช้งาน

1. อุปกรณ์ที่ใช้ฟ้อนหางนกยูงซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญของฟ้อนหางนกยูง ผู้ฟ้อน 1 คน ใช้หางนกยูงจำนวน 2 กำ จำนวนก้านของแต่ละกำมีจำนวน 15 – 20 ก้านต่อกำ โดยมีครวมกันเป็นกำ มีความยาวประมาณ 80 – 100 เซนติเมตร

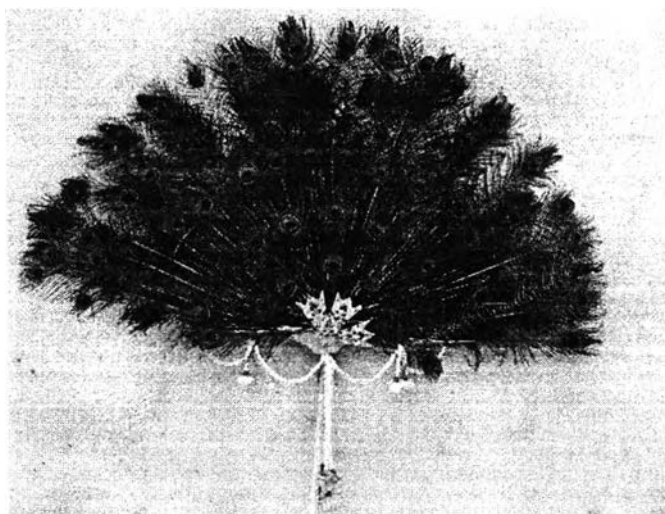

ภาพประกอบ 21

คำอธิบายภาพ : อุปกรณ์ที่ใช้ในฟ้อนหางนกยูง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

2. หางนกยูงที่ใช้ประกอบการฟ้อน ใน พ.ศ. 2543 – 2545 มีการนำช่อหางนกยูงมาวางเรียงกันเป็นแผงรูปครึ่งวงกลมลดหลั่นกันตามลำดับมีด้ามถือยาว ขนาดประมาณ 1.5 เมตร ตามภาพประกอบที่ 22 โดยมีนักแสดงประกอบเดินถือเข้ามาก่อนการฟ้อน เพื่อให้การฟ้อนเกิดความสวยงามยิ่งขึ้น แต่ใน พ.ศ. 2546 พบว่าไม่มีการนำมาเป็นองค์ประกอบในการฟ้อนหางนกยูง อาจารย์จันทร์ รัศมี ให้เหตุผลว่า เนื่องจากเมื่อคุณแล้วรศดา และหางนกยูงที่ผู้ฟ้อนถือนั้นก็มีความงามอยู่ในตัวแล้ว

ภาพประกอบ 22

คำอธิบายภาพ : ภาพอุปกรณ์ที่เป็นองค์ประกอบในการฟ้อนหางนกยูง พ.ศ. 2543 - 2545

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

⁵ สัมภาษณ์ จันทร์ รัศมี, 27 พฤษภาคม 2546.

4. การแต่งกายประกอบการฟ้อน

ผู้วิจัยพบว่ามี การเปลี่ยนเครื่องแต่งกายฟ้อนหางนกยูง ในงานพิธีบูชาพระธาตุพนม 2 ครั้ง ดังจะอธิบายดังต่อไปนี้

1. เครื่องแต่งกายของชุดฟ้อนหางนกยูง พ.ศ. 2528 – 2535 โดยผู้ฟ้อนสวมเสื้อคอตั้ง แขนกระบอกสีเหลือง พาดสไบเดินจากทางด้านขวาเบี่ยงมาทางด้านซ้าย คาดเอวด้วยผ้าคาดเอว สีเหลือง ผ้าถุงสีเขียวเข้มเชิงคอแถบดินจก มวยผมทัดดอกไม้ขาวด้านซ้าย

ภาพประกอบ 23

คำอธิบายภาพ : เครื่องแต่งกายชุดฟ้อนหางนกยูง พ.ศ. 2528 - 2535

ที่มา : อาจารย์จันทร์ รัศมี

2. เครื่องแต่งกายชุดฟ็อนหางนกยูง พ.ศ. 2536 – 2546 ได้มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากว่าชุดเดิมมีสภาพเก่าตามกาลเวลา จึงยังคงเป็นรูปแบบเดิม ผ้าสไบเปลี่ยนจากตีนจกมาเป็นผ้าสไบจิด ผ้าคาดเอวเปลี่ยนเป็นผ้าลายเส้นแนวตั้งสีเขียว ผ้าถุงมีลายเส้นแนวตั้งมีการต่อเชิงด้วยผ้าตีนจก ผู้จัดมีความคิดเห็นว่ามีความสะดวกกว่าชุดเดิม

ภาพประกอบ 24

คำอธิบายภาพ : เครื่องแต่งกายชุดฟ็อนหางนกยูง พ.ศ. 2536 - 2546

ที่มา : อาจารย์อารีรัตน์ นาคพงศ์

5. คนตรีประกอบการพ็อน

คนตรีประกอบการพ็อนหางนกยูงผู้วิจัยพบว่า มีการนำวงปีพาทย์เข้ามาในการพ็อนหางนกยูง ในพิธีบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2528 – 2542 และ พ.ศ. 2544 – 2545 ส่วน พ.ศ. 2543 และปี พ.ศ. 2546 พบว่ามีการนำคนตรีพื้นเมืองเข้ามาในการพ็อนชุดนี้ จากการสัมภาษณ์ อาจารย์จันทร์ รัศมี ให้เหตุผลว่า หากผู้เล่นคนตรีวงปีพาทย์ไม่ได้จึงนำเอาวงคนตรีพื้นเมืองเข้ามาใช้ ในพ็อนหางนกยูงในพิธีบูชาพระธาตุพนมโดยใช้เพลงเดิมคือ เพลงลาวแพน⁶

ลาวแพน⁷

	ร	คร ฟร	คค-ค	---ค	---ค	-ร-ร	--ฟช
---ล	---ค		ค			ช	
				ค			
---ช	---ช	---ช	---ช	---คั	--ชล	--ชล	คัลชฟ
--ชล	ชฟรฟ	--รด	ฟครฟ	--ชล	ชฟรฟ	รฟชล	ชลฟช
---ช	---ช	---คั	--ฟริ	--คัริ	ฟริคัล	--ชล	ชลฟช
-ฟชล	ชฟรฟ	--รด	ฟคฟร	--ชล	ชฟรฟ	รฟชฟ	รฟคร
---ร	ฟครฟ	รฟชฟ	รฟคร	---ร	ฟครฟ	รฟชฟ	รฟคร
ร				ร			
ฟรด	ร	ฟคฟร	คค-ค	---ค	---ค	-ร-ร	--ฟช
ล	ชลค		ค			ช	
			ค				
---ช	---ช	---ช	---ช	---คั	--ชล	--ชล	คัลชฟ
--ชล	ชฟรฟ	--รด	ฟครฟ	--ชล	ชฟรฟ	รฟชล	ชลฟช
---ช	---ช	---คั	--ฟริ	--คัริ	ฟริคัล	--ชล	ชลฟช
--ฟชล	ชฟรฟ	--รด	ฟคฟร	--ชล	ชฟรฟ	รฟชฟ	รฟคร
---ร	ฟครฟ	รฟชฟ	รฟคร	---ร	ฟครฟ	รฟชฟ	รฟคร

⁶สัมภาษณ์ จันทร์ รัศมี, 27 พฤษภาคม 2546.

⁷ได้รับความอนุเคราะห์ในการเขียนโน้ตเพลง จาก นายพิพัฒน์ สอนโย อาจารย์ประจำ สาขาวิชาดุริยางค์ศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ร				ร			
พ ร ค	ร	พ ค ฟ ร	ค ค - ค	--- ค	--- ค	- ร - ร	-- ฟ ช
ล	ช ล ค		ค			ช	
			ค				
--- ช	--- ช	--- ช	--- ช	--- ค	-- ช ล	-- ช ล	ค ล ช ฟ
-- ช ล	ช ฟ ร ฟ	-- ร ค	พ ค ร ฟ	-- ช ล	ช ฟ ร ฟ	ร ฟ ช ล	ช ล ฟ ช
--- ช	ค ร ค ล	- ล ช ฟ	ค ฟ ช ล	- ล ค ร	พ ร ค ล	- ล ช ล	ค ล ช ฟ
ช							
--- ฟ	ค ร ค ล	- ล ช ล	- ล ช ฟ	- ฟ ช ล	ช ฟ ร ฟ	ร ฟ ช ฟ	ร ฟ ค ร
ฟ							

--- ร	พ ค ร ฟ	ร ฟ ช ฟ	ร ฟ ค ร	--- ร	พ ค ร ฟ	ร ฟ ช ฟ	ร ฟ ค ร
ร				ร			
พ ร ค	ร	พ ค ฟ ร	ค ค - ค	--- ค	--- ค	- ร - ร	-- ฟ ช
ล	ช ล ค		ค			ช	
			ค				
--- ช	--- ช	--- ช	--- ช	--- ค	-- ช ล	-- ช ล	ค ล ช ฟ
-- ช ล	ช ฟ ร ฟ	-- ร ค	พ ค ร ฟ	-- ช ล	ช ฟ ร ฟ	ร ฟ ช ล	ช ล ฟ ช
--- ช	ค ร ค ล	- ล ช ฟ	ค ฟ ช ล	- ล ค ร	พ ร ค ล	- ล ช ล	ค ล ช ฟ
ช							
--- ฟ	ค ร ค ล	- ล ช ฟ	ค ฟ ช ล	- ล ค ร	พ ร ค ล	- ล ช ล	ค ล ช ฟ
ฟ							
--- ฟ	ค ร ค ล	- ล ช ล	- ล ช ฟ	- ฟ ช ล	ช ฟ ร ฟ	ร ฟ ช ฟ	ร ฟ ค ร
ฟ							
--- ร	พ ค ร ฟ	ร ฟ ช ฟ	ร ฟ ค ร	--- ร	พ ค ร ฟ	ร ฟ ช ฟ	ร ฟ ค ร
ร				ร			
พ ร ค	ร	พ ค ฟ ร	ค ค - ค	- ล ช ล	ค ล ช ล	ค ล ช ล	ค ล ช ฟ
ล	ช ล ค		ค				

				ค			
ชฟชค	ฟคرف	รฟชฟ	รฟค	ฟค	ร	ฟคฟ	คค-ค
				ล	ชลค		ค
							ค
----	ฟชฟ	-ค--					ร
		ล		-ค-ช	-ช-ล	-คชล	-ค--
----	ฟค-		ร	ฟค	ร	ฟคฟ	คค-ค
	ล	----	ชลค-	ล	ชลค		ค
							ค
----	ฟชฟ	-ค--					ร
		ล		-ค-ช	-ช-ล	-คชล	-ค--
----	ฟค-		ร	ฟค	ร	ฟคฟ	คค-ค

	ล	----	ชลค-	ล	ชลค		ค
							ค
ร	คرفช	ฟชลค	ลคลช	ลชฟ	คرفช	ลชฟ	ชฟค
-ลค-							
--ฟ	--ฟค	ร	คرفค	--ฟ	--ฟค	ร	คرف
		-ลค-				-ลค-	

ลงจบ

-ช-ช	---ล	---ค	---ร	-ม-ร	-ค-ช	--ชลท	-ค-ร
ช							

6. ลำดับทำพ็อน

ลำดับทำพ็อนหางนกยูงในพิธีพ็อนบูชาพระธาตุพนม

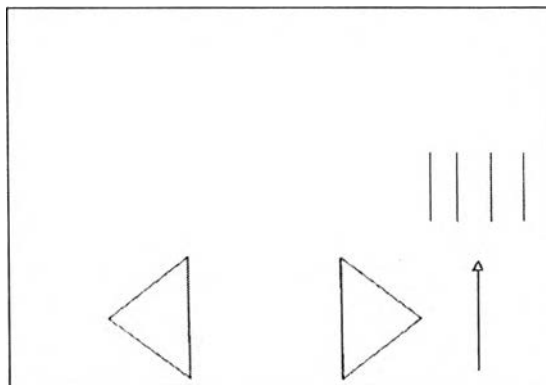
ลำดับทำพ็อนหางนกยูงมีลำดับดังนี้

1. ทำนกยูงร่อน
(ผู้แสดงออกมาแสดงเป็นแถว)
2. ทำยุงพิสมัย
3. ทำยุงปีกหลัก
4. ทำไหว้คุณ
5. ทำยุงพ็อนหาง
6. ทำยุงรำแพน
(ผู้พ็อนแปรแถวเป็นวงกลม โดยมีตัวเอกอยู่ตรงกลาง)
7. ทำยุงهيرฟ้า
ผู้พ็อนตัวรองทำการหมุนออกด้านนอกในทำนี้
8. ทำยุงพิสมัย
9. ทำยุงกระสันคู่
(ตัวเอกทำทำนี้ตัวรองยังทำทำยุงพิสมัยและยังหันออกไปด้านนอก)
10. ทำยุงรำแพนซุ่ม
(ตัวเอกและตัวรองทำเหมือนกันแต่ทำคนละข้าง)
11. ทำยุงร้ายไม้
(ผู้พ็อนแปรแถวเป็นแถวตอน 10 แถวแถวละ 6 คน)
12. ทำปีกหลักซุ่ม
13. ทำปีดรงควาน
14. ยุงهيرฟ้า
15. ทำยุงรำแพนปีกหลักเป็นท่าจบ

7. การแปรแถว

การแปรแถวพ็อนหางนกงุงในพิธีบูชาพระธาตุพนมมี 2 ลักษณะเนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงผังเวทีทำให้มีการเปลี่ยนรูปแบบการแปรแถวมีรายละเอียดดังนี้

1. การแปรแถวพ็อนหางนกงุง พ.ศ. 2530 – 2537 ผู้พ็อนหันหน้าเข้าหาล่องค์พระธาตุพนม แบ่งเป็นแถว 4 แถว จำนวนแถวละ 10 คน โดยทำตามลำดับท่าที่ 1

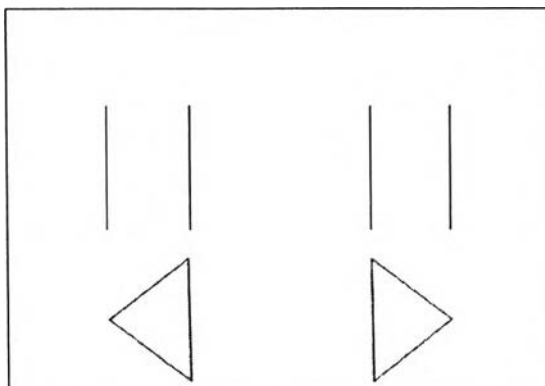
แผนผังประกอบ 6

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน เส้นแสดงถึงแถวผู้พ็อน

ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้พ็อน

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้ฟ้อนแยกแถวออกมาทางด้านซ้ายมือของผู้ฟ้อนจัดช่องไฟทำตามลำดับท่าที่ 1 – 5

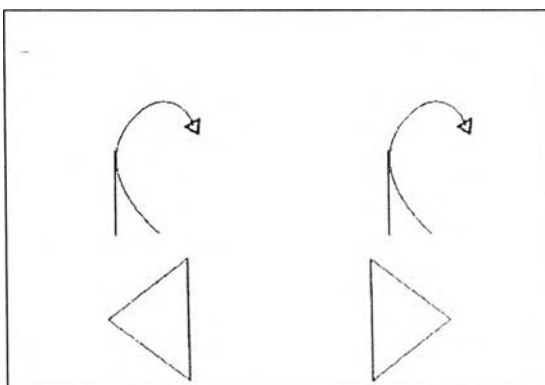
แผนผังประกอบ 7

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน

ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้ฟ้อน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้ฟ้อนแปรแถวเป็นวงกลมในทิศทางวนขวาตามลูกศร โดยมีการรวมแถวจาก 4 แถว เป็น 2 แถว ทำเป็นวงกลมตามลำดับท่าที่ 6

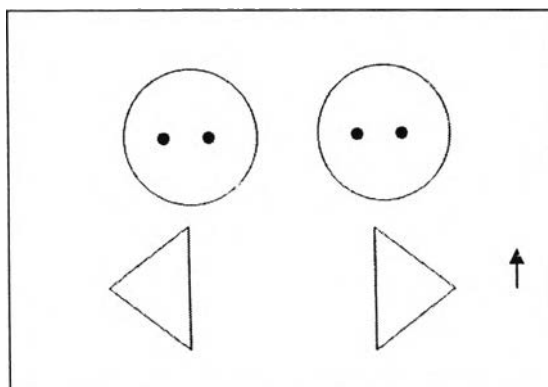
แผนผังประกอบ 8

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน

ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้ฟ้อน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้พ่อนแปรแถวเป็นวงกลมทำตามลำดับทำที่ 6 - 10 ผู้พ่อนตัวเอกอยู่ตรงกลาง
ผู้พ่อนตัวรองอยู่ในเส้นวงกลมตามแผนผัง

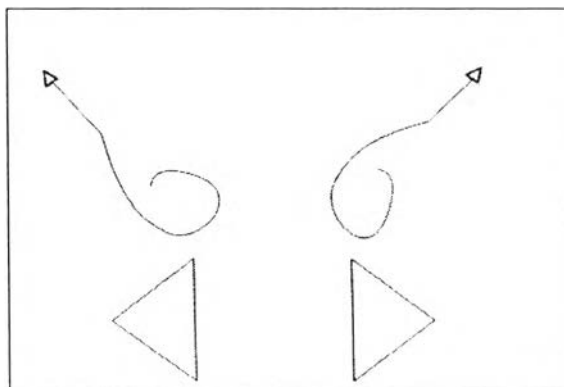
แผนผังประกอบ 9

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน เส้นแสดงถึงแถวผู้พ่อน

ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้พ่อน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้พ่อนมีการแปรแถวออกเป็นแถวตอน 4 แถว จำนวนแถวละ 10 คนดังแผนผังที่ 2
ทำตามลำดับทำที่ 11 - 14 ในลำดับที่ 15 มีการแปรแถวเป็นวงกลมก่อนออกจากเวทีด้านข้าง

แผนผังประกอบ 10

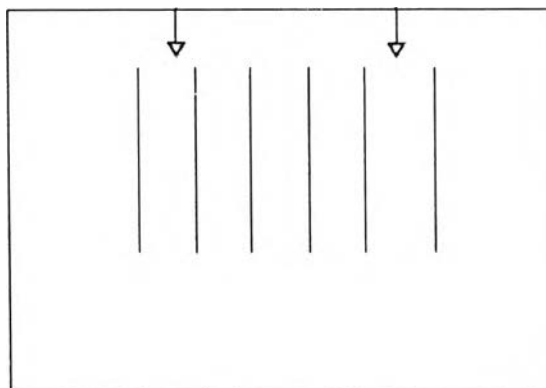
คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน เส้นแสดงถึงแถวผู้พ่อน

ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้พ่อน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

2. การแปรแถวฟ้อนหางนกยูง พ.ศ. 2538 - 2546

ผู้ฟ้อนแบ่งออกเป็น 6 แถว จำนวนแถวละ 10 คน โดยออกมาจากพระธาตุพนมหันหลังให้พระธาตุพนม

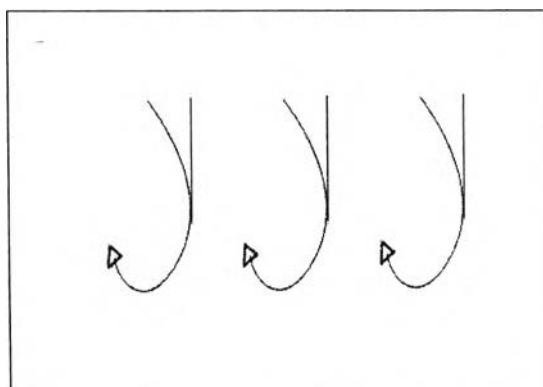

แผนผังประกอบ 11

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้ฟ้อน

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้ฟ้อนมีการแปรแถวเป็นรูปวงกลม 3 วง โดย 2 แถวรวมเป็นแถวเดียวทำตามลำดับที่ 6

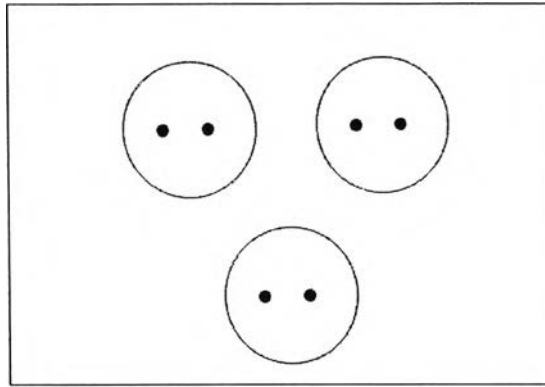

แผนผังประกอบ 12

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้ฟ้อน

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้ฟ้อนมีการแปรแถวเป็นรูปวงกลม 3 วงในลำดับท่าที่ 6 - 10

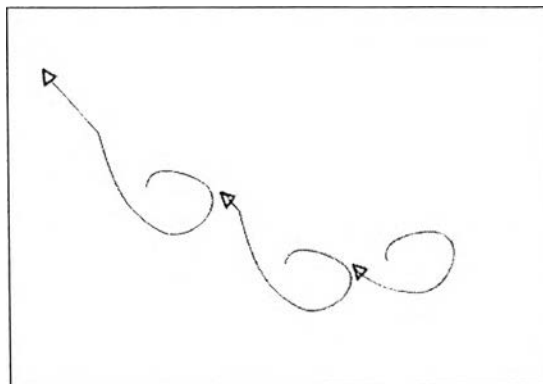

แผนผังประกอบ 13

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้ฟ้อน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้ฟ้อนมีการแปรแถวออกเป็นแถวตอน 6 แถว จำนวนแถวละ 10 คนดังแผนผังที่ 6 ทำตามลำดับท่าที่ 11 - 14 ในลำดับที่ 15 มีการแปรแถวเป็นวงกลมก่อนออกจากเวทีด้านข้าง

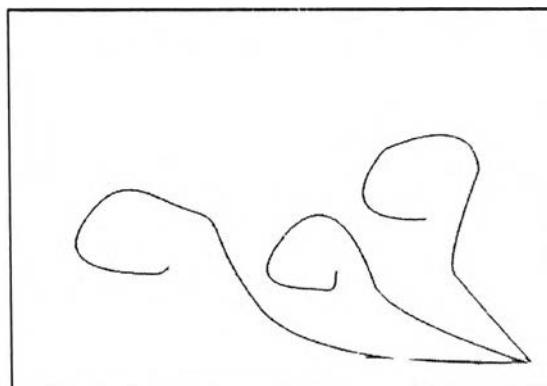

แผนผังประกอบ 14

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้ฟ้อน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

พบการเปลี่ยนแปลงการแปรแถวใน พ.ศ. 2546 โดยมีการออกจากเวทีแสดงในทิศทาง
บริเวณด้านหน้าเวที

แผนผังประกอบ 15

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้แสดง ลูกศรแสดงถึงทิศการหันหน้าของผู้แสดง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. ทำพ็อนหางนกยูง

พ็อนหางนกยูงในพิธีพ็อนบูชาพระธาตุพนมประกอบด้วยกระบวนทำพ็อนทั้งหมด 12 ท่า
ดังนี้

ท่าที่ 1 นกยูงร่อน (ท่าออก)

ภาพประกอบ 25

คำอธิบายภาพ : กำหางนกยูงทั้ง 2 ข้าง ตั้งมือทางด้านซ้ายระดับสะเอว วิ่งชอยเท้าขึ้น
ด้านหน้าเวที แล้วชอยเท้าทางด้านข้าง ชอยถอยลงและวิ่งขึ้น หางนกยูงโบกไปตาม
จังหวะ พับหางนกยูงทั้ง 2 ไปทางด้านซ้าย แล้วก้าวเท้าขวาไปข้าง ๆ หมุนลากหางนกยูง
ไปทางขวาไปซ้ายสลับกันทำ 2 รอบ

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาสีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 2 ยูงรำแพน (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 26

ภาพประกอบ 27

ภาพประกอบ 28

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 26 ก้าวเท้าซ้ายมาข้างหน้ารับน้ำหนัก ขาขวาไขว้

ไปด้านหลังปลายเท้าแตะพื้น หางนกยูงขนานกับพื้น ยื่นไปข้างหน้า

ภาพประกอบ 27 ก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า ขาขวาไขว้ไปด้านหลังปลายเท้าแตะพื้น โบกหางนกยูงทั้งสองข้างเหนือศีรษะ แล้วสะบัดหางนกยูงไปทางด้านหลังหลัง แล้ววาดขึ้นมาประสานกันระดับหน้าอกแขนซ้ายทับแขนขวา

ภาพประกอบ 28 ยกไหล่ทั้งสองข้าง หักข้อมือทั้งสองแยกออกจากกันซ้ายขวาตามจังหวะ แล้วโบกหางนกยูงไปทางด้านหลัง พร้อมทั้งถอยเท้า ทำสลับกันไปขึ้นลงโยกตัวตาม จังหวะ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 3 ท่ารำแพนปีกหลัก (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 29

ภาพประกอบ 30

คำอธิบายภาพ : ท่าเตรียม ขึ้นในลักษณะเดิมเหมือนท่าที่ 2

ภาพประกอบ 29 ขึ้นแขนทั้งสองข้างไปทางด้านขวา งอข้อศอกเล็กน้อย ตั้งมือขวา แขนขวาหงาย แขนซ้ายคว่ำอยู่ในระดับไหล่ แขน แล้วลากหางนกยูงผ่านหน้าจากขวาไป ซ้าย ยึดจุดตามจังหวะ กดข้อมือทั้งสองข้างไปทางซ้าย เอียงศีรษะตรงข้ามกับมือ

ภาพประกอบ 30 วาดหางนกยูงทั้งสองผ่านหน้าจากซ้ายมาขวาตามจังหวะ เหมือน ภาพประกอบ 29

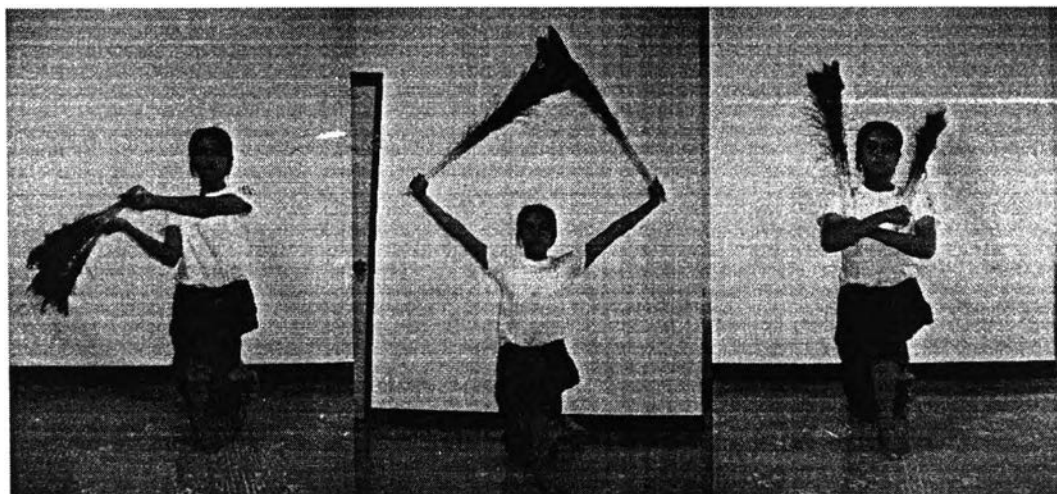
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 4 ท่าไหว้ครู (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 31

คำอธิบายภาพ : ท่าเตรียม กำหางนกงูย่นไปด้านหน้า งอศอกเล็กน้อย ลากหางนกงู
 ผ่านหน้าตามจังหวะเริ่มย่อเข้าทีละน้อย ลากหางนกงูผ่านหน้าจากซ้ายไปขวาแล้วลาก
 กลับซ้าย 4 จังหวะ เข้าซ้ายถึงพื้นแล้ววางขนานกันไปข้างหน้าสะบัดข้อแตะพื้น
 ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์

ภาพประกอบ 32

ภาพประกอบ 33

ภาพประกอบ 34

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 32 นิ่งคุกเข่าซ้าย ขาขวาส่งไปด้านหลัง โบกหางนกยูง ทั้งสองส่วบดออกกวาดไปด้านขวา

ภาพประกอบ 33 แขนทั้งสองข้างเหยียดตั้งทำมุม 45 องศา ระดับเหนือศีรษะ

ภาพประกอบ 34 วาดมือเข้ามาประสานไว้ที่อก ลากหางนกยูงออกทั้งสองข้าง (ทำซ้ำตาม ภาพประกอบ 31-34 จำนวน 3 รอบ)

ท่าพัก วางหางนกยูงพร้อมทั้งกราบ โดยใช้มือทั้งสองข้างวาดไปกับพื้น มือพนมที่หน้า บริเวณระหว่างคิ้วแล้วพนมไว้ที่อก เอียงตัวด้านขวา 1 ครั้ง เอียงตัวด้านซ้าย 1 ครั้ง ตัวตรง 1 ครั้งรวม 3 ครั้ง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์

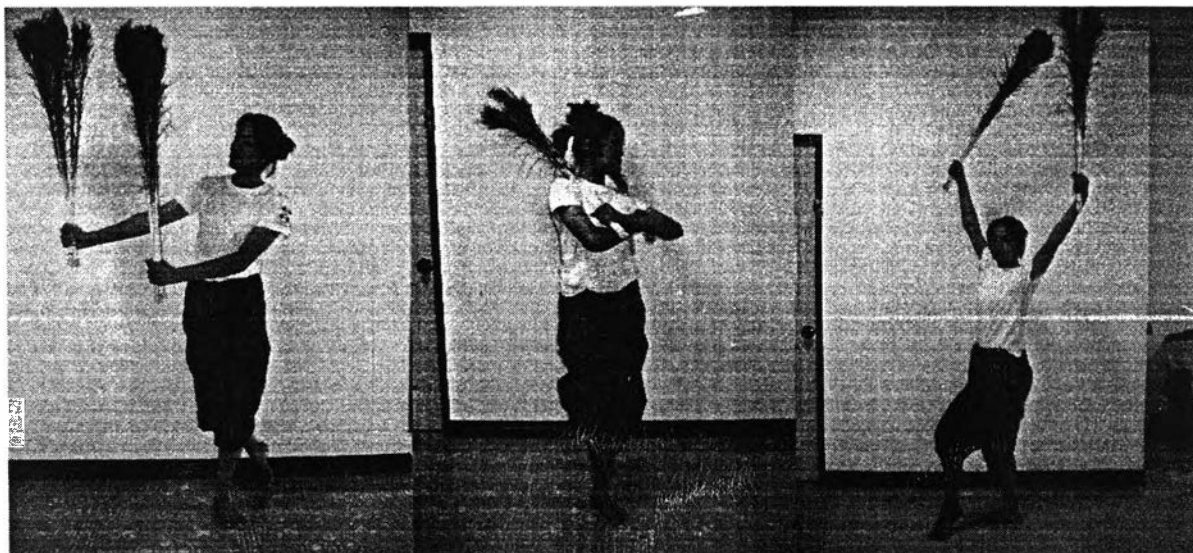
ท่าที่ 5 ท่ายูงพิสมัย

ภาพประกอบ 35

คำอธิบายภาพ : อยู่ในท่าคุกเข่าเหยียดแขน ตั้งมือซ้าย หักข้อมือทั้งสองไปข้างหลังลากจาก
 ซ้ายมาขวา เอียงขวาเวดหางนกยูงผ่านหน้า กดไหล่ขวาพร้อมกับโน้มตัวไปข้างหน้า
 ตามจังหวะ เปลี่ยนข้างทำซ้ำ
 ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 6 ทำขึงพ็อนหาง (ทำต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 36

ภาพประกอบ 37

ภาพประกอบ 38

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 36 ขึ้นแขนทั้งสองไปทางด้านขวา แขนขวาเหยียดตั้ง แขนซ้ายงอศอก

เล็กน้อย ก้าวขาซ้ายไปด้านหน้า ขาขวาไขว้ไปด้านหลัง ไข้ปลายเท้าแตะพื้น วาดแขนทั้งสองกางออกด้านข้าง ระดับไหล่

ภาพประกอบ 37 วาดแขนทั้งสองข้างเข้ามาประสานไว้ที่อก เอียงศีรษะไปทางด้านซ้าย ขาซ้ายยื่นรับน้ำหนัก ลากขาขวาเข้าชิดลำตัว ย่อตัวตามจังหวะ

ภาพประกอบ 38 วาดแขนออกทางด้านข้างทั้งสองข้าง มีวนข้อมือค่อยๆวาดแขนเหยียดตั้ง ระดับเหนือศีรษะ สะบัดข้อมือแล้วโบกหางนกยูงขึ้นลง แล้ววางเท้าซ้ายไว้ด้านหลัง โบกหางนกยูงแล้วหมุนตัวไปทางซ้ายวางเท้าซ้ายแล้วเปลี่ยนวางขวา

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 7 ปีกหลักลอดซุ้ม (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 39

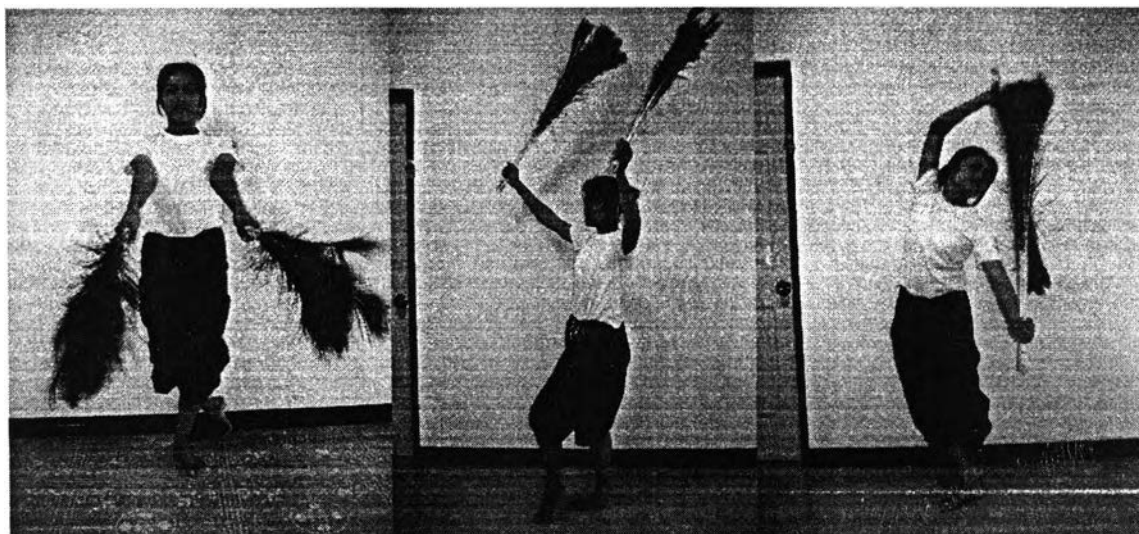
ภาพประกอบ 40

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 39 ก้าวเท้าซ้ายปลายเท้าแตะพื้น เท้าขวาขึ้นรับน้ำหนัก
แขนทั้งสองข้างเหยียดตั้งขึ้นไปด้านหน้า ระดับหัวไหล่ (ลักษณะคู่ขนาน) กดข้อมือลง

ภาพประกอบ 40 แขนทั้งสองข้างวาดหางนกยูงผ่านศีรษะไปทางด้านหลัง แขนซ้ายพับ
ข้อศอก ระดับศีรษะ แขนขวาวาดมาด้านขวา งอศอกเล็กน้อย ระดับอก กดข้อมือลงให้หาง
นกยูงชี้ลงแนวตั้ง หมุนตัวไปทางด้านขวา วาดแขนซ้ายผ่านศีรษะไปด้านหลังตามด้วย
แขนขวา เปลี่ยนข้างทำซ้ำ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 8 ยุงรำไ้ (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 41

ภาพประกอบ 42

ภาพประกอบ 43

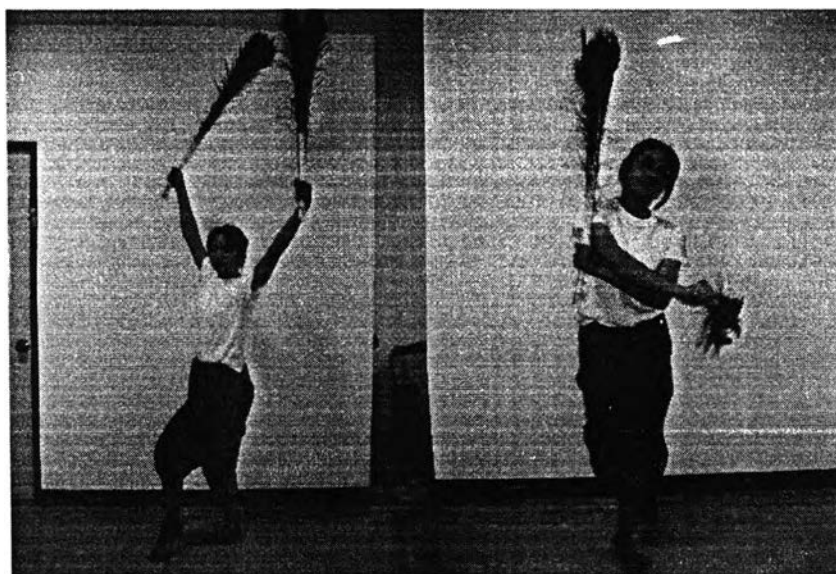
คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 41 ก้าวขาซ้ายไปด้านหน้า ขาขวาไขว้ไปทางด้านหลัง
แขนทั้งสองข้างเหยียดตั้งมาด้านหน้า ระวังเอว กดข้อมือลงให้หางนกยูงชี้ลง

ภาพประกอบ 42 ขาซ้ายก้าวไขว้ไปด้านหน้าใช้ปลายเท้าแตะพื้น แขนทั้งสองข้างวาด
หางนกยูงขึ้นเหนือศีรษะ ขาขวายืด-ยุบเข้าตามจังหวะ

ภาพประกอบ 43 แขนขวาวาดหางนกยูงผ่านศีรษะไปทางด้านหลังแล้วแขนซ้ายตาม
กดข้อมือขวา ลงให้หางนกยูงชี้ลงพื้น แขนซ้ายให้หางนกยูงชี้ขึ้นบน แล้วเปลี่ยนข้างทำซ้ำ
สลับกันซ้ายขวา

ที่มา : นฤปดินทร์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 9 ยุงกระสันคู่ (ทำต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 44

ภาพประกอบ 45

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 44 แขนทั้งสองข้างเหยียดตึงวาดขึ้นเหนือศีรษะ เท้าซ้ายไขว้มาตะแคงหน้า เท้าหลัง (ขวา) ยืนรับน้ำหนัก ขาขวาย่อตามจังหวะ

ภาพประกอบ 45 วาดหางนกยูงมาประสานระดับเอว แขนซ้ายที่ไขว้ให้หางนกยูงชี้ขึ้นด้านบน แขนขวาที่ไขว้มาทางด้านซ้ายให้หางนกยูงอยู่ด้านซ้ายชี้ไปทางด้านหลัง เท้าซ้ายวางเต็มเท้า เท้าขวาวางตะแคงหลัง เปลี่ยนข้างทำซ้ำ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 10 ยูงรำแพนซุ่ม

ภาพประกอบ 46

คำอธิบายภาพ : แขนทั้งสองข้างวาดหางนกยูงมาทางด้านซ้าย งอข้อศอกเล็กน้อย
 แขนซ้ายอยู่ในระดับสะเอว แขนขวาอยู่ระดับอก ให้หางนกยูงเฉียงไปทางด้านหลัง
 ทำมุม 45 องศา ศีรษะและลำตัวเฉียงไปด้านซ้าย วาดหางนกยูงหมุนรอบตัว จากซ้ายไปขวา
 ถัดเท้าขวา 6 นิ้ว หวะ เปลี่ยนข้างทำซ้ำ
 ที่มา : นฤปคินทร์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 11 ท่าปัดรังควาน (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 47

ภาพประกอบ 48

ภาพประกอบ 49

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 47 ก้าวขาซ้ายไปด้านหน้า ขาขวาไขว้ไปทางด้านหลัง
แขนทั้งสองข้างเหยียดตั้งมาด้านหน้า ระดับเอว กดข้อมือลงให้หางนกยูงชี้ลง

ภาพประกอบ 48 วาดแขนทั้งสองข้างเข้ามาประสานไว้ที่อก เอียงศีรษะไปทางด้านซ้าย
ขาซ้ายยืนรับน้ำหนัก ขาขวาส่งไปด้านหลัง ใช้ปลายเท้าแตะพื้น ย่อตัวตามจังหวะ

ภาพประกอบ 49 แขนทั้งสองข้างเหยียดตั้งวาดขึ้นเหนือศีรษะ เท้าซ้ายไขว้
มาแตะด้านหน้า เท้าหลัง (ขวา) ยืนรับน้ำหนัก ขาขวาย่อตามจังหวะ
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 12 นกยูงเหินฟ้า (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 50

ภาพประกอบ 51

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 50 วาดแขนทั้งสองข้างเข้ามาประสานไว้ที่อก เอียงศีรษะไปทางด้านซ้าย

ขาซ้ายยืนรับน้ำหนัก ขาขวาส่งไปด้านหลัง ไข้ปลายเท้าแตะพื้น ย่อตัวตามจังหวะหักข้อมือที่ถือหางนกยูงทั้งสองเข้าหาตัวระดับอก

ภาพประกอบ 51 วาดแขนทั้งสองไปด้านข้างซ้ายและขวา เขยิบแขนตั้งอยู่ระดับเหนือศีรษะ ขาซ้ายก้าวมาด้านหน้ารับน้ำหนัก ขาขวาส่งไปด้านหลังปลายเท้าแตะพื้น ย่อเขาตามจังหวะในการซ้ำของท่าครั้งที่ 1 หมุนตัวตามวงกลม ครั้งที่ 2 ไม่หมุนตัว

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์

2. ฟ้อนภูไทเรณูนคร

1. ประวัติฟ้อนภูไทเรณูนคร

การฟ้อนภูไทเรณูนครเดิมเรียกว่า “ฟ้อนละครไทย” คือการฟ้อนของชาวภูไทเรณูนครเมื่อ 100 กว่าปี มีการฟ้อนเป็นกลุ่มมาขอกินเหล้าตามงานบุญ มักรวมตัวกันเป็นคุ้มแล้วเดินแห่ไปตามหมู่บ้านที่มีงานบุญ แต่ละกลุ่มมีประมาณ 6-10 คนหากเจอต่างกลุ่มมีการร่ำกลองและพวงหรีด⁸ ผู้ฟ้อนจะเดินวนเป็นวงกลมเข้าหากันและฟ้อนอวดลีลากัน โดยมีท่าฟ้อนมวยกุล⁹ พร้อมทั้งหัวหน้ากลุ่มฟ้อนที่เป็นนายฮ้อย¹⁰ มักนิยมแต่งตัวเลียนแบบ “ละครไทย” หากแต่ลากผ้ายาว เรียกว่า “นุ่งผ้าหาง”¹¹ หากใครข้ามหรือเหยียบผ้าหางซึ่งถือว่าลบหลู่และเป็นการหยามศักดิ์ศรีลูกผู้ชาย จะต้องมีการประชันฝีมือ โดยวิธีฟ้อนอวดลีลาเรียกความสนใจจากหญิงสาวทั้งในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียงที่มาช่วยงานบุญ เป็นการเปิดโอกาสให้พบปะกันระหว่างหนุ่มสาว พร้อมทั้งแห่ไปรอบ ๆ ชุมชนแล้วจึงเดินแห่ไปยังลานวัดที่จัดงานบุญ มีการฟ้อนเลาะคูบ เลาะผาม (คูบ คือกระท่อมเล็กๆ ที่มีฝากระดานคือกระท่อมที่ไม่มีฝาผนัง) เพื่อให้หนุ่มและสาวได้เกี่ยวพาราสีกัน และยังถือเป็นการฟ้อนเพื่อถวายพระยาแฉนด้วย ซึ่งจัดขึ้นเพื่อทำเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์¹² การฟ้อนชุดดังกล่าวเป็นชุดฟ้อนที่แสดงให้เห็นซึ่งความสามัคคีในหมู่คณะ โดยการรวมกลุ่มของชาวบ้านในหมู่บ้านและชุมชนใกล้เคียง เพื่อมาร่วมกันฟ้อนก่อให้เกิดการฟ้อนเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงในงานเทศกาลบุญบั้งไฟ ถือเป็นการเฉลิมฉลองเพื่อนมัสการองค์พระธาตุนคร ซึ่งจัดขึ้น

⁸ พวงหรีด คือฆ้องหน้าเรียบ

⁹ กุลา คือชาวไทใหญ่หรือชาวพม่า ที่เดินทางค้าขายในบริเวณสุวรรณภูมิ โดยมีสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2499 ที่ให้ประเทศสยามจะต้องอำนวยความสะดวกแก่คนในอาณัติอังกฤษ

¹⁰ นายฮ้อย คือชาวเรณูนครที่มีฐานะและเป็นผู้นำคารวานการค้าขายวัวควายติดต่อกับกรุงเทพฯ ในสมัยนั้น

¹¹ ผ้าหาง คือการใส่ผ้าโจงกระเบนและปล่อยผ้าที่เหลือจากการพับเข้ากันด้านหลังให้ยาวแล้วปล่อยยาวคล้ายลักษณะของหางของสัตว์

¹² คูบ คือกระท่อมเล็กๆ ที่มีฝากระดาน เป็นที่จัดทำเครื่องไทยทานในการทำงานในงานบุญเพื่อถวายพระสงฆ์

เพื่อทำเครื่องไทยทานแก่พระสงฆ์¹³ และถวายพญาเถนเพื่อขอฝนให้ตกถูกต้องตามฤดูกาล ต่อมาปี พ.ศ.2498 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พร้อมทั้ง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จประพาสมณฑลอิสาน ในวโรกาสทรงบำเพ็ญพระราชกุศล เนื่องในวันมาฆบูชาที่วัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม โดยนายฉลอง รมิตตานนท์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนมในขณะนั้น ได้ทำหนังสือเชิญ ชาวไทยเผ่าต่าง ๆ ในเขตจังหวัดนครพนมและจังหวัดใกล้เคียง ส่งการแสดงมาคัดเลือก เพื่อแสดงต่อหน้าที่ประทับ ฟ็อนภูไทเป็นหนึ่งในจำนวนที่ได้รับเลือกให้แสดงต่อหน้าที่ประทับในครั้งนั้น จากนั้นการฟ็อนภูไทเรณูนครก็ได้มีโอกาสดำเนินการแสดงในการต้อนรับ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเรณูนครและนครพนม ฟ็อนภูไทเรณูนครจึงมีการพัฒนาและปรับปรุง เพิ่มทำพ็อนให้มีความสวยงามและเหมาะสม โดยอาจารย์คำเนิง อินทร์ดิยะซึ่งเป็นหัวหน้าคณะ ในขณะนั้น ได้นำคณะนักพ็อนไปแสดงในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะการต้อนรับ นักท่องเที่ยวเป็นประจำ จนทำให้ฟ็อนภูไทเรณูนครเป็นที่รู้จักกันทั่วไป เป็นเอกลักษณ์ ของชนเผ่าและสร้างชื่อเสียงให้กับทางจังหวัดนครพนม ดังนั้นทางคณะกรรมการจัดพ็อน ในพิธีบูชาพระธาตุพนม ในเทศกาลไหลเรือไฟ จึงได้บรรจุ การฟ็อนภูไทเรณูนครเป็นหนึ่งใน การพ็อนในพิธีบูชาพระธาตุพนม ตั้งแต่พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา

ลำดับพัฒนาการชุดฟ็อนภูไทเรณูนครโดยแบ่งเป็น 6 ยุคดังนี้

1. ยุคที่ 1 ก่อน พ.ศ. 2498 เรียกว่า “พ็อนละครไทย”

2. ยุคที่ 2 พ.ศ. 2498 เริ่มมีแบบแผนเป็นครั้งแรก เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พร้อมทั้งสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถฯ ทรง เสด็จบำเพ็ญพระราชกุศลวันมาฆบูชา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสาม ณ วัดพระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ได้คัดเลือก การแสดงของชนเผ่าต่าง ๆ ในเขตจังหวัดนครพนมและบริเวณใกล้เคียง เผ่าภูไทเรณูนคร ได้รับคัดเลือกในการแสดงครั้งนั้น ชื่อชุด “ภูไทขาวแห่ดินกัลปพฤกษ์” มีทั้งหมด 5 ท่า ดังนี้

1. ท่ากาเดินก้อนขี้ไถ¹⁴

¹³ คุบ คือกระท่อมเล็กๆที่มีฝาถัก เป็นที่จัดทำเครื่องไทยทานในการทำงานในงาน บุญเพื่อถวายพระสงฆ์

¹⁴ กาเดินก้อนขี้ไถ หมายถึงการที่กาหรือนกหากินในฤดูหนาว ชาวนาจะไถดินขึ้น นกหรือกา ก็จะมากินหนอน แมลงในท้องนา กางจะใช้เท้าข้างหนึ่งรับนำหนักอีกเท้าหนึ่งจะขูด คุ้ยหาอาหาร แต่ดินที่ขึ้นเป็นดินจากรอยไถ นั้นเปียกน้ำจึงยืนอยู่ไม่ได้นานจึงเปลี่ยนเท้าไปมา สลับกันในลักษณะใช้เท้าข้างเดียว.

2. ทำรำเพลิน¹⁵
3. ทำลมพัดพร้าว
4. ทำรำม้วนหรือกาเดินก่อนข้าวเย็น¹⁶
5. ทำถวายเป็นังคม

3. ยุคที่ 3 พ.ศ. 2499 – 2501 ชาวเรณูนครได้รับเลือกให้เป็นตัวแทนจังหวัดนครพนม ในการต้อนรับแขกผู้มาเยือนอยู่บ่อยครั้ง ทำให้มีการเพิ่มเติมทำพ่อนทั้งนี้ มีการตัดทำ ถวายเป็นังคมออกจากเดิมทำให้เหลืออยู่ 4 ท่าและเพิ่มเติมอีกจำนวน 5 ท่าในยุคนี้จึงมีท่าพ่อน 9 ท่าโดยท่าที่เพิ่มเติมมีดังนี้

1. ท่าเตรียม(ท่านั่งเอามือป้องแก้ม)
2. ท่านกกระบาบินเลียบหาค¹⁷
3. ท่าเกี่ยว¹⁸
4. ท่าสายเดี่ยวลงครึ่งตัว
5. ท่าถวายเป็นัง¹⁹

4. ยุคที่ 4 พ.ศ. 2501 – 2520 ในยุคนี้เป็นการนำของอาจารย์ คำนึ่ง อินทร์ดิยะ ได้เห็นถึงการพ่อนชุดนี้ควรมีการเพิ่มเติม จึงได้เชิญผู้อาวุโสคือ ปู่คว้นทองฟ้า แก้วมณีชัย และอาจารย์ประวัติ มณีปกรณ์ และคณะ มาปรึกษาหารือและได้มีการปรับปรุงให้มีรูปแบบ การพ่อนเดี่ยวและเลือกคู่ขึ้นมา โดยมีการเพิ่มจากเดิม 3 ท่า คือ

1. ท่าจรเข้ฟาดหาง²⁰
2. ท่าเสื่อออกเหล่า²¹
3. ท่าบุชายัญ²²

¹⁵ เพลิน หมายถึงสนุกสนาน.

¹⁶ กาเดินก่อนข้าวเย็น หมายถึงการที่นกกหรือกาบินออกหาอาหารที่ชาวบ้านนำมาติดไว้ ตามกิ่งไม้หลังจากตกบาท(โดยมีความเชื่อว่าเป็นการให้อาหารผีไม่มีญาติ).

¹⁷ นกกระบาบินเลียบหาค หมายถึงนกกหรือกาบินออกหาอาหารในตอนเช้า.

¹⁸ เกี่ยว หมายถึงเกี่ยวพาราสี.

¹⁹ แถนหรือพญาแถน คือเทพเจ้าสูงสุดในความเชื่อชาวภูไทและชาวอีสานทั่วไป.

²⁰ จรเข้ฟาดหาง คือกิริยาของจรเข้ที่แสดงออกถึงความจงรักภักดีในท่าพ่อน หมายถึง การแสดงความรักของฝ่ายชาย.

²¹ เสื่อออกเหล่า คือกิริยาของเสื่อในการออกหากิน.

นอกจากนี้แล้วยังมีการปรับท่าจากท่าเตรียมที่มีการนั่งเปลี่ยนเป็นยืนและเพิ่มการโยก 3 ครั้งเพื่อความสวยงาม

5. ยุคที่ 5 พ.ศ. 2520 – 2525 ในยุคนี้อาจารย์คำนึง ได้มีความคิดว่าควรมีการปรับปรุงท่าฟ้อนให้มากขึ้นเพื่อความสวยและน่าสนใจมากขึ้น จึงมีการนำเอามวยกุลาเข้ามาเพิ่มอีก 5 ท่า ดังนี้

1. ท่าบมะผาบ²³
2. ท่ารำขวาน
3. ท่าเสื่อลากหาง
4. ท่าทรี(ควาย)สู้พ่อ
5. ท่าเสื่อชมหมอก²⁴
6. ท่าเสื่อมอ้านลาย²⁵

6. ยุคที่ 6 พ.ศ. 2525 – ปัจจุบัน มีการเพิ่มจำนวนท่ามากขึ้นจากเดิมแต่เป็นการเพิ่มท่าของฝ่ายชายในการฟ้อนเดี่ยว สามารถเลือกท่าฟ้อนออกมาได้โดยไม่ผิด หากแต่ต้องเป็นรูปแบบที่เป็นอยู่ และสามารถคิดท่าใหม่ ๆ ได้โดยไม่ผิดแต่ต้องอยู่ในจารีตในรูปแบบการแสดงชุดนี้²⁶

²² บุษายัญ คือการสาบานรัก.

²³ ตบผาบปราบมารหรือตบมะผาบปราบมาร คำว่า “มะผาบ” หมายถึงประทัด คำว่า “ปราบมาร” หมายถึงการต่อสู้ศัตรู ในท่าฟ้อนหมายถึง การตบร่างกายให้เกิดเสียงดังเพื่อข่มขวัญคู่ต่อสู้.

²⁴ กิริยาของเสื่อในการบิดจี๋เกียดก่อนการออกหากิน.

²⁵ กิริยาของเสื่อในการเสียดหางเพื่อหาทิศทางของการออกกล้าเหยื่อ.

²⁶ นฤปดิษฐ์ สาสีพันธ์. “มวยกุลาในฟ้อนภูไทเรณูนคร,” (รายงานการวิจัยระดับมหาบัณฑิตคณะศิลปกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 58-65 อ้างถึงใน สายธารฟ้อนอีสาน(ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านาวิทยา, 2547), หน้า 97-102.

2. องค์ประกอบฟ็อนภูไทเรณูนคร

1. ผู้ฟ็อน

ลักษณะของผู้ฟ็อนภูไทเรณูนครในงานพิธีบูชาพระธาตุพนม ผู้วิจัยได้แบ่งผู้ฟ็อนภูไทเรณูนครตามผู้รับผิดชอบชุดฟ็อนภูไทเรณูนครทำให้มีการปรับเปลี่ยนกลุ่มนักแสดงออกเป็น 3 กลุ่ม ดังจะอธิบายในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ในปี พ.ศ. 2528 – 2529 เป็นการจัดการชุดฟ็อนภูไทเรณูนครโดยนายชัยดิษฐ์ - สาลีพันธ์ ผู้ฟ็อนประกอบด้วยชายหญิงชาวอำเภอเรณูนคร²⁷ ฝ่ายชายซึ่งมีอายุประมาณ 18 ปีขึ้นไป ฝ่ายหญิงอายุระหว่าง 15-25 ปี โดยจะต้องเป็นสาวบริสุทธิ์ที่ยังไม่แต่งงาน

2. ในปี พ.ศ. 2530 – 2540 เป็นการจัดการชุดฟ็อนภูไทเรณูนครโดยอำเภอเรณูนคร ผู้ฟ็อนประกอบด้วยชายหญิงชาวอำเภอเรณูนคร²⁸ ฝ่ายชายซึ่งมีอายุประมาณ 18 ปีขึ้นไป ฝ่ายหญิงอายุระหว่าง 15-25 ปี

3. ในปี พ.ศ. 2541 – 2546 อำเภอเรณูนครมอบหมายให้โรงเรียนเรณูวิทยานุกูลเป็นผู้จัดการชุดฟ็อนผู้ไทเรณูนคร²⁹ ดังนั้นผู้ฟ็อนส่วนใหญ่จึงเป็นคณะครูและนักเรียนในโรงเรียน ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย และมีบางส่วนที่เป็นบุคคลภายนอกมาร่วมฟ็อน

จากข้อความข้างต้นเกิดการเปลี่ยนแปลงจากกลุ่มผู้ฟ็อนที่เป็นประชาชนทั่วไป เป็นนักเรียนโรงเรียนเรณูวิทยานุกูล เนื่องด้วยความสะดวกในการฝึกซ้อม และการเพิ่มจำนวนผู้ฟ็อนที่มากขึ้นจากเดิม

²⁷ สัมภาษณ์ กระจ่าง เกตุวัชรเวชณ์, อดีตนายกยุวสมาคม จังหวัดนครพนม, 22 เมษายน 2547.

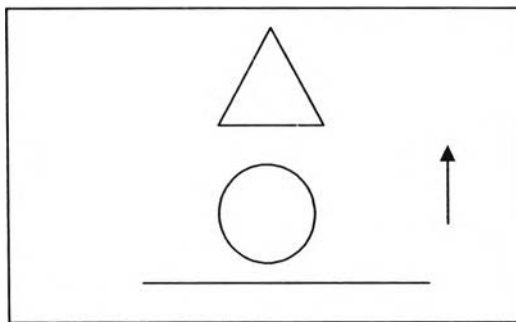
²⁸ สัมภาษณ์ กระจ่าง เกตุวัชรเวชณ์, อดีตนายกยุวสมาคม จังหวัดนครพนม, 22 เมษายน 2547.

²⁹ สัมภาษณ์ ชัยดิษฐ์ สาลีพันธ์, 25 เมษายน 2547.

2. รูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอพิธีพืชมบูชาพระธาตุพนมเนื่องจากมีระยะเวลาในการจัดงาน ตั้งแต่ 2528 - 2546 ดังนั้นผู้วิจัยพบว่ามี การเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอของชุดพืชมบูชาไทเรณูนคร ดังนี้

1. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2528-2529 เป็นการพืชมบูชาภายในลานวัดพระธาตุพนม บริเวณด้านหน้าพระธาตุพนม โดยหันหน้าเข้าหาลูกศรพระธาตุพนม

แผนผังประกอบ 16

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง เส้นเป็นวงกลมแสดงถึงการแปรแถวของผู้พืชม จุดแสดงถึงผู้พืชมคู่เอก ลูกศรแสดงถึงทิศทางการหันหน้าของคู่เอก สามเหลี่ยมแสดงถึงองค์พระธาตุพนม

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

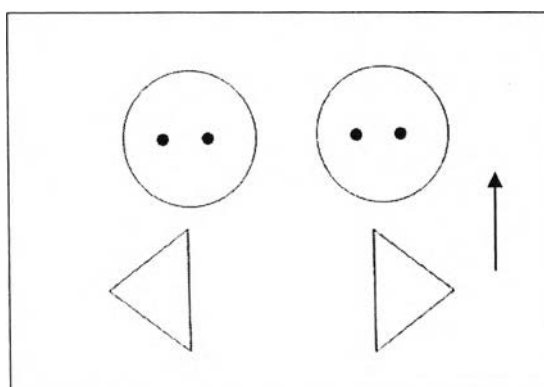
2. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2530 – 2537 ในชุดเพื่อนภูไทเรณูนครซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อนคู่กันโดยให้ฝ่ายหญิงอยู่ทางด้านนอก และฝ่ายชายจะอยู่ด้านในของวงกลม การเพื่อนของกลุ่มเอกเน้นการเพื่อนหันหน้าเข้าหาคู่พระธาตุพนมเป็นหลัก

ภาพประกอบ 52

คำอธิบายภาพ : เพื่อนภูไทในงานพิธีเพื่อนบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2537

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

แผนผังประกอบที่ 17

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง เส้นเป็นวงกลมแสดงถึงการแปรแถวของผู้เพื่อน จุดแสดงถึงผู้เพื่อนคู่เอก ลูกศรคือทิศทางการหันหน้าของกลุ่มเอก สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

ที่มา : นฤบดินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2538 – 2546 ในชุดฟ้อนภูไทเรณูนครแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม (เนื่องจากการนำเอาเกาะกลางถนนออกทำให้มีพื้นที่มากขึ้นจึงต้องเพิ่มจำนวนนักแสดง) ในการแสดงนั้นผู้ฟ้อนจะฟ้อนคู่กัน โดยให้ฝ่ายหญิงอยู่ทางด้านนอกของวงกลม และฝ่ายชายจะอยู่ด้านในวงกลม ในการฟ้อนของคู่เอกมีการแบ่งกลุ่ม โดยให้กลุ่มวงกลมตรงกลางหันหลังให้พระธาตุพนม จากเดิมที่หันหน้าเข้าหาล่องค์พระธาตุพนม

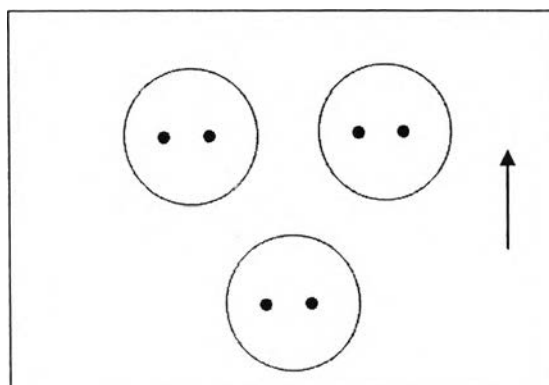

ภาพประกอบ 53

คำอธิบายภาพ : การฟ้อนชุดฟ้อนภูไทเรณูนครในงานพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

พ.ศ. 2546

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม 2546

แผนผังประกอบ 18

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง เส้นเป็นวงกลมแสดงถึง
การแปรแถวของผู้พื่อน จุดแสดงถึงผู้พื่อนคู่เอก ลูกศรคือทิศทางการหันหน้าของคู่เอก
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. การแต่งกายประกอบพิธี

เครื่องแต่งกายพิธีอนุไทเรณูนครของชายหญิง มีความแตกต่างกันตามรายละเอียดดังนี้

ภาพประกอบ 54

คำอธิบายภาพ : หญิงสวมเสื้อแขนกระบอกสีน้ำเงินแต่งผ้าขลิบสีแดงบริเวณคอและแขนเสื้อ ผ้าถุงยาวถึงเท้าสีน้ำเงิน คาดเข็มขัดผ้าแถบสีแดง ไหล่ซ้ายห่มสไบสีขาว ติดดอกไม้สีแดงหรือชมพูบริเวณอก สวมใส่เครื่องประดับเงิน มวยผมสูงทัดดอกไม้สีขาว
ชายสวมเสื้อสีน้ำเงินคอแดงด้วยผ้าขลิบแถบสีแดง กางเกงขาถักสีน้ำเงิน มีผ้าขาวม้าหรือผ้าแพรวผูกเอว ใส่เครื่องประดับเงิน
ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

นอกจากนี้ชุดเพื่อนภูไทเรณูนครในการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมพบว่ามี การแต่งหน้า ของผู้ฟ้อนฝ่ายชาย ที่มีลักษณะพิเศษคือ มีการปะแป้งโดยใช้หวีจุ่มแป้งร่ำแล้วนำมาปะเป็น เส้น คังภาพ

ภาพประกอบ 55

คำอธิบายภาพ : เป็นการแต่งหน้าของผู้แสดงฝ่ายชายบริเวณเป็นรูปผืนนา แสดงถึง ความอุดมสมบูรณ์

ที่มา : ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

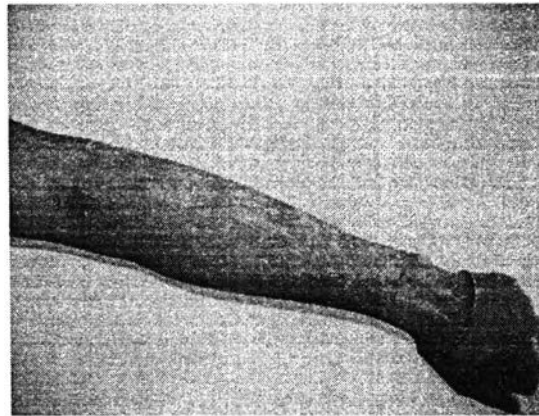

ภาพประกอบ 56

คำอธิบายภาพ : เป็นการแต่งหน้าของผู้ฟ้อนชายของชุดเพื่อนภูไทเรณูนคร เป็นรูป ดาวกระจายเป็นการแสดงถึง ความสมดุลของธรรมชาติ โดยดาวแสดงถึงกลางคืน และดวงอาทิตย์แสดงถึงกลางวัน บริเวณหางตาเป็นรูปรอยตีนกาแสดงถึง ความตรากตรำทำมาหากิน

ที่มา : ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้ฟ้อนฝ่ายชายทั้งหมดทุกคนจะมีการปะแป้งที่บริเวณคิงหู ดังคำกล่าวที่ว่า “ภูไทไก่สอน”³⁰ แสดงถึงความขยันขันแข็ง โดยนิสัยของไก่เป็นสัตว์ที่ตื่นแต่เช้า นอกจากนี้ยังพบว่าผู้ฟ้อนบางคนยังมีการปะแป้งไว้ที่แขนขา ซึ่งมีความหมายว่าเป็นผู้ที่มีนิสัยหนักเอาเบาสู้งไม่กลัวความสกปรกในการทำงาน (ทำนา)³¹

ภาพประกอบ 57

คำอธิบายภาพ : เป็นภาพการปะแป้งบนแขนของผู้ฟ้อนชุดฟ้อนภูไทเรณูนคร
ที่มา : ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

³⁰ ภูไทไก่สอน หมายถึง การที่ชาวภูไทมีการปลุกฝังลูกหลาน ในการนำเอาลักษณะนิสัยของไก่ ในการตื่นแต่เช้าขันทำมาหากินนำมาสอนลูกหลานให้ปฏิบัติตาม.

³¹ สัมภาษณ์ ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์, 25 เมษายน 2547.

4. ดนตรีประกอบการฟ้อน

การบรรเลงดนตรีของภาคอีสานนั้นเรียกว่า “ลาย”³² เป็นการแสดงดนตรีโปงลางที่มีเครื่องดนตรีประสมวงประกอบด้วยโปงลาง พิณ พิณท่อม(เบส) แคน กลองคุ่ม กลองชุด ฉิ่ง ฉาบ โห่ด ไหซอง ฟ้อนภูไทเรณูนครใช้ดนตรีบรรเลง “ลายลมพัดพร้าว”

ภาพประกอบ 58

คำอธิบายภาพ : ชุมนดนตรีพื้นบ้านประกอบการในพิธีบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2546
บริเวณด้านขวาของเวทีแสดง มีการประดับตกแต่งให้มีความสวยงามเพื่อเป็น
องค์ประกอบพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2546

³² สำเร็จ คำโมง, ดนตรีอีสาน : แคนและเครื่องดนตรีอีสาน ,(ภาพสินธุ์: ประสาน
การพิมพ์, 2538), หน้า 119.

เพลงบรรเลงลายลมพัดพร้าว³³

----	----	-----	-----	-----	-----	-----	----ค
-ค ม ร	-ค ร ม	-ม ล ช	-ช ล ม	-ม ล ช	-ช ค ล	-ล ร ค	-ค ร ล
-ล ค ล	ค ล ค ช	-ช ล ช	ล ช ล ค	-ค ร ช		-ม ล ม	ช ร ม ค
					ม ช ม		
-ค ร ช	ร ม ช ม	-ล-ม	-ล-ม	-ลช ม	-ลช ม	-มช ม	ร ม ช ม
ล ม ช ม	ร ม ช ม	-ม ช ม	ร ม ช ม	ล ม ช ค	ร ม ช ม	-ล-ค	-ล-ร
--มค	ร ม ค ร	-มช ม	ร ม ช ร	-ร ม ค	ล ค ร ม	ช ล ค ล	ช ม ช ร
-ร ม ค	ล ค ร ม						

จบ

--ล ม	--ร ช	--ร ม	-ล-ค	-ล-ม	-ช-ร	ม ร ค ล	-ช-ล

5. ลำดับท่าของการพ็อน

พ็อนภูไทเรณูนครในงานพิธีพ็อนบูชาพระธาตุพนมมีลำดับท่าพ็อนมีดังนี้

1. ท่าเตรียม
2. ท่านกกระบาบินเลียบหาด (ผู้พ็อนออกมาจากที่เก็บนักแสดงทำให้เป็นวงกลม)
3. ท่ารำเปลิน
4. ท่ากาเต้นก้อน
5. กาเต้นก้อนข้าวเย็น

³³ ได้รับความอนุเคราะห์ในการเขียนโน้ตเพลง จากนายอาษา พาลี นิสิตสาขาวิชา
ดุริยางค์พื้นบ้าน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

6. ท่ารำเพลิน
7. ท่ากาเดินก້อน
8. ท่าสายเตี้ยลง
9. ท่ารำเพลิน
10. ท่ากาเดินก້อน
11. ท่าถวายนแดน
12. ท่ารำเพลิน
13. ท่ากาเดินก້อน
14. ท่าถวายนแดน
15. สายเตี้ยลง (หลังจากนั้นผู้พื่อนนั่งล้อมวงมีผู้ฝ่ายชายออกมาพื่อน

เดี่ยว)

16. ทำพื่อนเดี่ยวฝ่ายชาย แล้วแต่ลีลาเฉพาะบุคคลโดยเลือกทำที่ปรากฏ

ในพิธีพื่อนบูชาพระธาตุพนม

ท่าเสื่อชมหมอก

ท่าเสื่อออกเหล่า

ท่ารำขวาน

ตบมะผาบ

ท่าเสื่อลากหาง

ท่าทรมีสู้พ่อ

(หลังจากนั้นผู้พื่อนฝ่ายชายจะต้องหาผู้พื่อนฝ่ายหญิงมาพื่อนด้วยในท่าจรเข้ฟาดหาง)

17. ทำพื่อนคู่ตัวเอง

ท่ากาเดินก້อน(ออกมาจากที่นั่งฝ่ายหญิงมายังกลางวงโดยหันหน้าเข้าหากัน)

กาเดินก້อนข้าวเย็น

ท่าบูชาชัย

ท่าถวายนแดน (ในท่านี้มีการหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุพนม

แต่หลังจากปี พ.ศ. 2538 มีการแบ่งกลุ่ม 2 กลุ่มด้านข้าง หันหน้าเข้าพระธาตุ อีก 1 กลุ่มที่อยู่ตรงกลางหันหน้ามาทางผู้ชม เพื่อให้การถ่ายภาพสวยงาม)

ท่ากาเดินก້อน(กลับเข้าที่นั่งแล้วผู้พื่อนทุกคนลุกขึ้น)

18. ทำนกระบายบิณเลียบหาด

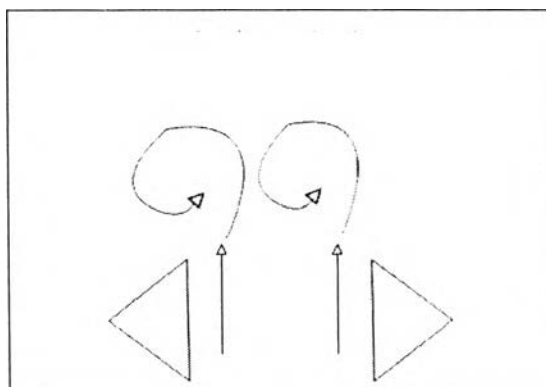
19. ทำรำเพลिन
20. ทำกาเต้นก้อน (ผู้แสดงแบ่งร่วมกลุ่มกัน โดยแยกเป็นหน้ากระดาน 2 แถว หันไปด้านพระธาตุพนมหญิงด้านหน้าชายด้านหลัง)
21. ทำถวายนแดน
22. ทำลมพัดพร้าว
23. กราบพระธาตุพนมเป็นอันจบการฟ้อน
24. ท่านกระบวบินเลียบหาด (เข้าหลังเวทีแสดง)

6. การแปรแถว

การแปรแถวพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมมี 2 ลักษณะเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงผังเวที ทำให้มีการเปลี่ยนรูปแบบการแปรแถวมีรายละเอียดดังนี้

1. การแปรแถวฟ้อนภูไทเรณูนคร พ.ศ. 2530 - 2537

การฟ้อนภูไทเรณูนครใน พ.ศ. 2530 – 2537 การฟ้อนหันหน้าเข้าหาล้อมพระธาตุพนม ในท่าที่ 1 แล้วทำเป็นวงกลม 2 วง จำนวนวงละ 20 คน

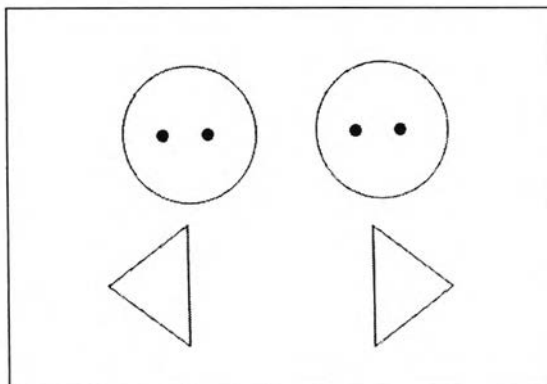

แผนผังประกอบ 19

คำอธิบายแผนผัง : ลูกศรแสดงทิศทางการแปรแถวในการฟ้อน สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำทำในลำดับที่ 3 – 19 แปรเป็นวงกลมฝ่ายหญิงออกมาค้ำนอนกวนซ้าย

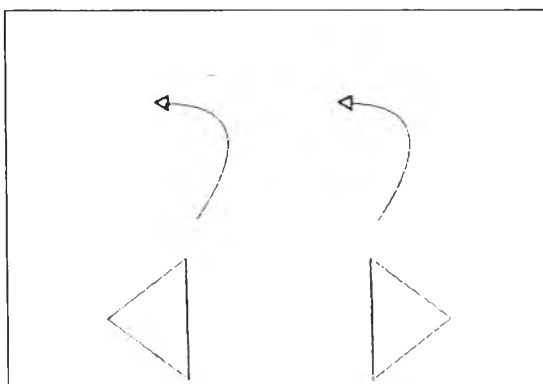

แผนผังประกอบ 20

คำอธิบายแผนผัง : วงกลมแสดงถึงการแปรแถว จุดแสดงถึงผู้พ้องคู่เอก สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำทำในลำดับที่ 20 แปรแถวเป็นหน้ากระดาน 2 แถว

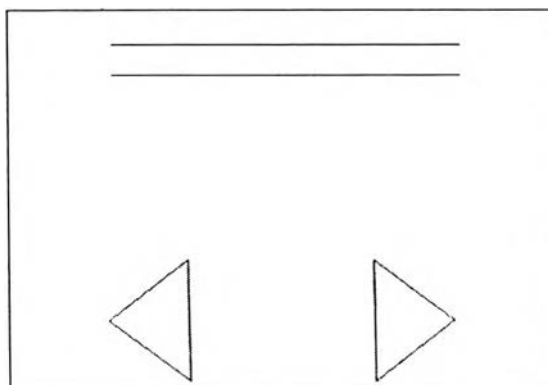

แผนผังประกอบ 21

คำอธิบายแผนผัง : ลูกศรแสดงทิศทางการแปรแถวในการพ้อง สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำทำในลำดับที่ 21 – 23 แปรแถวเป็นหน้ากระดาษ 2 แถว

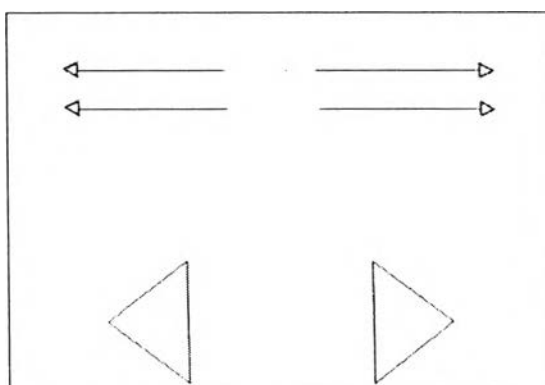

แผนผังประกอบ 22

คำอธิบายแผนผัง : เส้นตรงแสดงทิศทางการแปรแถวในการพ็อน สามเหลี่ยมแสดงถึง
เกาะกลางถนน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำทำในลำดับที่ 24 ออกจากเวทีแสดงด้านข้าง

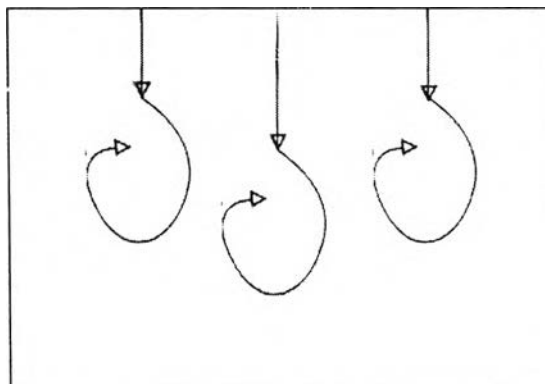
แผนผังประกอบ 23

คำอธิบายแผนผัง : ลูกศรแสดงทิศทางการแปรแถวในการพ็อน สามเหลี่ยมแสดงถึง
เกาะกลางถนน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

2. การแปรแถวเพื่อนภูไทเรณูนคร พ.ศ. 2538 - 2546

ทำทำในลำดับที่ 1 โดยออกมาจากวัดพระธาตุพนม หันหลังให้ห้องค์พระธาตุพนม

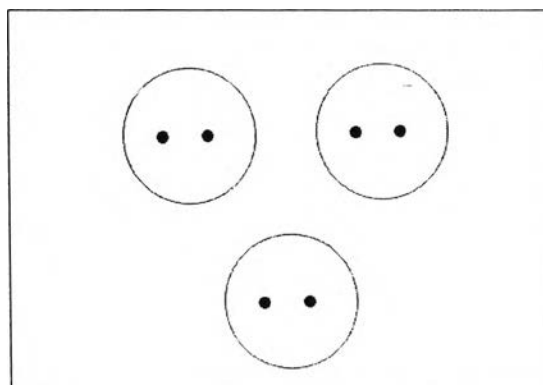

แผนผังประกอบ 24

คำอธิบายแผนผัง : ลูกศรแสดงทิศทางการแปรแถวในการฟ้อน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำทำในลำดับที่ 2 – 19 โดยผู้ฟ้อนจัดเป็นวงกลม 3 วงจำนวนวงละ 20 คน

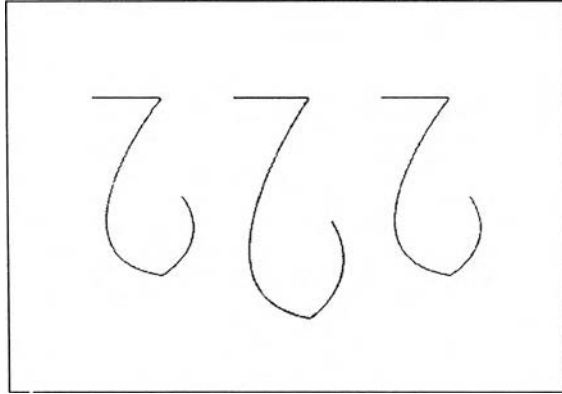

แผนผังประกอบ 25

คำอธิบายแผนผัง : วงกลมแสดงถึงการแปรแถวในการฟ้อน จุดหมายถึงผู้ฟ้อนคู่เอก

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำท่าในลำดับที่ 20 แปรแถวเป็นหน้ากระดาน 2 แถว

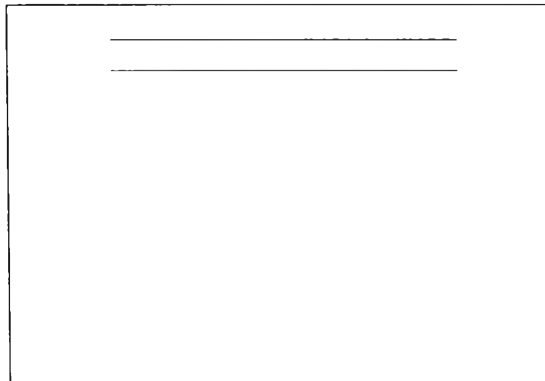

แผนผังประกอบ 26

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงการแปรแถวที่เริ่มจากวงกลม

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำท่าฟ้อนในลำดับที่ 20 – 23 ทำเป็นแถวตอน 2 แถว

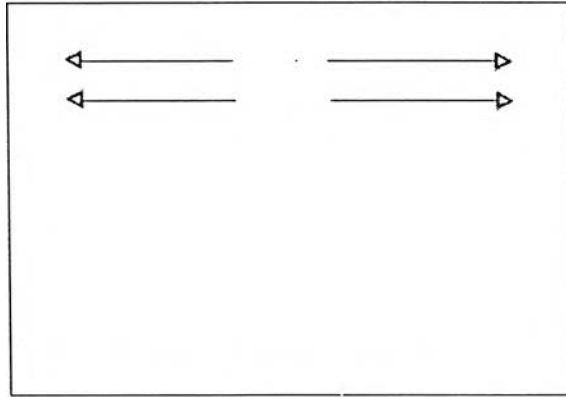

แผนผังประกอบ 27

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงการแปรแถว

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำท่าในลำดับที่ 24 ออกจากเวทีแสดงด้านข้าง

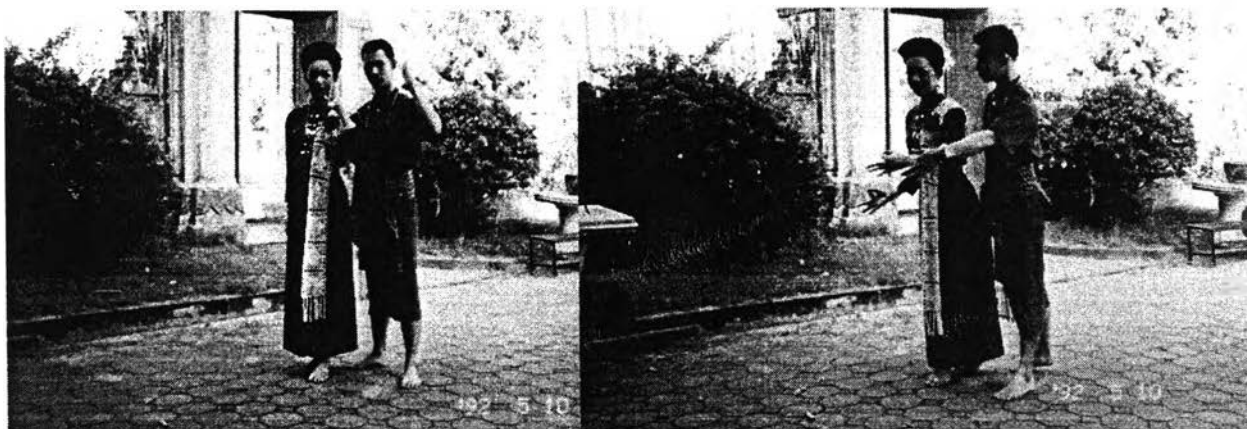
แผนผังประกอบ 28

คำอธิบายแผนผัง : ลูกศรแสดงถึงทิศทางออก หลังจากจบการฟ้อน
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. ทำพื่อนภูไทเรณูนคร

ทำพื่อนภูไทเรณูนครในพิธีพื่อนบูชาพระธาตุพนมประกอบด้วย 11 ท่าหลักแต่ละท่ามีชื่อเรียกตามผู้พื่อน ดังนี้

ท่าที่ 1 ท่าเตรียม (ท่าโยก)

ภาพประกอบ 59

ภาพประกอบ 60

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 59 ผู้พื่อนชายและหญิงยื่นมือซ้ายจิบออกไปด้านหน้าระดับใบหน้าด้านบริเวณข้างหู มือขวาจิบไปข้างหลังระดับสะโพก

ภาพประกอบ 60 ผู้พื่อนชายและหญิงโยกตัวและศีรษะไปด้านหน้า แล้วคลายจิบทั้ง 2 ข้างหันฝ่ามือออกไปข้างหน้าทำมือตั้งวง ค้างลำตัวศีรษะเอนมาด้านหลัง ทำซ้ำ 2 ครั้ง

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 2 ท่านกระบาบินเลียบหาด³⁴

ภาพประกอบ 61

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง ยื่นมือซ้ายออกไปข้างหน้า มือขวาจับจีบส่งหลัง มือทั้งสองข้างจีบคลายออกตั้งวงทำซ้ำไปเรื่อย ๆ ไปตามอิสระตามจังหวะ ขาเดินไขว้สลับ โดยให้น้ำหนักตัวอยู่ที่ปลายเท้า

ผู้พ่อนชาย ยื่นมือซ้ายออกไปข้างหน้าใช้นิ้วไล่เลียงแล้วม้วนทำมือตามจังหวะ มือขวายืนมาด้านหลังมือเหมือนกับมือซ้าย แล้ววนเป็นวงเลขแปดด้านข้าง โดยใช้หลังมือออก ระดับไม่ต่ำกว่าสี่ข้าง เท้ากระโดดใช้ปลายเท้ารับน้ำหนักเบะเบาออกก้มตัวลงเล็กน้อย ศีรษะอิสระ

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

³⁴ นกกระบาบินเลียบหาด หมายถึงนกรหรือกาบินออกหาอาหารในตอนเช้า.

ท่าที่ 3 ท่ารำเพลิน³⁵

ภาพประกอบ 62

คำอธิบายภาพ : ผู้พื่อนหญิง มือซ้ายตั้งวงเหยียดตรงไปข้างหน้า ปลายนิ้วตั้งชี้ตรงขึ้นม้วนมือคลายจับคว่ำแล้วคลายมือส่งจับหลัง มือขวาส่งไปข้างหลังปลายนิ้วชี้ลงแล้ววาดมือมาข้างหน้านำหลังมือขึ้นเรื่อยๆนำปลายนิ้วตั้งชี้ขึ้น ม้วนมือคลายจับคว่ำแล้วคลายมือส่งลงไปหลัง มือซ้ายและมือขวาจะต้องสลับกันไปข้างหน้าและหลังเสมอ เอียงศีรษะมองตามมือที่จับเสมอ เท้าซ้ายก้าวออก ใช้เท้ากระทบจังหวะตามเสียงกลอง แล้วลากเท้าขวามาวางไว้หน้าเท้าซ้าย โดยใช้จังหวะเดิน 1 ก้าวต่อจังหวะกลอง 2 หรือ 3 ห้องเพลง เปลี่ยนข้างสลับกันไปเรื่อยๆ

ผู้พื่อนชาย การเดินมือเหมือนหญิงแต่มือใช้นิ้วไล่เสียงแล้วม้วนมือตามจังหวะ ใช้เท้าซ้ายกระทบจังหวะตามเสียงกลองเท้าขวายกคิดไปข้างหลัง แล้ววาดเป็นวงโค้ง วางเท้าขวาอยู่หน้าซ้ายตามจังหวะเสียงกลอง

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

³⁵ เพลิน หมายถึงสนุกสนาน.

ท่าที่ 4 ท่ากาเดินก้อนจีไถ ³⁶(ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 63

ภาพประกอบ 64

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 63 ผู้พ่อนหญิง มือซ้ายจับแล้วคลายระดับหัวเข่า มือขวาจับคว่ำ วาดมือไปทางด้านซ้ายต่ำระดับเอว

ภาพประกอบ 64 วาดมือมาทางด้านขวา มือขวาหงายจับแล้วคลายจับ มือซ้ายจับคลายจับ วาดกลับมาทางซ้ายอีกครั้งสลับกันไปมาทำ 7 ครั้ง นับเป็น 14 ห้องเพลง ได้ระดับขึ้นจนจังหวะสุดท้ายจะอยู่ระดับศีรษะ เท้าซ้ายไขว้สลับกับเท้าขวาไปเรื่อยๆ

ภาพประกอบ 63 ผู้พ่อนชาย ใช้มือซ้ายวาดม้วนมือต่ำระดับเอว มือขวาวาดสูงเหนือศีรษะ เดินมือขวาวาดไปข้างหน้าส่งมือซ้ายวาดไปข้างหลัง สลับกับท่าเดิน

ภาพประกอบ 64 จังหวะที่ 5 หมุนตัวหมุนมือไปเหนือศีรษะ สุดท้ายมือซ้ายส่งข้างหน้า มือขวาส่งไปข้างหลัง เท้าซ้ายกวาดตามด้วยเท้าขวา ก้าวไปทางด้านซ้าย 2 ก้าว แล้ววาดไปทางขวา 2 สลับไปมา ซ้าย-ขวา 4 ครั้ง ครั้งที่ 5 หมุนไปทางขวามือ 1 รอบ รวม 14 ห้องเพลง

ที่มา : อาจารย์ชัยปดินทร์ สาลีพันธ์

³⁶ กาเดินก้อนจีไถ หมายถึงการที่กาหรือนกหากินในฤดูหนาว ชาวนาจะไถดินขึ้นนกอหรือกาที่จะมากินหนอน แมลงในท้องนา กางจะใช้เท้าข้างหนึ่งรับน้ำหนักอีกเท้าหนึ่งจะขุดคุ้ยหาอาหาร แต่ดินที่ขึ้นเป็นดินจากรอยไถ นั้นเปียกน้ำจึงยืนอยู่ไม่ได้นานจึงเปลี่ยนเท้าไปมาสลับกันในลักษณะใช้เท้าข้างเดียว.

ท่าที่ 5 ท่ากาเดินก้อนข้าวเย็น³⁷ (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 65

ภาพประกอบ 66

คำอธิบายภาพ : ผู้พื่อนหญิง ภาพประกอบ 65 มือซ้ายคล้ายจับคว่ำ มือขวาใช้ท่าพาลาไปทางขวาดำระดับเอว

ภาพประกอบ 66 วาดมือใช้พาลา มือซ้ายใช้ท่าคล้ายจับคว่ำวาดมาทางด้านซ้าย เท้าซ้ายขึ้นปลายเท้าอยู่บริเวณตาตุ่มของเท้าขวาเล็กน้อย มีอวดมาทางซ้าย 2 ห้องเพลง เปลี่ยนเป็นเท้าขวามีอวดทางด้านซ้าย หญิงเปลี่ยนเท้า 2-3 ครั้ง

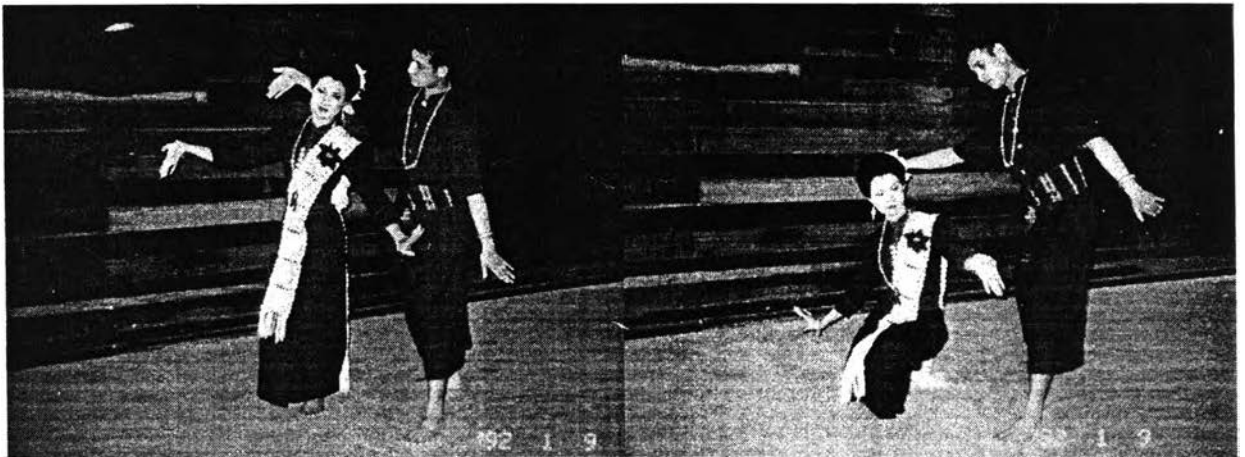
ผู้พื่อนชาย ภาพประกอบ 65 ขึ้นมือซ้ายออกไปข้างหน้าใช้นิ้วไล่เรียงแล้วม้วนมือตามจังหวะ มือขวารับมาด้านหลังมือเหมือนกับมือซ้าย วงขาเป็นเลขแปด โดยให้หลังมือออกระดับไม่ต่ำกว่าสี่ข้าง ยกเท้าซ้ายตลอดให้ทำมุมฉากกับพื้น

ภาพประกอบ 66 ส่งขามาหลังสลับไปมา นำหนักตัวอยู่เท้าขวา ใช้ขาขวายึดขยับตามจังหวะเสียงกลอง ชายยืนขาเดียวตลอดท่า

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

³⁷ กาเดินก้อนข้าวเย็น หมายถึงการที่นกกหรือกามาหาอาหารที่ชาวบ้านนำมาคิดไว้ตามกิ่งไม้หลังจากตกบาต(โดยมีความเชื่อว่าเป็นการให้อาหารผีไม่มีญาติ).

ท่าที่ 6 ท่าสายเคี้ยว (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 67

ภาพประกอบ 68

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง ภาพประกอบ 67 มือทั้งสองกางออกข้างลำตัวแล้ววาดมือไปข้างหน้าและข้างหลังสลับกันไป พ่อนอยู่กับที่

ภาพประกอบ 68 ค่อยๆนั่งลงไปตามจังหวะ ทำท่านี้ซ้ำกัน 2 ครั้ง ยืนเท้าซ้ายออกไป ข้างหน้า น้ำหนักตัวอยู่ที่ปลายเท้าขวา ใช้เท้าซ้ายกระทบจังหวะเสียงกลองย่อตัวลงเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงพื้นโดยนั่งทับส้นเท้า ทำท่านี้จึงลงซ้ำกัน 2 ครั้ง

ผู้พ่อนชาย ภาพประกอบ 67 พ่อนเหมือนหญิง แต่กางขาออกโดยขาซ้ายนำหน้า ขาขวาค่อยๆย่อลง

ภาพประกอบ 68 นั่งลงจนอยู่ในระดับครึ่งนั่งครึ่งยืน ไม่ได้นั่งถึงพื้น
ที่มา : อาจารย์ชัยปดิษฐ์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 7 ท่าถวายพญาแถน³⁸

ภาพประกอบ 69

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง มือซ้ายตั้งวงเหยียดไปข้างหน้า ปลายนิ้วตั้งชี้ขึ้นม้วนมือ
 คลายจีบคว่ำแล้วคลายมือจีบไปข้างหลัง มือขวาส่งไปหลังแล้ววาดมือมาข้างหน้าค่อยๆ
 เอาหลังมือขึ้นตามจังหวะ ทำสลับกัน ไปข้างหน้าและหลัง เอียงมองตามมือที่จีบและตอน
 ที่ตั้งศีรษะ เท้าซ้ายนั่งเลื่อมกันกับเท้าขวาปลายเท้าทั้งสองรับน้ำหนัก
 ผู้พ่อนชาย ทำท่าเหมือนผู้พ่อนหญิงแต่วาดมือกว้างกว่า พร้อมทั้งกางขาออก
 เท้าซ้ายนำหน้า อยู่ในระดับครึ่งนั่งครึ่งยืน โยกตัวตามจังหวะดนตรี
 ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

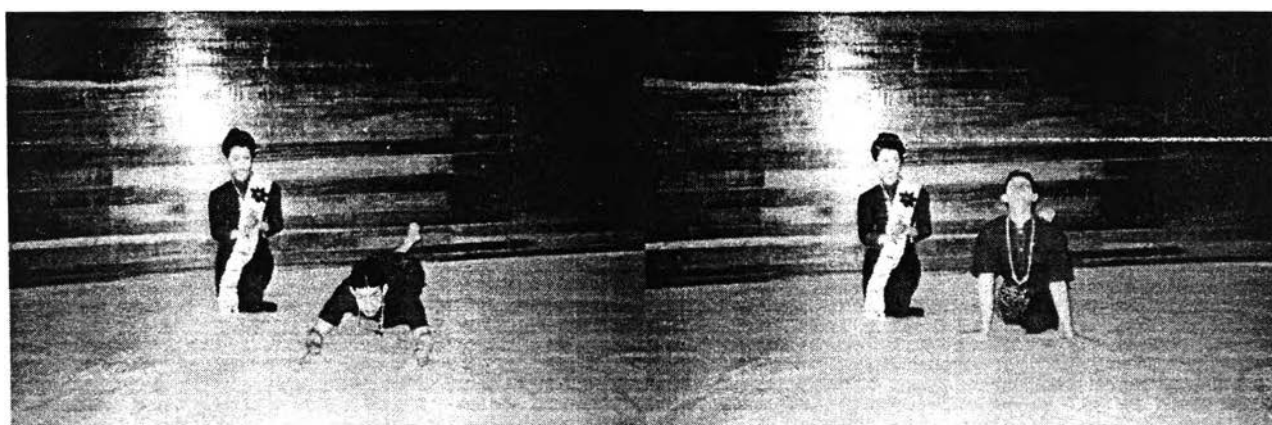
³⁸ พญาแถน คือเทพเจ้าสูงสุดในความเชื่อชาวภูไทและชาวอีสานทั่วไป.

ท่าที่ 8

เป็นท่าพ้อนเดี่ยวของฝ่ายชายส่วนฝ่ายหญิงจะนั่งปรบมือ

ในการเข้าสู่ท่าพ้อนเดี่ยว ซึ่งฝ่ายชายจะออกถิลาอวดสาว ๆ ซึ่งจะเป็นท่าอิสระไม่ตายตัว ผู้วิจัยพบลักษณะแม่แบบ 5 ท่า ดังต่อไปนี้

ท่าเสื่อชมหมอก³⁹(ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 70

ภาพประกอบ 71

คำอธิบายภาพ : ผู้พ้อนหญิง นั่งปรบมือ

ผู้พ้อนชาย ภาพประกอบ 72 ถูกเข้าซ้ายเหยียดขาขวาออกไปด้านหลัง ยื่นมือออกไปข้างหน้าทั้งสองข้าง ย่อตัวลง หน้ามองไปข้างหน้ามือตบพื้น เท้าขวางอขึ้น ไม่จำกัดจังหวะ

ภาพประกอบ 73 แล้วยืดตัวขึ้นหน้ามองข้างบนท้องฟ้า มือยันพื้นทั้งสองข้าง

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

³⁹ เสื่อชมหมอก หมายถึงกิริยาของเสื่อก่อนออกหากิน.

ท่าเสื่อออกเหล่า⁴⁰

ภาพประกอบ 72

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง นั่งปรบมือ

ผู้พ่อนชาย ย่อตัวลงหลังโค้ง หน้ามองไปข้างหน้า มือซ้ายยื่นออกมาข้างหน้า มือขวา
ยื่นออกไปข้างหลัง มือแบทั้งสองข้าง กระดูกนิ้วมือไปตามจังหวะ เท้าก้าวตามจังหวะ
ซ้ายขวาโดยใช้ปลายเท้า แล้วค่อยๆยืดตัวขึ้น (ไม่จำกัดจังหวะ)

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

⁴⁰เสื่อออกเหล่า คือกิริยาของเสื่อในการออกหากิน.

ท่าคอบผาบปราบมาร⁴¹(ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 73

ภาพประกอบ 74

คำอธิบายภาพ : ผู้พื่อนหญิง นั่งปรบมือ

ผู้พื่อนชาย ภาพประกอบ 73 ดบมือข้างหน้าระดับใบหน้า 1 ครั้ง ดบข้างหลังระดับเอว 1 ครั้ง ดบข้างหน้าระดับใบหน้า 1 ครั้ง ยกขาซ้ายตั้งฉากมาด้านหน้าตบลดขาข้างซ้าย 1 ครั้ง วางเท้าซ้าย ดบข้างหน้าระดับใบหน้า 1 ครั้ง ยกขาขวาตั้งฉากมาด้านหน้า ตบลดขาข้างขวา 1 ครั้ง ดบข้างหน้าระดับใบหน้า 1 ครั้ง มือซ้ายตบที่ราวมด้านขวา 1 ครั้ง แขนขวายกตั้งฉากมือขวาชี้ขึ้นตบที่ศอกแขนขวา 1 ครั้ง ตบที่หลังมือขวา 1 ครั้ง เปลี่ยนข้างแล้วตบ่าทั้งสองข้างมือไขว้กัน 1 ครั้ง

ภาพประกอบ 74 ยกขาซ้ายตั้งฉากด้านหน้าตบขาซ้ายโดยใช้หลังมือด้านในเข้า 1 ครั้ง ตบเท้าซ้ายด้านใน 1 ครั้ง กระโดดยกขาขวาตั้งฉากด้านหน้าตบขาขวาโดยใช้หลังมือด้านในเข้า 1 ครั้ง กระโดดตบปลายเท้าซ้ายขาดตรง 1 ครั้ง กระโดดยกขาขวาตั้งฉากด้านหน้า ตบขาขวาโดยใช้หลังมือด้านในเข้า 1 ครั้ง ตบเท้าซ้ายด้านใน 1 ครั้ง กระโดดหมุนตัวลง มาต่อท่าอื่นเช่น ท่าเสือลากหาง เท้ากระโดดตามจังหวะเรื่อยๆ โดยใช้ปลายเท้า

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

⁴¹ คอบผาบปราบมารหรือคอบมะผาบปราบมาร คำว่า “มะผาบ” หมายถึงประทัด คำว่า “ปราบมาร” หมายถึงการต่อสู้ศัตรู ในท่าพื่อนหมายถึง การตบร่างกายให้เกิดเสียงดังเพื่อข่มขวัญคู่ต่อสู้.

ทำราชวาน

ภาพประกอบ 75

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง นั่งปรบมือ

ผู้พ่อนชาย มือซ้ายกวาดข้ามศีรษะแล้วม้วนมือออก ส่งไปข้างหลังเป็นวงกลมระดับไหล่ถึงเหนือศีรษะ มือขวาขึ้นมาสลับข้าง มือสามารถแบหรือกำได้แล้วแต่จะเลือกใช้เท่ากระโดดไปเรื่อยๆตามจังหวะ

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

ท่าจรเข้ฟาดหาง⁴²

ภาพประกอบ 76

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง หากรับพ่อนด้วยท่าเหมือนกับท่ารำเกี้ยว

ผู้พ่อนชาย มือซ้ายส่งไปข้างหน้า ม้วนซ้ายมือถึงข้อศอก ม้วนมือซ้ายลอดลงตามข้างลำตัวส่งไปข้างหลัง มือขวาอยู่ข้างลำตัวส่งไปข้างหลัง แล้วทำย้อนกับข้างซ้ายในทางตรงข้าม ทำสลับกันไปแล้วให้มือซ้ายค่อยๆยกขึ้นกระดิกนิ้วเชิญชวนฝ่ายหญิงออกมาพ่อนคู่ ทำซ้ำอีกรอบ

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

⁴²จรเข้ฟาดหาง คือกิริยาของจรเข้ที่แสดงออกถึงความจงรักภักดีในท่าพ่อน หมายถึง การแสดงความรักของฝ่ายชาย.

ท่าที่ 9 ท่าบุชายัญ⁴³

ภาพประกอบ 77

ภาพประกอบ 78

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง ภาพประกอบ 77 ผู้พ่อนหญิงเป็นฝ่ายเดินเข้าหา

มืออยู่ในท่ารำสายเข้าหากันผู้พ่อนหญิงเดินไขว้สลับเข้าหาผู้พ่อนชาย 5-6 ห้องเพลง

ภาพประกอบ 78 ผู้พ่อนหญิงถอยผู้พ่อนชายเป็นฝ่ายเดินเข้าหา แล้วคลายจิบคว่าด้านหน้า ทั้งสองมือแล้วค่อยๆ หมุนข้อมือคลายจิบขึ้น

ผู้พ่อนชาย ภาพประกอบ 77 มืออยู่ท่ารำสาย ผู้พ่อนหญิงเข้ามาผู้พ่อนชายถอยหลัง ตามจังหวะ แล้วเดินเข้าหาผู้พ่อนหญิง

ภาพประกอบ 78 คลายจิบคว่าด้านหน้าทั้งสองมือ แต่มือผู้พ่อนชายอยู่ข้างนอก ผู้พ่อนหญิงทั้งสองข้าง

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

⁴³ บุชายัญ คือการสาบานรัก.

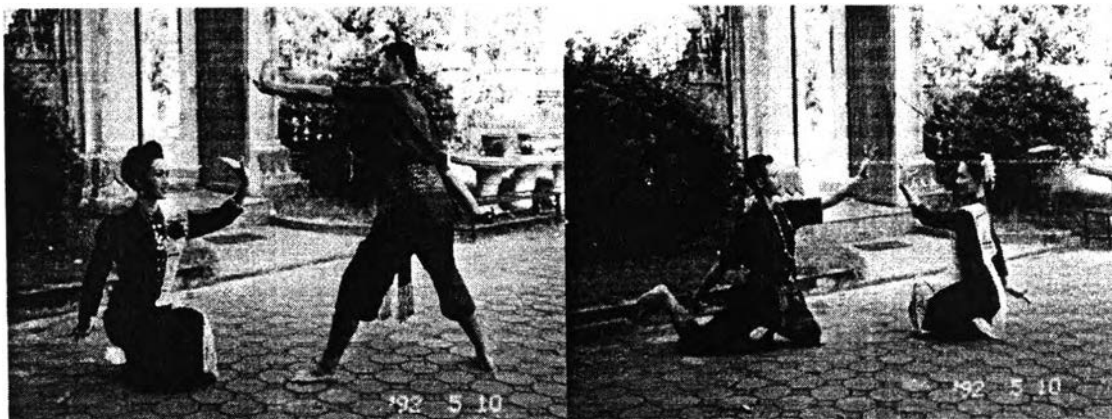

ภาพประกอบ 79

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง ยกแขนให้สูงอยู่ในท่าพรหมสี่หน้า แล้ววาดมือลงมาข้างตัว เริ่มส่ายเข้ามาหาใหม่ใช้ท่าเหมือนเดิมและจังหวะก็เช่นกัน ใช้ทำไขว้สลับตามจังหวะเดินไปข้างหน้า 5-6 ก้าว ทำ 2-3 ครั้ง

ผู้พ่อนชาย คลายมือสอดเข้าระหว่างแขนทั้งสองข้างของหญิง ค่อย ๆ ยกมือขึ้นคล้ายท่าพรหมสี่หน้า นำมือลงช้ากว่าหญิง แล้วเริ่มทำซ้ำ 2-3 ครั้ง เทำกระโดดโดยใช้ปลายเท้าครั้งที่ 2 มือแบชอยเท้าถี่ๆ มือดึงไปมาระหว่างหน้าหญิงเหมือนทาแป้งแต่ห้ามถูกตัว (ท่าปะแป้งสาวน้อยเป็นท่าแทรก)

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

ท่าที่ 10 ท่ารำเกี้ยว⁴⁴ (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 80

ภาพประกอบ 81

คำอธิบายภาพ : ผู้พ้อนหญิง ภาพประกอบ 80 มือซ้ายตั้งวงส่งไปด้านหน้า ปลายนิ้วตั้งขึ้น ม้วนมือคลายจีบคว่ำ แล้วคลายมือส่งจีบไปข้างหลัง มือขวาส่งไปข้างหลัง แล้ว วาดมาข้างหน้า เอาหลังมือขึ้นค่อยๆเอาปลายนิ้วตั้งขึ้น ม้วนมือคลายจีบคว่ำลง แล้วคลายมือส่งจีบหลัง มือซ้ายและขวาจะต้องสลับข้างกันไปหน้าหลังเสมอ เอียงศีรษะ มองมือขณะจีบม้วนมือ แล้วจะลงมาที่ข้างซ้ายค่อยๆวาดมือขึ้นกระดก 2 จังหวะ เท่านั้น เลื่อมกัน

ผู้พ้อนชาย ภาพประกอบ 80 มีสองแบบคือ แบบที่ 1 ก้าวเท้าซ้ายมาด้านหน้า 1 ก้าวย่อตัวเล็กน้อย ม้วนมือลดลงไปข้างลำตัว ส่งไปด้านหลัง มือขวาส่งไปด้านหลัง แล้ววาดมือโดยใช้หลังมือออก ส่งไปข้างหน้า ม้วนมือดึงข้อศอก ม้วนมือลดลงไปด้านข้างลำตัวส่งไปด้านหลังทำสลับกันไป 6 ครั้ง แล้วให้มือซ้ายค่อยๆขึ้นกระดิกนิ้วกลาง เชิญชวนให้ลูกขึ้นมารำคู่ มือเหมือน

ภาพประกอบ 81 แบบที่ 2 ลูกเข้าซ้ายในท่าจะเข้าพาดหางมือซ้ายส่งไปข้างหน้า ม้วนมือลดลงไปข้างลำตัว ส่งไปด้านหลัง มือขวาส่งไปด้านหลัง แล้ววาดมือโดยใช้หลังมือออก ส่งไปข้างหน้า ม้วนมือดึงข้อศอก ม้วนมือลดลงไปด้านข้างลำตัว ส่งไปด้านหลังทำสลับกันไป 6 ครั้ง แล้วให้มือซ้ายค่อยๆขึ้นกระดิกนิ้วกลางเชิญชวนให้ลูกขึ้นมารำคู่

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

⁴⁴เกี้ยว หมายถึงเกี้ยวพาราสี.

ท่าที่ 11 ท่าลมพัดพร้าว

ภาพประกอบ 82

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง มือซ้ายจับคว่ำอยู่ในระดับเหนือแขนขวา งอแขนตั้งวง แล้วหงายปลายมือชี้ลงพื้นแล้ววาดมาทางซ้ายมือสลับกัน ค่อย ๆ ย่อตัวลงกับพื้น แต่ครั้ง ใช้จังหวะ 2 ห้องเพลง ครั้งที่ 5 เข้าถึงพื้น ก้าวเท้าเลื่อมกันเล็กน้อย ทำสลับไปมา 8 ครั้ง ผู้พ่อนชาย มือและแขนปฏิบัติเหมือนผู้พ่อนหญิงแต่จะวงกว้างกว่า ก้าวเท้าออกจาก ขวาพอประมาณ น้ำหนักตัวอยู่ระหว่างเท้าทั้ง 2 ย่อตัวลงเล็กน้อย ยืนอยู่หลังหญิง โดยเรียงแบบพื้นปลา

ที่มา : อาจารย์ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

3. ฟ้อนไทญ้อ

1. ประวัติฟ้อนไทญ้อ

“ไทญ้อ” เป็นชนเผ่าหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่จังหวัดนครพนม ที่มีการอพยพมาจากฝั่งซ้ายมายังฝั่งขวาของแม่น้ำโขงข้ามบริเวณอำเภอท่าอุเทน นาหว้า และโพนสวรรค์ โดยปกติการฟ้อนของชาวไทญ้อจะพบในเทศกาลสงกรานต์ในช่วงเดือนเมษายนและเทศกาลสำคัญๆ ในเทศกาลสงกรานต์ ชาวไทญ้อจะมีการสงฆ์พระในตอนกลางวัน โดยมีการตั้งขบวนแห่จากคุ้มเหนือ ไปยังคุ้มใต้ลงมาตามลำดับ เริ่มตั้งแต่วันขึ้น 7 ค่ำเดือน 5 เป็นต้นไปจนถึงวันเพ็ญ 15 ค่ำเดือน 5 (ประมาณเดือนมีนาคม - เดือนเมษายน) ในตอนประมาณ 5 – 6 โมงเย็นหนุ่มสาวชาวบ้านจะจัดทำขบวนแห่ดอกไม้บูชาพระธาตุท่าอุเทน โดยนำต้นดอกจำปา (ดอกกลิ่นหอมหรือลีลาวดี) ไปบูชาวัดต่าง ๆ โดยเริ่มจากวัดใต้ ขึ้นไปตามลำดับ จนถึงวัดเหนือซึ่งจะเป็นถิ่นสุดท้าย เมื่อเสร็จพิธีแห่ดอกไม้บูชาองค์พระธาตุท่าอุเทนแล้ว มีการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะพร้อมทั้งมีการเกี่ยวพาราสิกันของบรรดาหนุ่มสาว⁴⁵ ฟ้อนไทญ้อแสดงครั้งแรกหน้าที่ประทับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พร้อมทั้งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในการเสด็จประพาสสมณชลธิสถาน ในวโรกาสทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันมาฆบูชาที่วัดพระธาตุพระพนม อำเภอธาตุพระพนม จังหวัดนครพนม พ.ศ. 2498 ฟ้อนไทญ้อเป็นหนึ่งในจำนวนนั้น ฟ้อนไทญ้อมีท่าทั้งหมด 12 ท่า ภายหลังไม่มีการสืบสานต่อมา พ.ศ.2526 มีการประชุมสภาข้าราชการนครพนมต้อนรับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ คณะครูอำเภอท่าอุเทนมีความคิดนำเอาการฟ้อนไทญ้อ โดยการนำของศึกษาธิการอำเภอและได้มอบหมายอาจารย์ อรุณ จันท์ดาประดิษฐ์ อาจารย์ประจำโรงเรียน อุเทนพัฒนา ทำการสืบหาท่าฟ้อนเดิมจากผู้เป็นบิดาที่เป็นผู้ฟ้อนครั้งแรก ทั้งนี้สามารถฟื้นฟูขึ้น 9 ท่า จากท่าฟ้อนเดิม 12 ท่า จากนั้นคณะครูอำเภอท่าอุเทนได้ของบประมาณสนับสนุนด้านเครื่องแต่งกาย จากนายทะเบียน ศิริปริชาพงศ์ อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครพนม ในการฟ้อนครั้งนั้นได้รับความชื่นชมอย่างมาก ต่อมาชาวอำเภอท่าอุเทนเล็งเห็นคุณค่าจึงมีการอนุรักษ์การฟ้อน ชุดนี้ไว้เป็นชุดฟ้อน

⁴⁵อารีรัตน์ นาคพงศ์, เอกสารประกอบการสอน วิชานาฏศิลป์พื้นเมือง 1 ศ 0225,

ประจำเผ่าไทญ้อและในปี พ.ศ. 2530 คณะผู้จัดงานพิธีบูชาพระธาตุพนมในงานเทศกาลไหลเรือไฟ มีมติให้บรรจุชุดฟ้อนไทญ้อเข้าในการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมเป็นต้นมา⁴⁶

2. องค์ประกอบฟ้อนไทญ้อ

1. ผู้ฟ้อน

ผู้ฟ้อนชุดฟ้อนไทญ้อแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการจัดการของชุดฟ้อนไทญ้อ จึงทำให้มีการเปลี่ยนนักแสดงดังนี้

1. ผู้ฟ้อน พ.ศ. 2530 – 2533 เป็นการจัดการของอำเภอท่าอุเทน ผู้แสดงเป็นชาวบ้านและข้าราชการในอำเภอท่าอุเทนเป็นชายและหญิงวัยกลางคน อายุประมาณ 30 – 45 ปี ไม่จำกัดจำนวนผู้แสดง

2. ผู้ฟ้อน พ.ศ. 2534 – 2546 อำเภอท่าอุเทนมอบหมายให้โรงเรียนอุเทนพัฒนาเป็นผู้จัดการชุดฟ้อนไทญ้อในงานพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม⁴⁷ ผู้แสดงเป็นนักเรียนโรงเรียนอุเทนพัฒนา ใน พ.ศ. 2534 – 2537 ไม่จำกัดจำนวนผู้ฟ้อน ต่อมา พ.ศ. 2538 – 2546 มีการเปลี่ยน ผังเวทีแสดงทำให้มีการเพิ่มจำนวนนักแสดงเป็น 60 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม

2. รูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอฟ้อนไทญ้อในพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมผู้วิจัยแบ่งตามลักษณะเวทีแสดงโดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ดังนี้

1. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2530 – 2537 แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม โดยหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุพนมเป็นหลัก นอกจากนี้ชุดฟ้อนไทญ้อยังมีการแห่ขบวนโดยมีผู้ถือดอกไม้ใส่ไว้ในไม้ไผ่ที่สานเป็นกรวยสูงประมาณ 180 เซนติเมตร ใช้ผู้ถือจำนวน 6 คน แบ่งเป็นชาย 3 คน หญิง 3 คน ซึ่งมีการแต่งกายเช่นเดียวกับผู้ฟ้อน

⁴⁶ สัมภาษณ์ อรณูช จันทร์ดาประดิษฐ์, อดีตเลขานุการศูนย์วัฒนธรรมอำเภอท่าอุเทน, 10 ตุลาคม 2546.

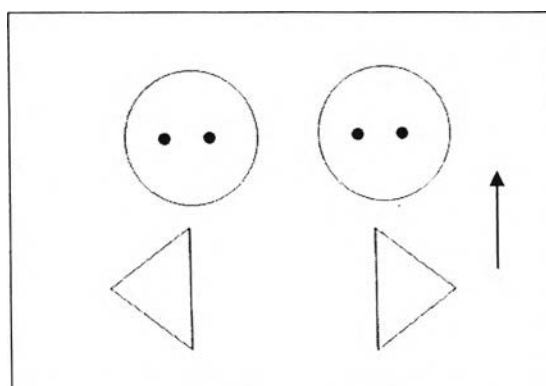
⁴⁷ สัมภาษณ์ อรณูช จันทร์ดาประดิษฐ์, 10 ตุลาคม 2546.

ภาพประกอบ 83

คำอธิบายภาพ : การพ็อน ไทญ้อพิริพ็อนบุชาพระธาตุนม พ.ศ. 2536

ที่มา : อรณูช จันทรคาประดิษฐ์

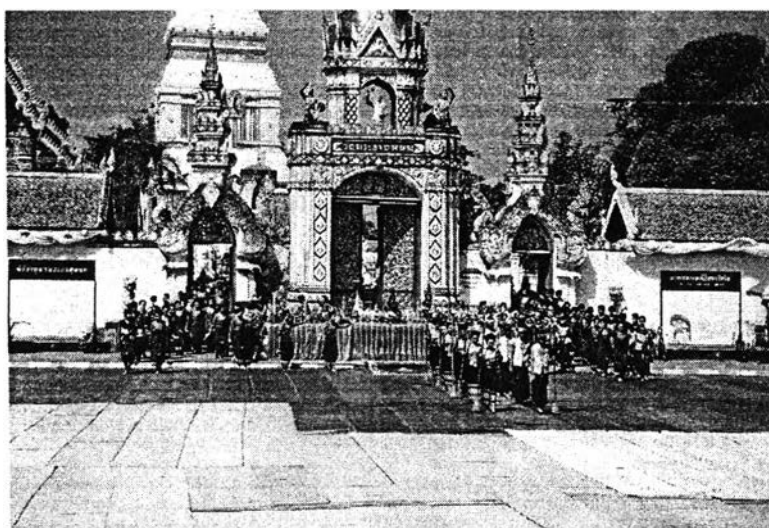

แผนผังประกอบ 29

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน เส้นเป็นวงกลมแสดงถึงการแปรแถวของผู้พ็อน จุดแสดงถึงผู้พ็อนคู่เอก ลูกศรคือทิศทางการหันหน้าของคู่เอก

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

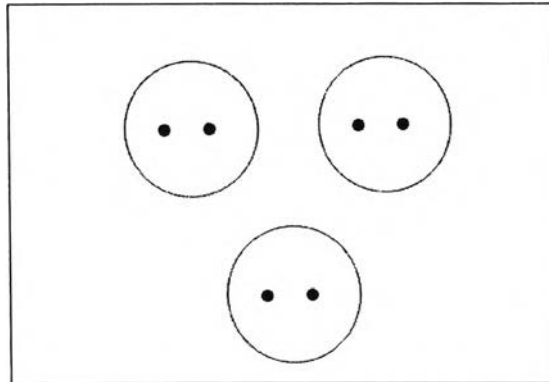
2. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2538 – 2546 แบ่งผู้พื่อนซึ่งเป็นชายและหญิงออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 20 คน ชาย 10 คน หญิง 10 คน มีการพื่อนออกมาทางประตูใหญ่ด้านหน้าองค์พระธาตุพนม พบว่ามีองค์ประกอบของผู้ถือดอกไม้ซึ่งใส่ไว้ในไม้ไผ่ที่นำมาสานเป็นกรวยในขบวนแห่งจำนวน 10 คน เป็นหญิง 5 คน ชาย 5 คน โดยถือดอกไม้สีขาวใส่ไว้ในไม้ไผ่บริเวณปลายเป็นกรวยทั้งสองด้าน ด้านหนึ่งเป็นที่ตั้งอีกด้านหนึ่งเป็นที่สำหรับใส่ดอกไม้ ผู้ถือดอกไม้ฝ่ายหญิงแต่งกายด้วยเกาะอกสีชมพู ฝ่ายหญิงสวมทำและต่อเชิงผ้าจกสีเดียวกัน ใส่เครื่องประดับเงิน ทัดดอกไม้สีชมพู ชายแต่งกายด้วยผ้าโจงกระเบนสีน้ำเงิน เสื้อกั๊กสีเหลือง โปกสีระยะด้วยผ้าลายจิดสีเหลือง

ภาพประกอบ 84

คำอธิบายภาพ : เป็นภาพพิธีพื่อนบูชาพระธาตุพนมในชุดพื่อนไทยื้อ พ.ศ. 2546

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม 2546

แผนผังประกอบ 30

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง เส้นเป็นวงกลมแสดงถึง
การแปรแถวของผู้ฟ้อน จุดแสดงถึงผู้ฟ้อนคู่เอก ลูกศรคือทิศทางการหันหน้าของคู่เอก
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. อุปกรณ์การฟ้อน

การฟ้อนไทญ้อใช้อุปกรณ์ประกอบคือ ไม้ไผ่ที่ใส่ดอกไม้เป็นโคยใช้เป็นไม้ไผ่ยาวประมาณ 2 เมตร บริเวณปลายเป็นกรวยทั้งสองด้าน ด้านหนึ่งเป็นที่ตั้ง อีกด้านหนึ่งเป็นที่สำหรับใส่ดอกไม้สีขาว เพื่อนำไปถวายพระธาตุพนม

ภาพประกอบ 85

คำอธิบายภาพ : ขบวนแห่พิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมในชุดฟ้อนไทญ้อ พ.ศ. 2546

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม 2546

4. การแต่งกายประกอบการฟ้อน

เครื่องแต่งกายชุดฟ้อนไทญ้อในพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมมีการเปลี่ยนแปลง 2 ครั้ง

ดังนี้

1. การแต่งกายฟ้อนไทญ้อ พ.ศ. 2530 – 2533

ผู้ฟ้อนชายสวมเสื้อคอกลมแขนสั้นสีแดง นุ่งผ้าโจงกระเบนคละสี ผ้าขาวม้าคาดไหล่ทั้งสองข้างในลักษณะพาดด้านหน้าดังภาพ และผ้าขาวม้าคาดเอวตัดดอกดาวเรืองด้านขวา

ผู้ฟ้อนหญิงสวมเสื้อแขนกระบอกคอกลมสีเหลือง ผ้าสไบสีแดงพาดทับไหล่ซ้าย ทิ้งชายขาวด้านหลัง ผ้าถุงลายมัดหมี่ขึ้นด้วยผ้าตีนจก สวมสร้อยมุก และตัดดอกไม้สีเหลือง

ภาพประกอบ 86

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายชุดฟ้อนไทญ้อ พ.ศ.2530 - พ.ศ. 2533

ที่มา : อรนุช จันทรคาประดิษฐ์

2. การแต่งกายฟ้อนไทญ้อ พ.ศ. 2534 – 2546 ชุดฟ้อนไทญ้อพบว่ามีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมชายสวมเสื้อแขนสั้นสีแดงผ้าขาวม้ามัดเอวและทับท้อกและพาดบ่าไปทางด้านหลัง ทั้งสองข้าง นุ่งผ้าโจงแล้วแต่จะหาได้ ทัดดอกไม้ข้างหูด้านขวา หญิงสวมใส่เสื้อแขนกระบอกยาวสีเหลืองสไบสีแดงเบี่ยงซ้ายโดยปล่อยชายยาวด้านหลัง ผ้าถุงมัดหมี่มีเชิง ใส่เครื่องเงิน ใส่ดอกไม้สีเหลือง เปลี่ยนมาเป็นชายสวมเสื้อสีเขียวผ้ามัดเอวและผ้าพาดบ่าทั้งสองเป็นผ้าจิดใช้ผ้าถุงสีน้ำเงิน หญิงสวมเสื้อแขนกระบอกสีชมพูสไบผ้าจิดเบี่ยงซ้ายผ้าถุงสีกรมท่าเชิงเป็นลายจิด

ภาพประกอบ 87

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายชุดเพื่อนไทญ้อ พ.ศ.2534 - พ.ศ. 2546

หญิง สวมเสื้อแขนกระบอกกลมสีบานเย็นริมขลิบด้วยผ้าสีกรมท่าเสื่อเข้าในผ้าถุง
สไบสีกรมท่า ผ้าถุงสีกลมท่ามีเชิง คาดผ้าลายจิดที่เอว

ชาย สวมเสื้อคอพวงมาลัยสีเขียวสด ใช้สไบสีน้ำเงินทับที่อกพาดบ่าไปทางด้านหลัง
ทั้งสองข้าง นุ่งผ้าโจงกระเบนสีน้ำเงิน ผ้าคาดเอวเป็นผ้าลายจิดสีน้ำเงิน

ที่มา : อรนุช จันทรดาประดิษฐ์

5. คนตรีประกอบการฟ้อน

คนตรีที่ใช้ชุดฟ้อนไทญ้อเป็นการบรรเลงคนตรีพื้นเมืองอีสานผสมวงโดยวงใช้ทาบ⁴⁸

ภูไทสกลนคร(มวยโบราณ)

เพลงบรรเลงลายภูไทสกลนคร⁴⁹

----	---ค	-รคต	-ร-ค	--ตต	-ต-ค	-รคต	-ร-ค
--ตต	-ต-ม	-ร-ม	-ช-ค	--ตต	-ต-ม	-ร-ม	-ช-ค
--ตต	-ต-ค	-รคต	-ร-ค	--ตต	-ต-ค	-รคต	-ร-ค
-ต-ช	-ม-ม	-ร-ม	-ช-ค	--ตต	-ต-ค	-รคต	-ร-ค
--ตต	-ต-ค	-รคต	-ร-ค	-ต-ช	-ม-ร	-ค-ร	มช-ต

⁴⁸ ทาบ หมายถึงคนตรีที่ชาวอีสานเรียกเพลงบรรเลง.

⁴⁹ ได้รับความอนุเคราะห์ในการเขียนโน้ตเพลง จากนายอาชา พาลี นิสิตสาขาวิชา
ดุริยางค์พื้นบ้าน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

6. ลำดับท่าฟ้อน

ลำดับท่าฟ้อนไทญ้อพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

ลำดับท่าฟ้อนไทญ้อมีดังนี้

1. ท่าเชิญกันเที่ยว (ออกมาเป็นแถวคู่ชายหญิงเรียงแถวตอน 2 แถว)
2. ท่าเกี่ยวพาราตี
3. หญิงทำท่าอาย ชายทำท่าหยอกสาว
4. ทำนั่งลงเตรียมไหว้พระธาตุ
5. ท่าไหว้พระธาตุ
6. ท่าเตรียมสร่งน้ำพระ (ทำการแปรแถวเป็นวงกลม)
7. ท่าสร่งน้ำพระ
8. ทำนั่งล้อมวง คู่เอกออกมา (ในท่านี้เป็นการฟ้อนเดี่ยวของนักแสดงที่ถูกลัดเลือกไว้ และทำท่าอายและหยอกล้อกันเป็นท่าลีลาเฉพาะบุคคล หลังจากหยอกล้อกันเสร็จฝ่ายชายมาส่งฝ่ายหญิงแล้วกลับที่นั่งต่อจากนั้นทำการฟ้อนในท่าต่อไป)
9. ท่าสาคน้ำ (เป็นท่าสุดท้ายในการฟ้อนไทญ้อจะทำท่ายืนออกจากเวทีแสดง)

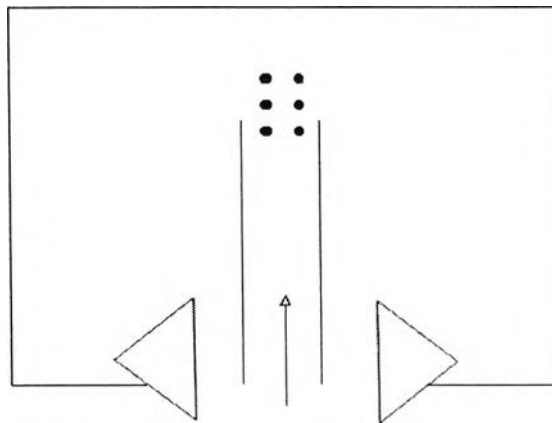
จบการฟ้อนไทญ้อ

7. การแปรแถว

การแปรแถวพิธีพืชนบูชาพระธาตุพนมมี 2 ลักษณะเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงผังเวที ทำให้มีการเปลี่ยนรูปแบบการแปรแถวมีรายละเอียดดังนี้

1. การแปรแถวพืชนบูชา พ.ศ. 2530 - 2537

ทำท่าในลำดับที่ 1 - 5 โดยมีผู้นำถือดอกไม้ 6 คนชาย 3 หญิง 3 คน จัดเป็นแถวตอน 2 แถวหันหน้าเข้าพระธาตุพนม

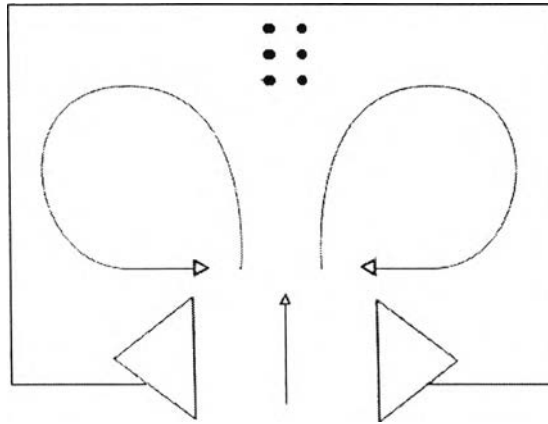
แผนผังประกอบที่ 31

คำอธิบายภาพ : จุดแสดงถึงผู้ถือดอกไม้ สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน เส้น

หมายถึงแถวพืชน บูชา ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548.

ทำทำในลำดับที่ 6 – 7 แปรแถวเป็นวงกลม 2 วง ผู้ถือดอกไม้อยู่ที่เดิม

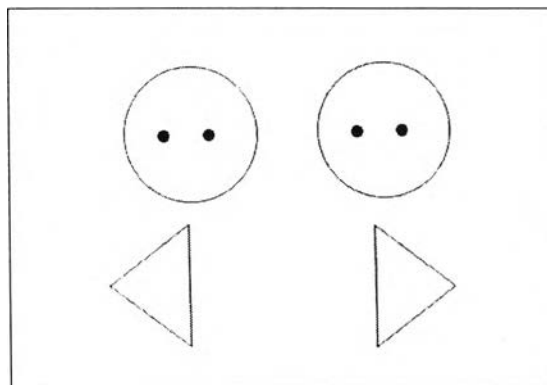

แผนผังประกอบที่ 32

คำอธิบายภาพ : จุดแสดงถึงผู้ถือดอกไม้ สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

เส้นหมายถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

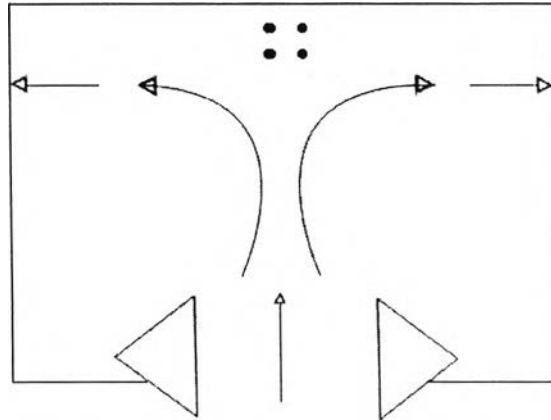
แผนผังประกอบที่ 33

คำอธิบายภาพ : จุดแสดงถึงผู้ถือดอกไม้ สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

เส้นหมายถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำท่าในลำดับที่ 8 จนออกจากเวทีแสดงผู้ถือดอกไม้ออกจากเวทีด้านขวามือของผู้ฟ้อน
ผู้ฟ้อนออกจากเวทีแสดงด้านข้างทั้งสองข้าง

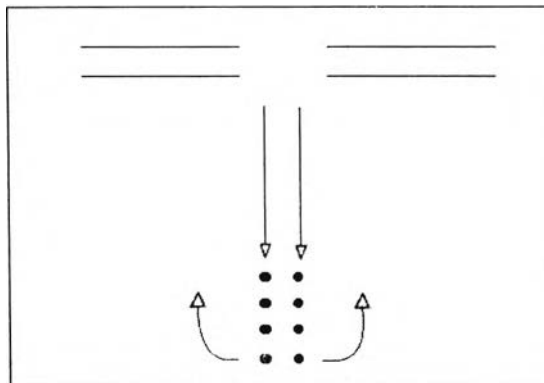
แผนผังประกอบที่ 34

คำอธิบายภาพ : จุดแสดงถึงผู้ถือดอกไม้ สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน
เส้นหมายถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

2. การแปรแถวฟ้อนไทญ้อ พ.ศ. 2538 - 2546

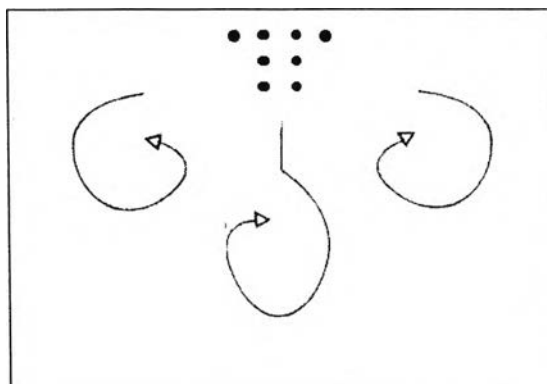
ทำท่าในลำดับที่ 1 – 5 ผู้ฟ้อนออกมาจากวัดพระธาตุพนมหันหลังให้พระธาตุพนมแบ่งผู้แสดงออกเป็น 3 กลุ่มโดยกลุ่มที่อยู่ตรงกลางเรียงแถวตอน อีกสองกลุ่มเรียงแถวหน้ากระดาน 2 แถวด้านข้างแล้วหันหน้ามาด้านพระธาตุพนม ผู้ถือดอกไม้ย้อนกลับมาด้านหน้าผู้ฟ้อนเพื่อถวายดอกไม้

แผนผังประกอบที่ 35

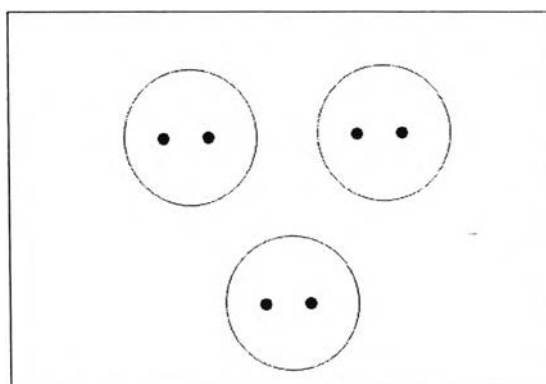
คำอธิบายภาพ : จุดแสดงถึงผู้ถือดอกไม้ เส้นหมายถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำทำในลำดับที่ 6 – 7 ผู้พื่อนกลุ่มตรงกลางและด้านขวาวนซ้ายด้านซ้ายววนขวาทำเป็นวงกลม 3 วงแล้วค่อยพื่อนวนขวา ผู้ถือดอกไม้หันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุพนม

แผนผังประกอบที่ 36

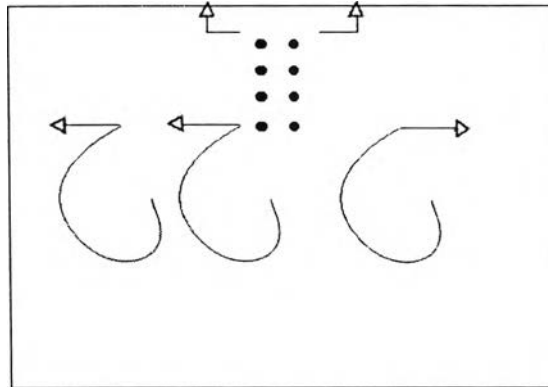
คำอธิบายภาพ : จุดแสดงถึงผู้ถือดอกไม้ เส้นหมายถึงแถวผู้พื่อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

แผนผังประกอบที่ 37

คำอธิบายภาพ : จุดแสดงถึงผู้ถือดอกไม้ เส้นหมายถึงแถวผู้พื่อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำท่าในลำดับที่ 8 ผู้ฟ้อนกลุ่มด้านซ้ายและตรงกลางออกจากเวทีแสดงด้านข้าง
ทางด้านซ้าย กลุ่มด้านขวาออกจากเวทีแสดงด้านขวา ผู้ถือดอกไม้เข้าประตูวัดพระธาตุพนม

แผนผังประกอบที่ 38

คำอธิบายภาพ : จุดแสดงถึงผู้ถือดอกไม้ เส้นหมายถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. ท่าฟ้อนไทญ้อ

ท่าฟ้อนไทญ้อประกอบด้วยผู้ฟ้อนฝ่ายหญิงและฝ่ายชายมีทั้งหมด 9 ท่าแต่ละท่ามีชื่อเรียกตามผู้ฟ้อนมีรายละเอียดดังนี้

ท่าที่ 1 ท่าเจริญกันเที่ยว

ภาพประกอบ 88

คำอธิบายภาพ : ผู้ฟ้อนหญิง มือซ้ายตั้งวงระดับแก้มศีรษะ มือขวาดังวงระดับเอว งอแขนเล็กน้อย ศีรษะเอียงซ้าย ตามองมือสูง ดึงข้อศอกเข้าออกจากลำตัวตามจังหวะ ผู้ฟ้อนชาย มือขวาดังวงระดับแก้มศีรษะ มือซ้ายตั้งวงระดับเอว งอศอกเล็กน้อย ศีรษะเอียงซ้าย ตามองมือสูง ดึงข้อศอกเข้าออกจากลำตัวตามจังหวะ ในจังหวะที่ 1-2 จะย่อเท้าเดินไปเรื่อยๆ พอถึงจังหวะที่ 4 ยกเท้าขวาขึ้นให้สูงแล้วย่อเท้าไปเรื่อยๆ ตามจังหวะแล้วเปลี่ยนข้างทำซ้ำ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 2 ท่าเกี่ยวพาราตี

ภาพประกอบ 89

คำอธิบายภาพ : ผู้พื่อนหญิง ก้าวเท้าขวาในลักษณะไขว้ มือซ้ายจับสังข้างลำตัว
 มือขวาดึงวงด้านข้างแขนขวาตึง ลำตัวเอียงขวา เมื่อหมดจังหวะ ก้าวเท้าซ้าย
 ลักษณะไขว้ ม้วนมือจับมาดึงวงด้านข้างระดับไหล่ เลื่อนมือขวามาจับปรกข้าง
 ผู้พื่อนชาย ก้าวเท้าขวาในลักษณะ มือซ้ายจับสังข้างลำตัว มือขวาดึงวงด้านข้าง
 ลำตัวเอียงขวา เมื่อหมดจังหวะก้าวเท้าซ้ายลักษณะไขว้ ม้วนมือจับมาดึงวงด้านข้าง
 เลื่อนมือมาจับสังข้างลำตัว

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 3 ท่าอายุ-ท่าหยอกสาว

ภาพประกอบ 90

คำอธิบายภาพ : ผู้พ่อนหญิง ทำท่าอายุ มือซ้ายแบหงายรับโบหน้ามือขวาจับหลัง
 ก้าวเท้าในลักษณะไขว้ เมื่อหมดจังหวะแล้วเปลี่ยนมือขวาแบหงายรับโบหน้ามือซ้ายจับ
 หลัง ก้าวเท้าซ้ายในลักษณะไขว้ ศีรษะเอียงตามมือสูง ทำสลับข้างซ้ายขวา
 ผู้พ่อนชาย ท่าหยอกสาว ชายอยู่วงในมือซ้ายตั้งวงระดับไหล่ส่งไปด้านข้าง
 งอแขนเล็กน้อย มือขวาจับม้วนแล้วสะบัดในลักษณะตั้งวงตามจังหวะ กระดกเท้าขวา
 เท้าซ้ายรับน้ำหนักเปลี่ยนข้าง ศีรษะเอียงตามมือสูง เมื่อหมดจังหวะแล้วเดินอ้อม
 ฝ่ายหญิงไปด้านซ้ายแล้วเปลี่ยนข้าง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 4 ทำนั่งลงเตรียมไหว้พระธาตุ

ภาพประกอบ 91

คำอธิบายภาพ : มือขวาจับปรกข้าง ระดับหางคิ้ว มือซ้ายตั้งวงระดับสี่ข้าง ส่งแขน
ไปด้านขวาข้างลำตัว สะคุ้งตามจังหวะ เท้าขวาวางหลังพร้อมกับค่อย ๓ นั่งลง
เมื่อถึงจังหวะที่ 4 เริ่มม้วนจีบขวามาตั้งวง มือซ้ายจับปรกข้างศีรษะเอียงตามมือสูง
ชายหญิงทำเหมือนกัน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 5 ทำไหว้พระธาตุ (ทำต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 92

ภาพประกอบ 93

คำอธิบายภาพ : ผู้พื่อนหญิงชายทำเหมือนกัน ภาพประกอบ 92 พนมมือระหว่างหน้าอก สะอื้นตัวตามจังหวะ

ภาพประกอบ 93 ผู้พื่อนหญิงชายทำเหมือนกัน เมื่อถึงจังหวะที่ 8 เริ่มกวาดมือออกเป็นวงเฉียงทางด้านซ้ายโดยจับตามแนวการโน้มตัวลง หันมือเข้าหาลำตัวแขนตั้งคล้ายจับ แล้วพนมมือระหว่างอก ครั้งที่ 2 เปลี่ยนข้างขวา ครั้งที่ 3 ตรงกลาง ทำ 3 ครั้ง
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 6 ท่าเตรียมสรองน้ำพระ

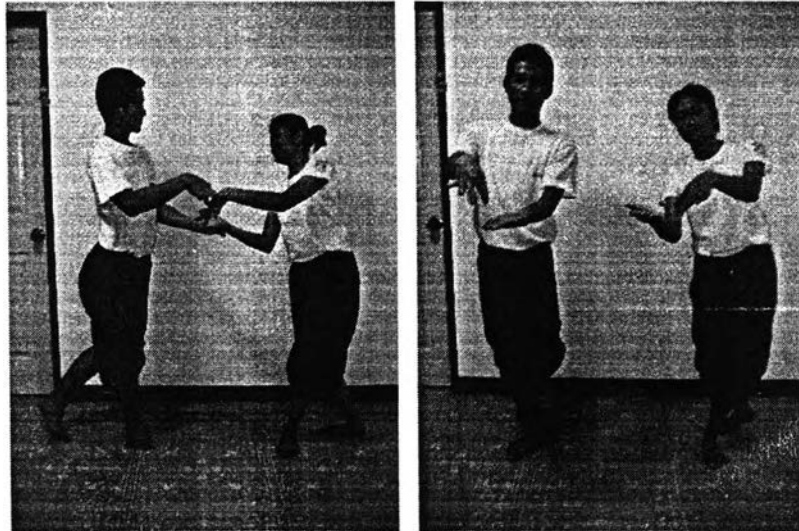

ภาพประกอบ 94

คำอธิบายภาพ : ผู้สอนหญิง มือขวาจับคว่ำระดับไหล่ด้านหน้า มือซ้ายตั้งวงระดับเอว ด้านหน้า สะคุ้งตัวตามจังหวะ เมื่อถึงจังหวะที่ 5 เท้าขวาวางหลัง พร้อมกับค่อย ๆ ลุกขึ้น พอถึงจังหวะที่ 8 เริ่มม้วนจับขวามาตั้งวงมือซ้ายปรกข้างศีรษะเอียงตามมือสูง ผู้สอนชาย มือขวาจับหงายระดับเอวด้านหน้า มือซ้ายตั้งวงระดับเอวด้านหน้า สะคุ้งตัวตามจังหวะ เมื่อถึงจังหวะที่ 5 เท้าขวาวางหลัง พร้อมกับค่อย ๆ ลุกขึ้น เมื่อถึงจังหวะที่ 8 เริ่มคลายจับแบ่มือทั้งสองข้างรองรับมือหญิง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 7 ทำสรนน้ำพระ

ภาพประกอบ 95

ภาพประกอบ 96

คำอธิบายภาพ : ผู้พื่อนหญิง ภาพประกอบ 95 หงายมือขวาขึ้น ส่งไปด้านหน้า
งอศอกเล็กน้อย มือซ้ายหุบจีบ ศีรษะเอียงตามมือหงาย

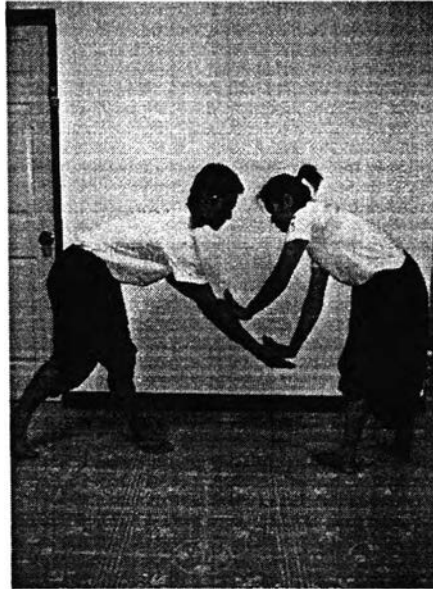
ภาพประกอบ 96 เดินมาข้างหน้าตามจังหวะมือขวาแบระดับไหล่มือซ้ายจีบคว่ำ
ระดับไหล่ ด้านหน้า

ผู้พื่อนชาย ภาพประกอบ 95 หงายมือซ้ายขึ้น ส่งไปด้านหน้า งอศอกเล็กน้อย
มือขวาหุบจีบ มือซ้ายหงายซ้อนมือฝ่ายหญิง

ภาพประกอบ 96 เดินมาข้างหน้าตามจังหวะมือซ้ายแบระดับไหล่งอศอกเล็กน้อย
มือขวาจีบคว่ำระดับไหล่ ด้านหน้า

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 8 ทำนั่งล้อมวง-คู่เอกหยอกล้อกัน

ภาพประกอบ 97

คำอธิบายภาพ : ผู้พื่อนหญิง เมื่อทำท่าสร่งน้ำพระเสร็จให้เดินก่อนชายแล้วทำท่าที่ 1 (ท่าชวนกันออกมาพื่อน) สลับกับชายทีละคู่ให้เป็นวงกลม เมื่อสัญญาณกลง ดีบออกการเปลี่ยนจังหวะ ให้ก้าวเท้าขวามาข้างหน้า มือขวาดั้งจับ มือซ้ายตั้งวงล่าง ก้มตัวลง พื่อนเหมือนกับท่าเตรียมลงไหว้พระธาตุ นั่งคุกเข่าทั้งสองข้าง

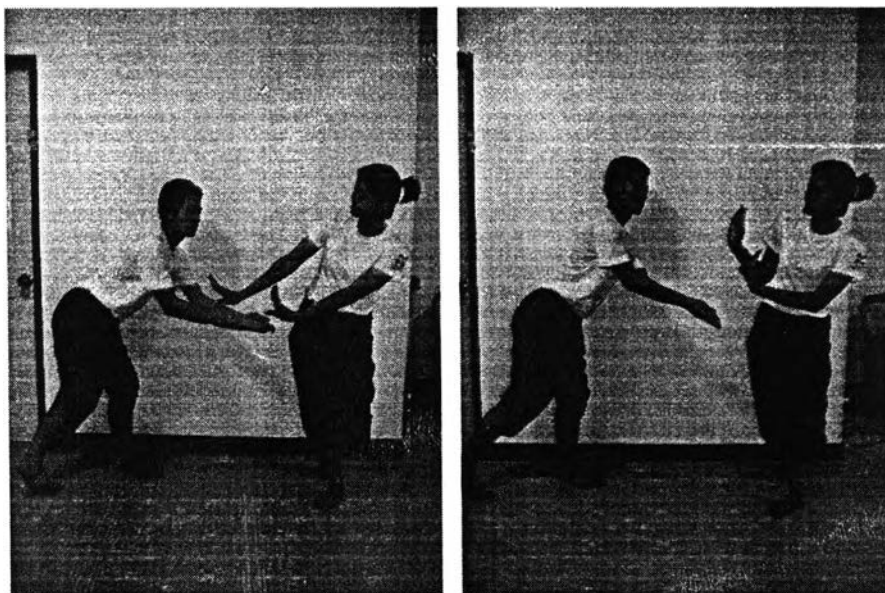
ผู้พื่อนชาย ทำท่าที่ 1 เหมือนกับหญิง แล้วเดินตามจังหวะ สลับกับหญิงทีละคู่ ให้เป็นวงกลม เมื่อสัญญาณกลง ดีบออกการเปลี่ยนจังหวะ ให้ก้าวเท้าขวามาข้างหน้า มือขวาดั้งจับ มือซ้ายตั้งวงล่าง ก้มตัวลง พื่อนเหมือนกับท่าเตรียมลงไหว้พระธาตุ คุกเข่าด้านซ้าย ชันเข้าขวาแล้วปรบมือ

ผู้พื่อนคู่เอก ชายโค้งฝ่ายหญิงโดยพื่อนตามจังหวะกลงในท่าที่ 1 แล้วออกมากลางวงกลมพร้อมกันก่อนจะพื่อนทำความเคารพกัน ตามจังหวะดนตรีแล้ว ออกท่าพื่อนตามแต่ละลีลาของแต่ละคน โดยผู้พื่อนหญิงก้าวซ้ายมาด้านข้างหน้า โนม้ลำตัวมาด้านหน้า มือทั้งสองตั้งวง ส่งแขนด้านหน้างอศอกเล็กน้อย

ผู้พื่อนชาย ก้าวซ้ายมาด้านข้างหน้า โนม้ลำตัวมาด้านหน้า มือทั้งสองหงายมือรับมือ ผู้พื่อนหญิง ส่งแขนด้านหน้า งอศอกเล็กน้อย

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 9 ทำसान้ำ

ภาพประกอบ 98

ภาพประกอบ 99

คำอธิบายภาพ : ผู้ฝึกหญิง ภาพประกอบ 98 มือทั้งสองตั้งวงระดับเอวแขนตั้ง
เท้าเดินตามจังหวะ ศีรษะเอียงซ้ายขวา เท้าเดินตามจังหวะ

ภาพประกอบ 99 มือทั้งสองตั้งวงระดับชายพก เท้าเดินตามจังหวะ ศีรษะเอียงซ้ายขวา
ผู้ฝึกชาย ภาพประกอบ 98 มือทั้งสองแบลงลักษณะตักน้ำ ก้มตัวลง
เท้าเดินตามจังหวะ

ภาพประกอบ 99 ทำมือทั้งสองงอลงในลักษณะตักน้ำ ก้มตัวลง เท้าเดินตามจังหวะ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

4. ฟ้อนตำนานพระธาตุพนม

1. ประวัติความเป็นมาของฟ้อนตำนานพระธาตุพนม

ฟ้อนตำนานพระธาตุพนมเดิมชื่อฟ้อนสดุดีพระธาตุพนม ปรับปรุงมาจากการฟ้อนแห่ กองบุญถวายพระธาตุพนมในงานนมัสการพระธาตุพนม โดยนำเอาบทสวดสดุดีพระธาตุพนม ทำนองสรภัญญะมาประกอบวงมโหรี ในบทกล่าวถึงตำนานอันพิศดารขององค์พระธาตุพนม นำออกแสดงครั้งแรกในงานนมัสการพระธาตุพนม ในปี 2518 และถือเป็นเอกลักษณ์ในการเปิดงานนมัสการพระธาตุพนมมาจนถึงปัจจุบัน ผู้ประพันธ์บทสรภัญญะคือ พระธรรมราชานุวัตร [แก้ว กนิโสภาโส (อุทุมมาลา)] อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร ประดิษฐ์ทำฟ้อนโดย อาจารย์อารีรัตน์ นาคพงศ์⁵¹

2. องค์ประกอบฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

1. ผู้ฟ้อน

ผู้ฟ้อนในพิธีบูชาพระธาตุพนมในชุดฟ้อนตำนานพระธาตุพนมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ถึง พ.ศ. 2546 เป็นนักเรียนโรงเรียนธาตุพนม โดยคัดเลือกจากชมรมนาฏศิลป์เป็นหลัก ในการฝึกซ้อมฟ้อนตำนานพระธาตุพนม แล้วจึงรับสมัครนักเรียนที่สนใจในการร่วมฟ้อนบูชาพระธาตุพนม⁵²

2. รูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอของฟ้อนบูชาพระธาตุพนมนั้น มีการนำเสนอของการฟ้อน โดยผู้วิจัยแบ่งตามผังของเวทีแสดงซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ช่วง ดังนี้

1. การฟ้อนตำนานพระธาตุพนมปี พ.ศ. 2530 – 2537 ผู้แสดงออกมาจากด้านหน้า องค์พระธาตุพนมเน้นหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุพนม ใช้ผู้แสดงทั้งหมด 48 คน

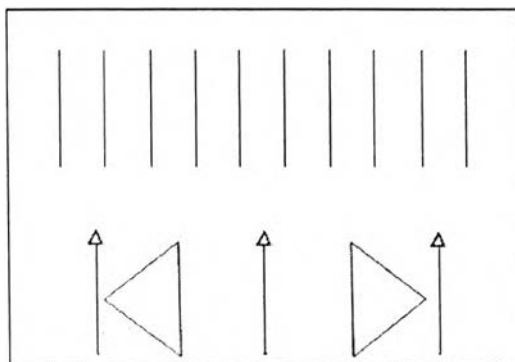
⁵¹อารีรัตน์ นาคพงศ์, ประเพณีศรีโคตบูร, (นครพนม: ป.ม.พ., 2537), หน้า 9.

⁵²สัมภาษณ์ งามจิตร นภัส, ผู้รับผิดชอบฟ้อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2538 –

ภาพประกอบ 100

คำอธิบายภาพ : ภาพการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมในพิธีบูชาพระธาตุพนมใน พ.ศ. 2535
ที่มา : อารีรัตน์ นาคพงศ์

แผนผังงานที่ 39

คำอธิบายแผนผัง : แสดงแผนผังเมื่อมองจากมุมสูง สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน
เส้นตรงแนวตั้งแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทางการฟ้อน
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

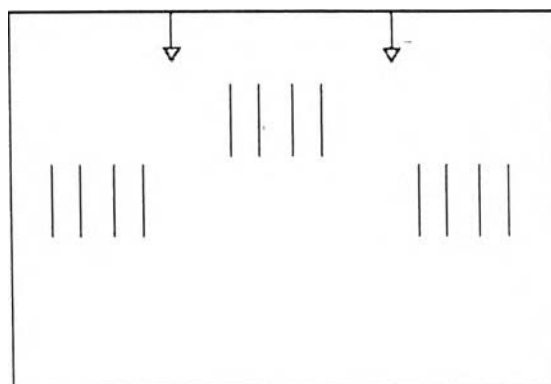
2. การพ่อนบูชาพระธาตุพนมในพิธีบูชาพระธาตุพนม ปี พ.ศ. 2538 – 2546 ผู้พ่อนพ่อนออกมาจากภายในวัดพระธาตุพนม ทำให้เป็นการพ่อนหันหลังให้กับพระธาตุพนม

ภาพประกอบ 101

คำอธิบายภาพ : การพ่อนบูชาพระธาตุพนมในพิธีบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2546

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2546

แผนผังงานที่ 40

คำอธิบายแผนผัง : แสดงแผนผังเมื่อมองจากมุมสูง เส้นตรงแนวตั้งแสดงถึงแถวผู้พ่อน ลูกศรแสดงถึงทิศทางการพ่อน

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. การแต่งกายประกอบการฟ้อน

การแต่งกายประกอบการฟ้อนตำนานพระธาตุพนมมีการเปลี่ยนแปลงชุด 3 ครั้งดังนี้

1. การแต่งกายฟ้อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2530 – 2536 ผู้ฟ้อนสวมเสื้อแขนกระบอกคอกลมสีแดง ผ่าถุงมัดหมี่ลายหมี่ชั้นสีแดงและน้ำเงินสลับกัน สไบลายหมี่จิดสีน้ำเงินพาดทับไหล่ซ้ายเฉียงมาด้านขวา เครื่องประดับสีทอง มวยผมทัดดอกไม้สีชมพู

ภาพประกอบ 102

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายฟ้อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2536

ที่มา : อาจารย์อวีร์รัตน์ นาคพงศ์

2. การแต่งกายฟ้อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2537 – 2542 ผู้ฟ้อนจากภาพเป็นเครื่องแต่งกายชุดฟ้อนตำนานพระธาตุพนม ผู้ฟ้อนสวมเสื้อแขนกระบอกกลมสีชมพู สไบสีเหลืองทอง พาดทับไหล่ซ้ายเบี่ยงมาด้านขวา คาดเข็มขัดเงิน ใส่สร้อยมุก ผ้าถุงลายซิดสีเหลืองทอง

ภาพประกอบ 103

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายฟ้อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2537 – 2542

ที่มา : อาจารย์อารีรัตน์ นาคพงศ์

3. การแต่งกายฟ้อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2543 – 2546 การแต่งกายชุดฟ้อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2537–2542 สวมเสื้อ แขนกระบอกกลมสีแดง ผ้าถุงสีดำแถบสองแถบ เว้นระยะห่าง ผ้าจิด สไบผ้าจิด ลายเดียวกับผ้าถุง คาดเข็มขัดเงิน ใส่เครื่องประดับทอง

ภาพประกอบ 104

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายฟ้อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2543 - 2546

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม 2546

ชุดฟ้อนบูชาพระธาตุพนมพบว่าการเปลี่ยนเครื่องแต่งกายสองครั้ง โดยเหตุที่เปลี่ยนเนื่องจากว่าชุดเดิมมีสภาพชำรุดตามกาลเวลาและจากการที่เพิ่มจำนวนนักฟ้อนมากขึ้น ทำให้ผู้ควบคุมไม่สามารถหาชุดฟ้อนให้เหมือนกันทั้งหมดได้ จึงต้องมีการตัดใหม่ให้ครบตามจำนวนผู้ฟ้อน

4. ดนตรีประกอบการฟ้อน

ดนตรีประกอบการฟ้อนตำนานพระธาตุพนม เป็นวงปี่พาทย์บรรเลงเพลงจันทราฟัด ประกอบคำร้องสรภัญญะ ในช่วงที่สิ้นสุดคำร้องเป็นการบรรเลงดนตรีเพลงมอญคูดาว⁵³

เพลงจันทราฟัดประกอบคำร้อง

---ค	---ล	-ช-ม	-ร-ช	-ค ร ม	-ช-ล	ค ร ค ล	-ช-ม
----	-ช-ร	ม ค ร ม	----	ร ค ร ม	-ช-ล	-ค-ช	ล ค-ล
---ช	---ม	----ร	---ค	---ท	---ล	ช ม ช ล	----
-ค-ค	---ช	ล ช ม ช	-ล-ค	---ค	---ค	-ค ค ค	-ค-ค
-ค-ค	-ค ค ค	ร ค ช ค	-ร-ม	---ช	---ร	ม ค ร ม	----
----	ช ม ม ม	ร ค ร ม	-ช-ล	---ค	---ช	ล ช ม ช	-ล-ค
----	-ม-ร	-ม-ค	----	-ม-ค	ค ร ม ค	ร ค ร ช	ล ท ร ล
----	ค ร ช ม	ร ม ช ล	----	-ค-ค	---ช	ล ช ม ช	-ล-ค

บรรเลงเพลงมอญคูดาว⁵⁴

---ช	-ชชช	-ฟ-ร	-ร ร ร	ค ร ฟ ค	-ร-ค	ช ค ช ล	ท ร ค ท
--ชล	ชชชช	--รฟ	ร ร ร ร	ค ร ฟ ค	-ร-ค	ท ค ช ร	ท ร ค ท
---ท	-คคค	-ท-ร	คคคค	ฟชฟร	-ค-ท	--รค	ท ค-ร
----	-ฟ-ร	----	-ค-ท	-ค-ค	ฟ ร ค ท	ร ค ท ช	-ท-ค
---ค	-คคค	ร ค ร ท	-ค-ร	---ม	ร ร ร ร	-ช-ช	---ล
----	-ช-ล	ช ล ค ช	-ชชช				

⁵³อารีรัตน์ นาคพงษ์, ประเพณีศรีโคตบูร,(นครพนม: ป.ม.พ., 2537). หน้า 15.

⁵⁴ได้รับความอนุเคราะห์ในการเขียนโน้ตเพลง จากนายคำล่า มุสิกกา บัณฑิตดุริยางค์ศิลป์ไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เนื้อร้องเพลงสดุดีพระธาตุพนม

ใช้ประกอบการพ็อนตำนานพระธาตุพนม

พระธาตุพนมนี้เป็นเจดีย์อันอุดม
สร้างไว้แต่คราวที่องค์มุนีศาสดา
ประมาณได้แปดปีปรากฏมีในตำนาน
นามว่ากัศสัพพะผู้ไม่ละจากธุคงค์
จึงนำเอาพระธาตุของพระศาสดาจารย์
เหาะมาทางอากาศงามวิลาสดุจดั่งหงส์
จึงได้ปรึกษาเจ้าพญาห้าพระองค์
เสร็จแล้วจึงนำเอาธาตุหัวอกพระพุทธองค์
ครั้งนั้นนครศรีโคตบุรียังรุ่งเรือง
ได้ฝากของดีไว้พวกเราได้เป็นโชคดี

ประพันธ์โดย พระธรรมราชานุวัตร

อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม

ทั้งเป็นที่นิยมของปวงชนแต่เดิมมา
ดับสิ้นสังขารเสด็จเข้าสู่นิพพาน
ว่ามีผู้เชื่อวชาญจีณาสพศิษย์พระองค์
ท่านนั้นมีประสงค์ให้พระธาตุรุ่งเรืองนาน
พร้อมทั้งผู้เชื่อวชาญอรหันต์ห้าร้อยองค์
มาถึงที่ร่อนลงสู่ภาคพื้นดั่งใจจง
เมื่อได้ข้อตกลงแล้วก็ได้เริ่มก่ออุโมงค์
ใส่ไว้ในอุโมงค์แล้วปิดไว้แต่นั้นมา
เป็นเมืองที่สื่อเลื่องเจริญเรื่องเป็นสักขี
ควรเราจักเปรมปรีดีชูเชิดไว้ให้ดีเทอญ⁵⁵

⁵⁵อารีรัตน์ นาคพงษ์. ประเพณีศรีโคตบูร, หน้า 15.

ภาพประกอบ 105

คำอธิบายภาพ : คนตรีที่ใช้ในการฟ้อนตำนานพระธาตุพนมพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

พ.ศ. 2546

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม 2546

5. ลำดับทำฟ้อน

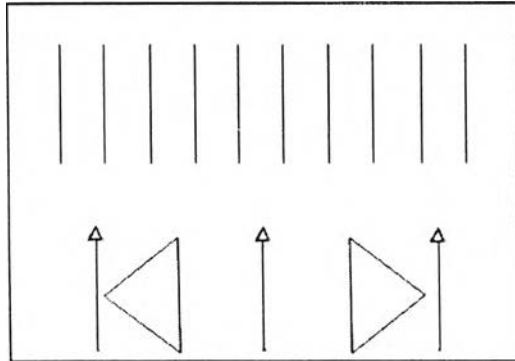
ในการฟ้อนตำนานพระธาตุพนมลำดับทำฟ้อนเป็นไปตามบทของเนื้อร้องและดนตรีประกอบ (ดังจะอธิบายพร้อมกันในหัวข้อทำฟ้อนตำนานพระธาตุพนม)

6. การแปรแถว

การแปรแถวการฟ้อนในพิธีบูชาพระธาตุพนมมี 2 ลักษณะเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงผังเวทีทำให้มีการเปลี่ยนรูปแบบการแปรแถวมีรายละเอียดดังนี้

1. การแปรแถวฟ้อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2530 - 2537

ทำตามลำดับท่าที่ 1 – 45 ในลักษณะแถวตรง 10 แถว ไม่มีการแปรแถวในการฟ้อน

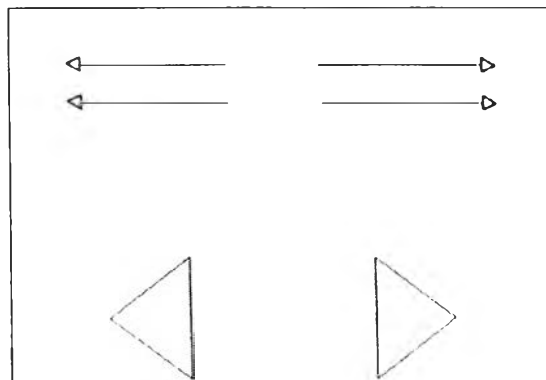

แผนผังงานที่ 41

คำอธิบายแผนผัง : การแปรแถวฟ้อนตำนานพระธาตุพนม 1 พ.ศ. 2530 – 2537

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำท่าในลำดับที่ 46 – 49 เดินเป็นหน้ากระดาน 2 แถว

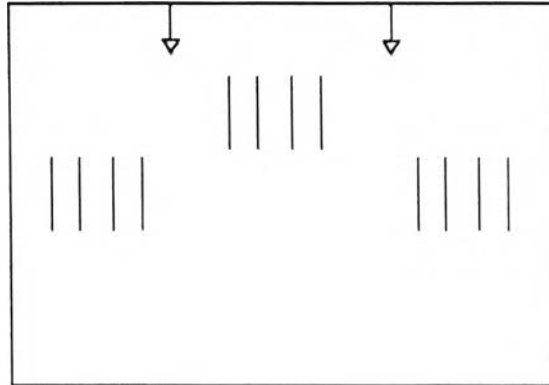

แผนผังงานที่ 42

คำอธิบายแผนผัง : การแปรแถวฟ้อนตำนานพระธาตุพนม 2 พ.ศ. 2530 – 2537

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

2. การแปรแถวพ็อนตำนานพระธาตุพนม พ.ศ. 2538 - 2546
 ทำตามลำดับทำที่ 1 ในลักษณะแถวตอน 12 แถว

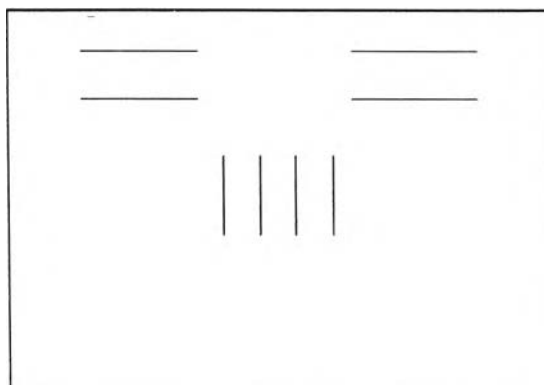

แผนผังงานที่ 43

คำอธิบายแผนผัง : การแปรแถวพ็อนตำนานพระธาตุพนม 1 พ.ศ. 2538 – 2546

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำตามลำดับทำที่ 2 – 45 ตั้งแถวตอน 4 แถวตรงกลางเวที่ตั้งแถวหน้ากระดานข้างละ 2 แถว หันหน้าเข้าหาล่องค์พระธาตุพนม

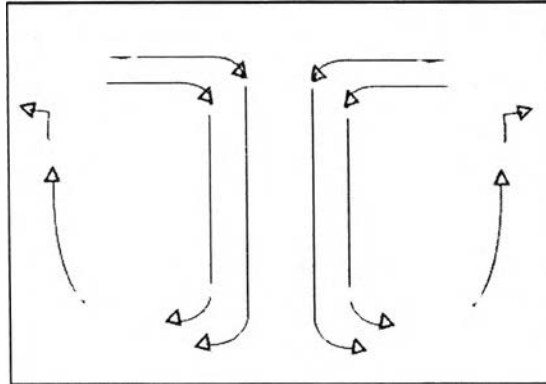

แผนผังงานที่ 44

คำอธิบายแผนผัง : การแปรแถวพ็อนตำนานพระธาตุพนม 2 พ.ศ. 2538 – 2546

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำท่าตามลำดับที่ 46 – 49 แถวหน้ากระดานทั้งสองข้างเดินมาต่อกับแถวตอนทั้งสี่จบ
การพ้อนผู้พ้อนเดินอ้อมมาด้านข้างเวที

แผนผังงานที่ 45

คำอธิบายแผนผัง : การแปรแถวพ้อนตำนานพระธาตุพนม 2 พ.ศ. 2538 – 2546

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. ทำพ็อนตำนานพระธาตุพนม

พ็อนตำนานพระธาตุพนมในพิธีบูชาพระธาตุพนมซึ่งแต่ละท่ามีชื่อเรียกตามเนื้อร้อง
ของบทประพันธ์โดยมีจำนวนท่าทั้งหมด 48 ท่าดังนี้

ท่าที่ 1

ภาพประกอบ 106

คำอธิบายภาพ : ท่าออก (ใช้ท่าผาลา) มือขวาแบหงาย เอียงมาทางด้านหน้า มือซ้าย
ตั้งวงบนศირษะ เเฉียงซ้าย ลำตัวหันด้านขวาออก เท้าก้าวสลับกันเดินขึ้นมาหน้าเวที 5 ห้อง
เพลง หมุนตัวกลับด้านขวามือ เปลี่ยนข้าง ทำสลับกันจนครบ 12 ครั้ง แล้วหันออกมา
ด้านหน้าเวที

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 2

ภาพประกอบ 107

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายตั้งวงบน งอศอกเล็กน้อย ระดับศีรษะ มือขวาตั้งวงแกงมือลงล่าง
งอศอกเล็กน้อย ระดับสะเอว ศีรษะเอียงซ้าย ตั้งเข่าซ้ายนั่งด้วยเข่าขวา ลำตัวหันด้านหน้า
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 3

ภาพประกอบ 108

คำอธิบายภาพ : นั่งบนส้นเท้า มือทั้งสองวางบนหน้าขา ศีรษะตรง หันออกไปหน้าเวที
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 4

ภาพประกอบ 109

คำร้อง : พระธาตุพนมนี้

คำอธิบายภาพ : ท่าเทพพนม นั่งบนส้นเท้า มือจีบหงายระดับอก ม้วนมือประนมมือระดับอก ศีรษะตรง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 5

ภาพประกอบ 110

คำร้อง : เป็นเจดีย์อันอุดม

คำอธิบายภาพ : นั่งบนส้นเท้า มือยกขึ้นจรดหน้าผาก ศีรษะเงยเล็กน้อย หันหน้าออก

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 6

ภาพประกอบ 111

คำร้อง : ที่นิยม

คำอธิบายภาพ : นั่งบนส้นเท้า มือซ้ายคงเดิม มือขวาจับคว่ำขึ้นสอดสูง ศีรษะเอียงซ้าย

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำที่ 7

ภาพประกอบ 112

คำร้อง : ของปวงชน

คำอธิบายภาพ : นั่งบนส้นเท้า มือซ้ายคงเดิม มือขวาชี้ไปทางด้านซ้าย หันหน้าด้านซ้าย

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 8

ภาพประกอบ 113

คำร้อง : แต่เดิมมา

คำอธิบายภาพ : นั่งบนส้นเท้า มือขวาชี้ไปด้านข้าง แขนตั้ง มือซ้ายกดเดิม ศีรษะเอียงขวา

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 9

ภาพประกอบ 114

คำร้อง : สร้างไว้แต่คราวที่

คำอธิบายภาพ : ท่าพรหมสี่หน้ามือทั้งสองยกขึ้น ศีรษะเอียงซ้าย ตั้งเข่าซ้ายขวาซ้ายนั่ง แล้ว
ค่อยๆลุกขึ้น

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 10

ภาพประกอบ 115

คำร้อง : องค์กรนิสิต

คำอธิบายภาพ : มือไหว้ไปด้านข้างขวาระดับศีรษะ ศีรษะเอียงขวา ก้าวเท้าขวารวมเท้าซ้าย

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 11

ภาพประกอบ 116

คำร้อง : ดับสิ้นสังขาร

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองคว่ำฝ่ามือแล้วแบหงาย ศีรษะเอียงซ้าย ก้าวเท้าขวาเดินมา
ด้านหน้าตามจังหวะ

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำที่ 12

ภาพประกอบ 117

คำร้อง : เสด็จเข้าสู่นิพพาน

คำอธิบายภาพ : มือไหวข้างหู สิริระเียงขวา เท้าขวาก้าวถอยหลังตามจังหวะเพลง
รวบเท้าซ้าย

ที่มา : นฤปคินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 13

ภาพประกอบ 118

คำร้อง : ประมาณ ได้แปดปี

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายตั้งวงบนระดับศีรษะ มือขวาและแขนเหยียดตั้งไปทางด้านขวา
ระดับหน้าอก ศีรษะเอียงซ้าย เท้าซ้ายก้าวเดินขึ้นตามจังหวะ

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 14

ภาพประกอบ 119

คำร้อง : ปรากฏมีในตำนาน

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองตั้งวงล่างแล้วแกงมือลงไปทางด้านข้างซ้าย-ขวา ศีรษะเอียงซ้าย

ก้าวเท้าขวาเดินหน้าตามจังหวะ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 15

ภาพประกอบ 120

คำร้อง : ว่ามีผู้เชี่ยวชาญ

คำอธิบายภาพ : มือขวาจับคว่ำ แขนเหยียดตั้งไปทางด้านขวา มือซ้ายแบหงาย (สอดสูง) ไปทางด้านซ้าย ศีรษะเอียงซ้าย เท้าซ้ายก้าวทางขวา เท้าขวาเตะประเท้าด้านข้างเท้าซ้าย

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 16

ภาพประกอบ 121

คำร้อง : จีณาสพ ศิษย์พระองค์

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายจับคว่ำคางเดิมตามท่าที่ 10 มือขวา จับคว่ำ มือขวาม้วนพนมมือ บริเวณหน้าอก ศีรษะเอียงขวา เท้าก้าวเดินขวาไปทางหน้าตามจังหวะเพลง หันตัวด้านขวา ออก

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 17

ภาพประกอบ 122

คำร้อง : นามว่ากัศสปะ ศิษย์พระองค์

อธิบายภาพ : มือซ้ายจับสังหลัง มือขวาดั้งวงบน ระดับเหนือศีรษะ (โบก) ศีรษะเอียงซ้าย
เท้าซ้ายก้าวไปทางด้านหน้ารับน้ำหนักเท้าขวาส่งไปด้านหลัง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 18

ภาพประกอบ 123

คำร้อง : ผู้ไม่ละจากชุดงัก

คำอธิบายภาพ : ทำตามท่าที่ 16 ก้าวเดินไปข้างหน้า

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาสีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 19

ภาพประกอบ 124

คำร้อง : ท่านนั้นมีประสงค์ ให้พระธาตุรุ่งเรืองนาน

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายตั้งวงบนระดับเหนือศีรษะ มือขวาส่งจิบไปเป็นจิบหลัง (โบก)

ศีรษะเอียงซ้าย แล้วก้าวเดินไปข้างซ้ายตามจังหวะ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 20

ภาพประกอบ 125

คำร้อง : จึงนำเอาพระธาตุของพระศาสดาจารย์

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายตั้งวงบนตะแคงไปด้านซ้ายระดับศีรษะ มือขวาจับคว่ำระดับอก

บริเวณด้านหน้า เอียงศีรษะไปทางด้านซ้าย หันเข้าหากัน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 21

ภาพประกอบ 126

คำร้อง : พร้อมทั้งผู้เชี่ยวชาญ อรหันต์ห้าร้อยองค์

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองตั้งวงหงายแท่งลงล่าง มือซ้ายระดับศีรษะ มือขวาระดับอก

ได้ระดับคล้ายต่อศอก เหมือนท่าที่ 21 แต่เปลี่ยนกลับเดินขึ้นหน้า ศีรษะเอียงใน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 22

ภาพประกอบ 127

คำร้อง : เหาะมาทางอากาศ ท่านภาพร

คำอธิบายภาพ : มือขวาดั้งวางเหยียดแขนตั้ง มือซ้ายตั้งวางบนแขนงอศอกเล็กน้อย ศีรษะ

เอียงซ้าย กระทั่งเท้าซ้ายกระดก

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 23

ภาพประกอบ 128

คำร้อง : งามวิลาส

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองจับส่งหลัง ศีรษะเอียงขวา เท้าขวายกหน้า

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 24

ภาพประกอบ 129

คำร้อง : คุณคั้งหงส์

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองวงบนแขนขวาตึงระดับไหล่ มือซ้ายระดับเหนือศีรษะ

ศีรษะเอียงซ้าย เท้าซ้ายกระดก

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำที่ 25

ภาพประกอบ 130

คำร้อง : มาถึงก็รีบลง

คำอธิบายภาพ : มือจับส่งหลังค่อย ๆ นั่งลง ขึ้นเงาแล้วนั่งสั้นเท้า ศิริยะเอียงขวา

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 26

ภาพประกอบ 131

คำร้อง : สุภัคพิน

คำอธิบายภาพ : นั่งบนส้นเท้า มือขวาตั้งวงล่าง แขนเหยียดตั้งยื่นมาด้านหน้า แขนซ้ายจับ
ส่งหลัง โนมัดวมาด้านหน้า ศีรษะเอียงขวา

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำที่ 27

ภาพประกอบ 132

คำร้อง : คังโจจง

คำอธิบายภาพ : นั่งบนส้นเท้า มือซ้ายจับส่งหลัง มือขวาจับระดับอกด้านซ้าย ศีรษะเอียงซ้าย

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 28

ภาพประกอบ 133

คำร้อง : จึงได้ไปปรึกษา

คำอธิบายภาพ : แกว่ด้านซ้าย มือขวาป้องปาก มือซ้ายเท้าสะเอว ศีรษะเอียงซ้าย แกว่

ด้านขวา ทำเหมือนกันแต่เปลี่ยนข้าง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำที่ 29

ภาพประกอบ 134

คำร้อง : ชวนพระยา

คำอธิบายภาพ : แถวด้านซ้าย มือขวาเท้าเอว มือซ้ายตั้งวงลงไปด้านหลัง ศีรษะเอียงขวา
แถวด้านขวาทำเหมือนกันแต่เปลี่ยนข้าง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 30

ภาพประกอบ 135

คำร้อง : ห้าพระองค์

คำอธิบายภาพ : แกว่ด้านซ้าย นั่งบนเส้นเท้า มือซ้ายตั้งวงระดับไหล่แขนเหยียดตั้ง มือขวา
เท้าสะเอว ศีรษะเอียงขวา

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 31

ภาพประกอบ 136

คำร้อง : เมื่อได้พูดตกลง

คำอธิบายภาพ : แกว่ด้านซ้าย นั่งบนสันเท้า มือซ้ายชี้ที่ปาก มือขวาเท้าสะเอว ศีรษะเอียง
ขวา

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 32

ภาพประกอบ 137

คำร้อง : แล้วยี่เริ่ม

คำอธิบายภาพ : มือท่าพรหมสี่หน้ามือทั้งสองยกขึ้น แกวขวาขึ้นขวา แกวซ้ายขึ้นซ้าย

ศรีษะเอียงขวา

ที่มา : นฤปคินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 33

ภาพประกอบ 138

คำร้อง : ก่ออุโมงค์

คำอธิบายภาพ : มือหงายแบประกบกันทั้งสองข้าง ศีรษะตรง เท้ายื่นเข้าด้านใน ลำตัวแฉวง
ขวาหันด้านซ้ายออกด้านหน้าเวที แฉวงซ้ายหันด้านขวาออก

ที่มา : นฤปคินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 34

ภาพประกอบ 139

คำอธิบายภาพ : คำร้อง: เสร็จจึงนำเอา ธาตุหัวอกพระพุทธรองค์. มือคงเดิม ศีรษะเอียงด้าน
นอกเวที เท้าลูกลื่นก้าวเดินลงด้านข้าง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 35

ภาพประกอบ 140

คำร้อง : ไส้ไว้ในอุโมงค์ แล้วปิดไว้แต่นั้นมา

คำอธิบายภาพ : มือคงเดิม แต่กลับเดินขึ้นหน้าเวที ศิริษะเอียงใน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 36

ภาพประกอบ 141

คำร้อง : ครึ่งนั้นนครศรี

คำอธิบายภาพ : มือด้านขวาจับหงายระดับไหล่ มือซ้ายจับหงายระดับเอว ศีรษะเอียงซ้าย

ก้าวเท้าขวามารวม เท้าซ้ายส่งไปด้านหลัง

ที่มา : นฤปคินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 37

ภาพประกอบ 142

คำร้อง : โศทรบุรีข่งรุ่งเรือง

คำอธิบายภาพ : มือเปลี่ยนข้อมือตั้งวง ศิระมะเอียงขวา ก้าวเท้าซ้าย ไขว้ขาขวา เดินสลับเท้า
ตามจังหวะเพลง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 38

ภาพประกอบ 143

คำร้อง : เป็นเมือง

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองข้างจับหงายเข้าหาลำตัว แขนขวาระดับศีรษะ แขนซ้ายระดับอก

ศีรษะเอียงขวา ก้าวเท้าขวาไขว้

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 39

ภาพประกอบ 144

คำร้อง : ที่ลือเลื่อง เจริญเรืองเป็นศักดิ์ศรี

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองข้างตั้งวงบน แขนซ้ายระดับเหนือศีรษะด้านซ้าย แขนขวาออก

ศีรษะเอียงด้านซ้าย ก้าวเท้าขวาไปข้างขวาตามจังหวะเพลงสลับเท้า

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 40

ภาพประกอบ 145

คำร้อง : ได้ฝาก

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายตั้งวง เขยิบดแขนงอศอกเล็กน้อย ระดับศีรษะ มือขวาจับเข้าหาตัว
ระดับชายพก ก้าวเท้าขวามารวมเท้าซ้าย หันด้านซ้ายออก

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 41

ภาพประกอบ 146

คำร้อง : ของดีไว้ พวกเราได้เป็น โชคดี

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองข้างตั้งวงบน แขนซ้ายระดับเหนือศีรษะด้านซ้าย แขนขวา
ระดับต่ำกว่าแขนซ้ายในลักษณะต่อสอก ศีรษะเอียงด้านซ้าย ก้าวเท้าขวาไปข้างขวา
ตามจังหวะเพลงสลับเท้ามือตั้งวงม้วนข้อมือไปตั้งวงด้านซ้าย ศีรษะเอียงซ้าย
ก้าวเท้าถอนหลัง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 42

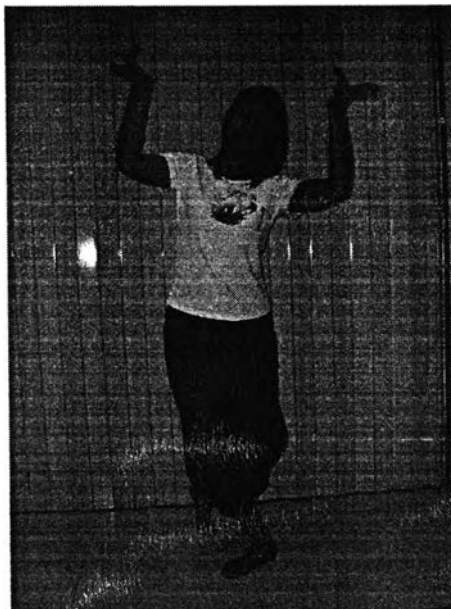
ภาพประกอบ 147

คำร้อง : ควรเราจะเปรมปรีดี

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองจับไขว้ประสานกันระหว่างอกศีรษะเอียงซ้าย ก้าวเท้าเดินหน้า

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 43

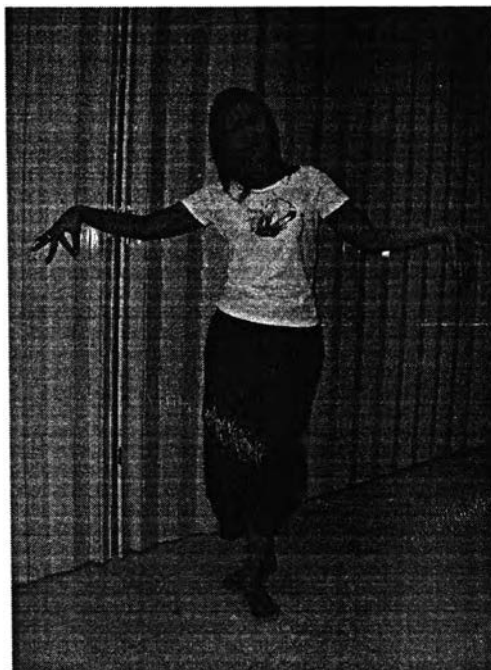
ภาพประกอบ 148

คำร้อง : ชูเชิดไว้ให้ดีเทอญ

คำอธิบายภาพ : มือแบหงายทั้งสองมือในท่าพรหมสี่หน้า ศีรษะเอียงซ้าย ก้าวขาขวา
มาด้านหน้า ขาซ้ายส่งหลัง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 44

ภาพประกอบ 149

ดนตรี : รับเพลงมอญคูดาว

คำอธิบายภาพ : แกวด้านขวา มือขวาจับคว่ำ มือซ้ายแบหงายแทงมือลง เท้าซ้ายประ
แล้วก้าว ศีรษะเอียงขวา แกวด้านซ้ายทำสลับกัน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 45

ภาพประกอบ 150

ดนตรีรับ : เพลงมอญคูดาว

คำอธิบายภาพ : แถวขวา มือขวาตั้งวงบัวบาน มือซ้ายวงบนแขนเหยียด (สอดสูง) ศีรษะ
เอียงซ้าย แถวซ้ายเหมือนกันแต่เปลี่ยนข้าง เดินสวนแถว นับ 8 จังหวะ เดินสวน
ในท่าที่ 45-46 แต่เปลี่ยนข้าง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 46

ภาพประกอบ 151

ดนตรีรับ : เพลงมอญคูดาว

คำอธิบายภาพ : มือขวาจับหงายแขนเหยียด ระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงบน ระดับเหนือศีรษะ
 ไปด้วยซ้าย ศีรษะเอียงซ้าย ก้าวเท้าเดินมาหน้าเวที หันข้างขวาออกเวที 5 จังหวะ
 แล้วเปลี่ยนสลับข้างข้าง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 47

ภาพประกอบ 152

ดนตรีรับ : เพลงมอญคูดาว

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองข้างตั้งวงส่งมือทั้งสองข้างไปหลัง ศีรษะเอียงซ้าย ก้าวเท้าซ้าย

ลงหลัง 5 จังหวะแล้วหมุน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 48

ภาพประกอบ 153

ดนตรีรับ : เพลงมอญคูดาว

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองตั้งหงายมือระดับศีรษะ ศีรษะเอียงซ้าย ก้าวเท้าขวาเดินลงตามจังหวะ 5 จังหวะ หันด้านขวาออก แล้วทำซ้ำท่าที่ 47, 48, 49 จนจบเพลง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

5. ฟ้อนศรีโคตรบูร

1. ประวัติของฟ้อนศรีโคตรบูร

ความเป็นมาของฟ้อนศรีโคตรบูรผู้ประดิษฐ์ คือ อาจารย์อารีรัตน์ นาคพงศ์ และอาจารย์ฝ่ายนาฏศิลป์โรงเรียนธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ได้รวบรวมท่าฟ้อนที่มีอยู่เดิมของท่าเซ็งผสมผสานกับฟ้อนภูไท พร้อมทั้งได้คิดท่าฟ้อนเพิ่มเติม จัดแสดงครั้งแรกที่วัดพระธาตุพนม เมื่อปี พ.ศ. 2518 โดยพระครูโสภณธรรมโมสิต(สม สุมน) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนม ตั้งชื่อชุดฟ้อนชุดนี้ว่า “ฟ้อนศรีโคตรบูร” ตามชื่ออาณาจักรในอดีตของจังหวัดนครพนม นายวิเชียร เวชสวรรค์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม (พ.ศ. 2516-2518) เห็นความสำคัญของฟ้อนศรีโคตรบูรควรมีการสืบสาน จึงมอบให้คณะครูอาจารย์โรงเรียนอนุบาลนครพนม จังหวัดนครพนม เป็นผู้อนุรักษ์และเผยแพร่ฟ้อนศรีโคตรบูร โดยได้รับการสนับสนุนจาก นายประวิทย์ เกียรติวิชัยบุญญา นายกสมาคมพ่อค้าจังหวัดนครพนม และได้นำมาเป็นชุดฟ้อนประจำจังหวัดนครพนมเป็นต้นมา ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้นำฟ้อนชุดนี้ไปปรับปรุงทั้งท่าฟ้อนและดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการฟ้อน⁵⁶

2. องค์ประกอบการฟ้อนศรีโคตรบูร

1. ผู้ฟ้อน

ผู้ฟ้อนชุดฟ้อนศรีโคตรบูรมีการเปลี่ยนแปลงตามผู้รับผิดชอบดังนั้นผู้ฟ้อนจึงแบ่งผู้ฟ้อน 2 กลุ่มตามผู้รับผิดชอบมีรายละเอียดดังนี้

1. พ.ศ. 252 – 2529 ผู้รับผิดชอบชุดฟ้อนศรีโคตรบูรคืออาจารย์เกษมสุข สุวรรณธรรมา ข้าราชการบำนาญเป็นผู้รับผิดชอบชุดฟ้อนหางนกยูง โดยเลือกผู้ฟ้อนตามความสมัครใจของบุคคลในเขตอำเภอเมืองนครพนมส่วนใหญ่เป็นข้าราชการและประชาชนทั่วไป มาร่วมฟ้อนอายุประมาณ 30 – 45 ปี โดยมีการฝึกซ้อมในโรงเรียนสุนทรวิจิตร ช่วงเดือนกันยายน ก่อนถึงวันออกพรรษาในเวลาตอนเย็นผู้ฟ้อนมีจำนวน 20 คน⁵⁷

2. ใน พ.ศ. 2530 – 2535 ผู้รับผิดชอบชุดฟ้อนศรีโคตรบูรคือ โรงเรียนปลาปาก - วิทยาการ เนื่องจากเปลี่ยนผู้จัดการงานพิธีบูชาพระธาตุพนมพร้อมทั้งต้องการให้ทั้ง

⁵⁶ อารีรัตน์ นาคพงศ์, เอกสารประกอบการสอน วิชานาฏศิลป์พื้นเมือง 1 ต 0225, หน้า 84.

⁵⁷ สัมภาษณ์ เกษมสุข สุวรรณธรรมา, 28 พฤษภาคม 2546.

จังหวัดนครพนมมีส่วนร่วมในงานและมีการเพิ่มจำนวนผู้ฟ้อนผู้ควบคุมของ พ.ศ. 2528 รับผิดชอบชุดฟ้อนหางนกยูงทำให้เกิดปัญหาในการจัดหาผู้ฟ้อน ผู้ฟ้อนเป็นหญิงสาวชาวบ้าน อายุระหว่าง 15 – 25 ปี โดยเลือกจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในอำเภอปลาปาก ส่งตัวแทนเข้าร่วม และฝึกซ้อมในตอนช่วงเวลาประมาณ 4 – 5 โมงเย็น ก่อนงานพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม ประมาณ 1 เดือน⁵⁸

3. ปี พ.ศ. 2536 – 2546 อำเภอปลาปากเปลี่ยนผู้รับผิดชอบเป็นโรงเรียนปลาปากวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษา เนื่องจากการจัดหานักแสดงและการฝึกซ้อมลำบาก ดังนั้นผู้ฟ้อน จึงเป็นนักเรียนหญิง โรงเรียนปลาปากวิทยา โดยเลือกจากชมรมนาฏยศิลป์เป็นหลัก ในการฝึกซ้อม และคัดเลือกจากนักเรียนหญิงในโรงเรียนโดยชุดฟ้อนศรีโคตรบูรมีการสอน ในหลักสูตรของโรงเรียนปลาปากวิทยา โดยฝึกซ้อมหลังเลิกเรียนก่อนการฟ้อนบูชา พระธาตุพนม 1 เดือน⁵⁹

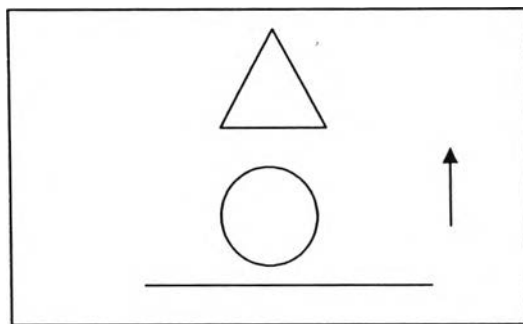
2. รูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมเนื่องจากมีระยะเวลาในการจัดงาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 - 2546 ดังนั้นผู้วิจัยพบว่ามีการเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอ ของชุดฟ้อน - ศรีโคตรบูรแบ่งตามเวทีแสดงออกเป็น 3 ช่วง ดังนี้

1. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2528-2529 เป็นการฟ้อนภายในลานวัดพระธาตุพนม บริเวณด้านหน้าพระธาตุพนม โดยหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุพนม

⁵⁸ สัมภาษณ์ ชูมาพร ชัยทนต์, ผู้รับผิดชอบฟ้อนศรีโคตรบูร พ.ศ. 2535 – 2542, 26 ธันวาคม 2547.

⁵⁹ สัมภาษณ์ พิมลรัตน์ สัมพัคติน, ผู้รับผิดชอบฟ้อนศรีโคตรบูร พ.ศ. 2543 – 2546, 29 มิถุนายน 2547.

แผนผังประกอบ 46

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง เส้นเป็นวงกลมแสดงถึงการแปร
แถวของผู้พื่อน จุดแสดงถึงผู้พื่อนคู่เอก ลูกศรแสดงถึงทิศทางการหันหน้าของคู่เอก
สามเหลี่ยมแสดงถึงองค์พระธาตุพนม

ที่มา : นฤปคินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

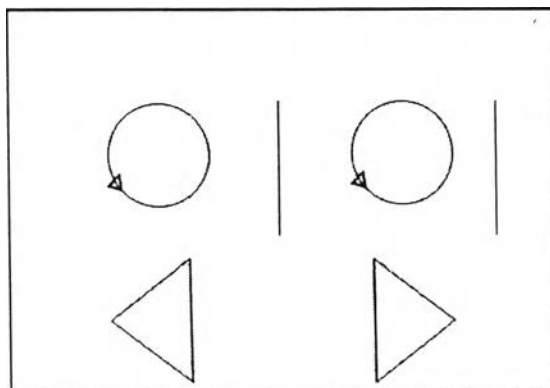
2. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2530 – 2537 รูปแบบการนำเสนอเป็นการพื่อนที่เน้นการ
หันเข้าสู่องค์พระธาตุพนมเป็นหลัก ในการพื่อนครั้งนั้นมีผู้พื่อนทั้งหมดทั้งสิ้นประมาณ 40 คน
โดยแบ่งกลุ่มการพื่อนศรีโคตรบูรออกเป็น 2 กลุ่ม

ภาพประกอบ 154

คำอธิบายภาพ : การพื่อนศรีโคตรบูร พ.ศ. 2535

ที่มา : อารีรัตน์ นาคพงษ์

แผนผังงานที่ 47

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง เส้นและวงกลมแสดงถึงการแปร
 แถวของผู้เพื่อน สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน
 ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

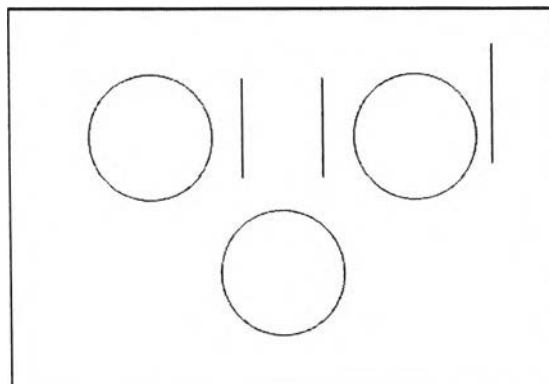
3. รูปแบบการนำเสนอ พ.ศ. 2538 – 2546 ในการพิธีโคตรบูรมีการเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอโดยที่มีการหันหลังให้กับพระธาตุพนมมุ่งเน้นการพ้องให้ผู้มาร่วมงานชม ในการพ้องครั้งนั้นมีผู้พ้องทั้งหมดทั้งสิ้น 60 คน โดยการผู้พ้องแบ่งเป็น 3 กลุ่ม

ภาพประกอบ 155

คำอธิบายภาพ : การพิธีโคตรบูรพิธีพ้องบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2546

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

แผนผังงานที่ 48

คำอธิบายแผนผัง : เป็นลักษณะเมื่อมองจากมุมสูง เส้นและวงกลมแสดงถึงการแปร
แถวของผู้เพื่อน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

3. การแต่งกายประกอบการฟ้อน

1. การแต่งกายฟ้อนศรีโคตรบูร พ.ศ. 2528 – 2537 จากภาพผู้แสดงเป็นหญิงทั้งหมด สวมเสื้อแขนกระบอกสีดำ แต่งคอและแขนเสื้อโดยขลิบริมด้วยผ้าสีแดง ผ้าสีแดงคาดเอว เป็นเส้นหนาประมาณ 2.5 นิ้ว ผ้าถุงสีดำมีเชิงแต่งด้วยตีนจก ใส่เครื่องประดับเงิน มวยผมสูง มีมุ่นผมที่กลางศีรษะและพันด้วยผ้าสีแดง

ภาพประกอบ 156

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายชุดฟ้อนศรีโคตรบูร พ.ศ. 2528 - พ.ศ. 2537

ที่มา : อาริรัตน์ นาคพงศ์

2. การแต่งกายฟ้อนศรีโคตรบูร พ.ศ. 2538 – 2546 ชุมฟ้อนศรีโคตรบูรพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปหนึ่งครั้ง พ.ศ. 2538 โดยเหตุที่เปลี่ยนเนื่องจากว่าชุดเดิมมีสภาพชำรุด โดยจากเดิมแต่งกายเลียนแบบชุดฟ้อนภูไท แต่เป็นสีดำมีสไบและเพิ่มตีนจก ใส่เครื่องประดับเงิน ชุดที่เปลี่ยนไม่มีการเปลี่ยนแปลงแบบ แต่เพิ่มผ้าสไบแบบตีนจกพาดไหล่ขวา เครื่องประดับเงิน

ภาพประกอบ 157

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายฟ้อนศรีโคตรบูร พ.ศ. 2546

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2546

4. คนตรีประกอบการพ็อน

คนตรีประกอบชุดพ็อนศรีโคตรบูรเพลงบรรเลงที่ใช้ประกอบเป็น “ลายลมพัดไฟ”⁶⁰

เพลงบรรเลงลายลมพัดไฟ⁶⁰

----	----	----	---ค	--มร	-ค ร ม	ม ช ร	-ค ร ม
-ล-ม	-ค ร ม	ม ช ร	-ร ค ล	(---ม	ร ค ท ล	---ม	ค ท ล
-ท ล ท	ล ท ช ล	--ช ล	ร ค ท ล	ช ล ท ล	ร ค ท ล	-ค ล ค	ร ม ช ม
-ม ช ค	ร ม ช ม	-ค ล ค	ร ม ช ม	-ม ช ม	ร ม ช ล	--ค ล	-ช ม ล
--ค ล	-ช ม ล	ค ร ค ล	ช ม ช ล	--ค ล	-ช ม ล	ค ช ค ล	ช ม ร ม
-ค ม ม	-ช ม ม	-ค ม ม	-ช ม ม	-ค ม ม	-ร ค ค	---ม	-ร ค ค
---ม	-ร ค ร	--ค ร	ม ร ค ร	--ค ร	ม ร ค ร	ม ร ช ม	ร ค ท ล)

5. ลำดับท่าพ็อน

ท่าพ็อนศรีโคตรบูรไม่มีชื่อท่าจึงไม่สามารถลำดับท่าที่เป็นชื่อท่าได้ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องอธิบายเป็นลำดับตัวเลขเพื่อให้สามารถลำดับท่าพ็อนอย่างถูกต้องดังนี้

ผู้วิจัยแบ่งผู้พ็อนในชุดพ็อนศรีโคตรบูรออกเป็น 2 กลุ่ม เพื่อความเข้าใจในการอธิบายซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผู้พ็อนกลุ่มที่ 1 ท่าท่าที่ 1 ออกมาแล้วแปรให้เป็นวงกลม
2. ผู้พ็อนกลุ่มที่ 1 ท่าท่าที่ 2 เริ่มจากทางด้านซ้ายมือก่อน
3. ผู้พ็อนกลุ่มที่ 1 ท่าท่าที่ 3 หันหน้าไปตามวงกลมวนด้านขวา
4. ผู้พ็อนกลุ่มที่ 1 ท่าท่าที่ 4
5. ผู้พ็อนกลุ่มที่ 1 ท่าท่าที่ 5 ผู้พ็อนกลุ่มที่ 2 ออกมาในท่าที่ 7
6. ผู้พ็อนกลุ่มที่ 1 ท่าท่าที่ 6 ผู้พ็อนกลุ่มที่ 2 ท่าท่าที่ 5 รอกกลุ่มที่ 1

⁶⁰ ได้รับความอนุเคราะห์ในการเขียนโน้ตเพลง จากนายอาชา พาลี นิสิตสาขาวิชาดุริยางค์พื้นบ้าน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

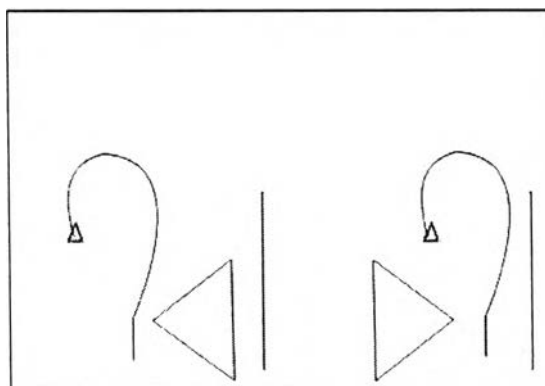
7. ทำท่าที่ 8 ทั้งสองกลุ่มทำเป็นแถวตอน
8. ทั้งสองกลุ่มหันหน้าเข้าหากันทำท่าที่ 5
9. ทั้งสองกลุ่มหันหน้าเข้าหากันทำท่าที่ 10
10. ทั้งสองกลุ่มหันหน้ามาด้านหน้าเวทีทำท่าที่ 8
11. ทั้งสองกลุ่มหันหน้ามาด้านหน้าเวทีทำท่าที่ 2
12. ทั้งสองกลุ่มหันหน้ามาด้านหน้าเวทีทำท่าที่ 11
13. ทำท่าที่ 1 เดินออกจากเวทีทำงานจบการพ็อน

6. การแปรแถว

การแปรแถวพ็อนบูชาพระธาตุพนมมี 2 ลักษณะเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงผังเวที ทำให้มีการเปลี่ยนรูปแบบการแปรแถวมีรายละเอียดดังนี้

1. การแปรแถวพ็อนศรีโคตรบูรพ.ศ. 2530 - 2537

ผู้พ็อนทำท่าในลำดับที่ 1 – 6 ผู้พ็อนกลุ่มที่ 1 ทำเป็นวงกลม

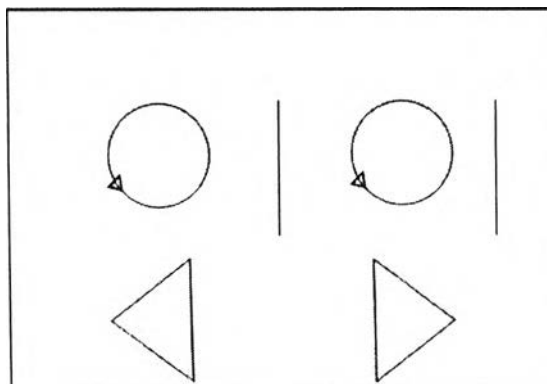

แผนผังงานที่ 49

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้พ็อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ผู้ฟ้อนกลุ่มที่ 2 ขึ้นรอกจนผู้ฟ้อนกลุ่มที่ 1 ทำท่าที่ 5 ผู้ฟ้อนกลุ่มที่ 2 เข้ามาในท่าที่ 7

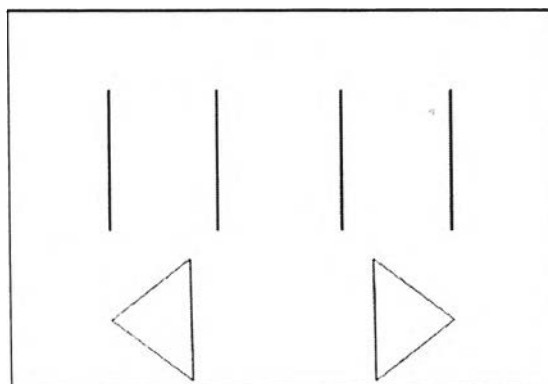

แผนผังงานที่ 50

คำอธิบายแผนผัง : เส้นและวงกลมแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ทำท่าในลำดับที่ 7 – 12 โดยแบ่งเป็นแถวตอน 4 แถวจำนวนแถวละ 10 คน

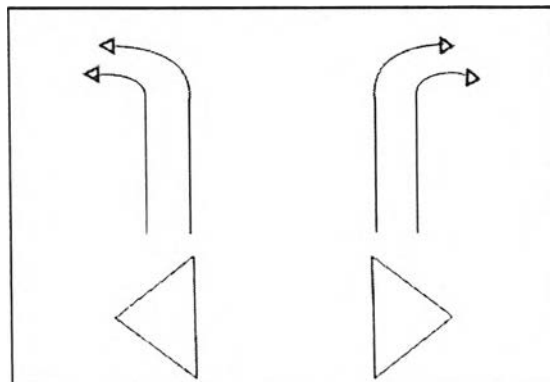

แผนผังงานที่ 51

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ทำท่าในลำดับที่ 13

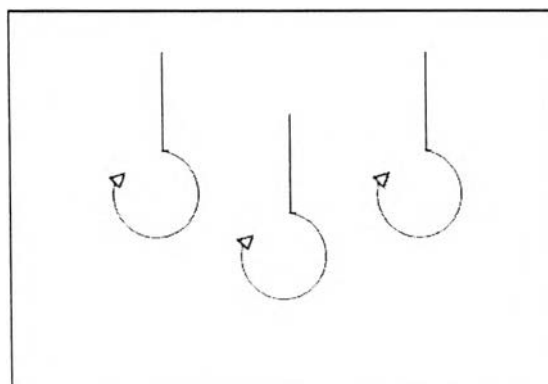
แผนผังงานที่ 52

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง สามเหลี่ยมแสดงถึง
เกาะกลางถนน

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

2. การใช้พื้นที่ฟ้อนศรีโคตรบูร พ.ศ. 2538 - 2546

ผู้ฟ้อนทำท่าในลำดับที่ 1 - 6 ผู้ฟ้อนกลุ่มที่ 1 ทำเป็นวงกลม 3 วง

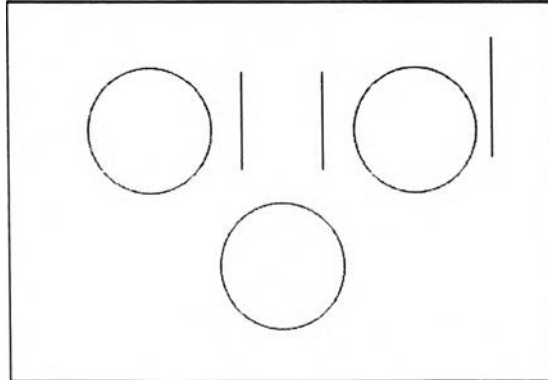

แผนผังงานที่ 53

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ผู้พื่อนกลุ่มที่ 2 ขึ้นรองนผู้พื่อนกลุ่มที่ 1 ทำท่าที่ 5 ผู้พื่อนกลุ่มที่ 2 เข้ามาในท่าที่ 7

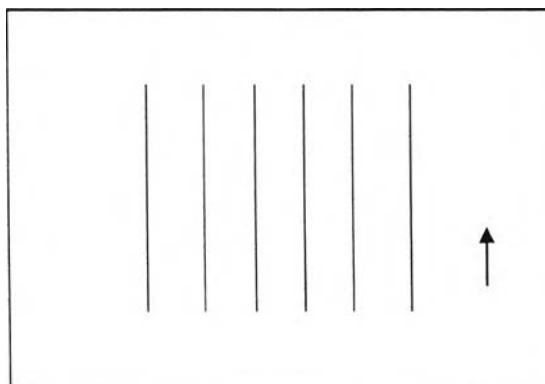

แผนผังงานที่ 54

คำอธิบายแผนผัง : เส้นและวงกลมแสดงถึงแถวผู้พื่อน

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าทำในลำดับที่ 7 – 12 โดยแบ่งเป็นแถวตอน 6 แถวจำนวนแถวละ 10 คน

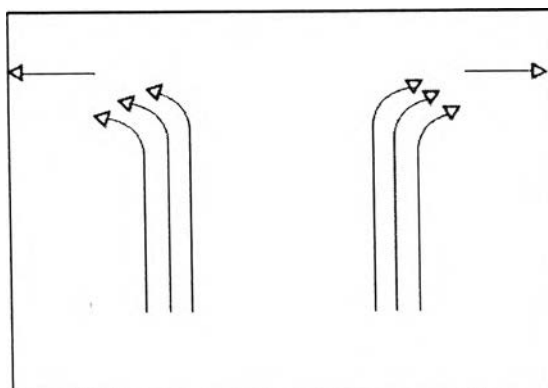

แผนผังงานที่ 55

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้พื่อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ทำท่าในลำดับที่ 13

แผนผังงานที่ 56

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

3. ท่าฟ้อนศรีโคตรบูร

ท่าฟ้อนศรีโคตรบูรในการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมมีทั้งหมด 11 ท่า มีดังรายละเอียดต่อไปนี

ท่าที่ 1

ภาพประกอบ 158

คำอธิบายภาพ : มือขวาตั้งวงบนสูงระดับหางคิ้ว มือซ้ายตั้งวงล่างระดับสะโพก
 สะบัดข้อมือเข้าตามจังหวะ พอจังหวะที่ 4 แล้วจับข้อมือทั้งสองหันเข้าหาลำตัวใน
 ระดับเดิม สะบัดตามจังหวะแล้วคลายออกเปลี่ยนข้างต่อด้วยการกลับท่าซ้ำ ขาเดินย่อ
 ซ้ายขวาสลับกันตามจังหวะ ศีรษะเอียงตามมือล่างตามองมือบน
 ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 2

ภาพประกอบ 159

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายสอดสูงระดับศีรษะด้านหน้า มือขวาจับสังหลังระดับสะโพก
 ก้าวเท้าขวามาด้านหน้าหน้าเท้าอยู่ที่เท้าขวาส่วนเท้าซ้ายเปิดสันตะตามจังหวะ
 พอหมดจังหวะที่ 4 แล้วหันหน้าเปลี่ยนเป็น 4 ทิศ ศีรษะเอียงตามมือล่างตามองมือสูง
 ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 3 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 160

ภาพประกอบ 161

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 160 มือทั้งสองข้างจับคว่ำเข้าหาลำตัวทางด้านซ้าย
แขนเหยียดตึง ลำตัวก้มต่ำแล้ววาดมือมาจากด้านซ้ายสลับไปมา 4 ครั้ง

ภาพประกอบ 161 เปลี่ยนเป็นมือขวาตั้งวงมือจับเข้าหาลำตัว เท้าตามจังหวะ

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 4

ภาพประกอบ 162

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายตั้งวงขึ้นระดับอก มือขวาจับคว่ำข้อมือขึ้นระดับต่ำกว่ามือซ้าย
 ดึงขึ้นลงตามจังหวะ ขกขาขวาย่อตามจังหวะ แล้วเปลี่ยนมาทำอีกข้างสลับไปมา
 ศีรษะเอียงตามจังหวะ

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 5

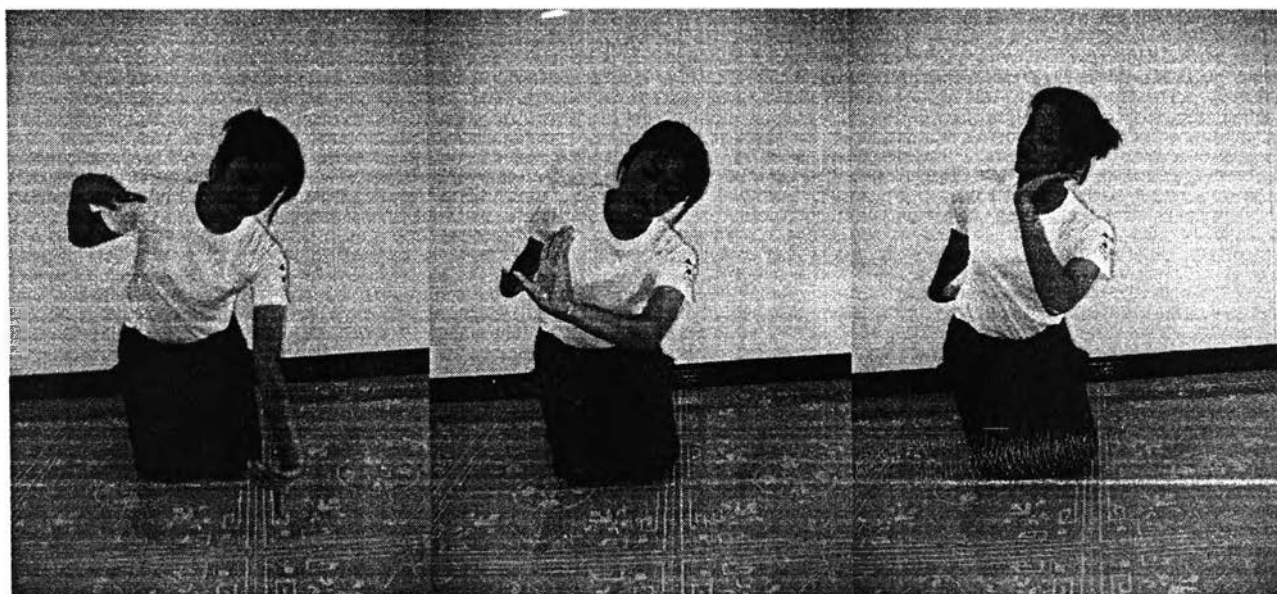

ภาพประกอบ 163

คำอธิบายภาพ : มือขวาแทงมือลง แขนเหยียดตั้งระดับมือซ้ายตั้งวงระดับสะโพก (ท่าสาย) ศีรษะเอียงตามมือดำ สายมือไปมาสลับกันขึ้นลง ขำเท้าตามจังหวะ แล้ววางหลังในจังหวะที่ 3

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 6 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 164

ภาพประกอบ 165

ภาพประกอบ 166

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 164 เคนมือซ้ายมาข้างหน้าลำตัวในลักษณะตั้งวงราบไปกับพื้นคิงตัวขึ้น

ภาพประกอบ 165 ปาดมือซ้ายมาด้านหน้าผู้พ้อนระดับอกมือขวาจับส่งหลังแขนตั้ง

ภาพประกอบที่ 166 เคลื่อนมือขวาไปบริเวณมือซ้าย มือขวาจับส่งหลังแขนเหยียดตั้งศีรษะเอียงตามมือซ้าย แล้วเปลี่ยนข้างทำซ้ำ

ที่มา : นฤปคินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 7

ภาพประกอบ 167

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายสอดสูงออกระดับศีรษะด้านข้าง มือขวาจีบส่งหลังแขนตั้ง
ระดับสะโพก ยืนเท้าขวารับน้ำหนักส่วนเท้าซ้ายเปิดส้นเท้าตามจังหวะ
พอมดจังหวะที่ 4 แล้วหันหน้าเปลี่ยนข้างซ้ายขวา ศีรษะเอียงตามมือล่างตามองมือสูง
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 8 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 168

ภาพประกอบ 169

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 168 ก้มตัวลงมือทั้งสองจับคว่ำระดับประมาณทาง
ค้ำนขวา

ภาพประกอบ 169 วาดขึ้นปาดหน้ามาทางซ้ายคล้ายจับออก มือขวาดั้งวางสูงระดับ
ศีรษะด้านข้าง มือซ้ายตั้งวางที่ท้องแขนขวา ศีรษะเอียงมองมือสูง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 9

ภาพประกอบ 170

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายแทงมือลง งอศอกข้างลำตัวระดับเอวด้านซ้ายจับคว่ำ
มือจับคว่ำระดับชายพกทางด้านซ้าย ศีรษะเอียงขวา ยืดยุบตามจังหวะ 4 ครั้ง
ขาซ้ายขึ้น งอเข่าเล็กน้อย ขาขวายกมาทางด้านหน้างอเข่าเล็กน้อย ปลายเท้าแตะพื้น
ตามจังหวะ แล้วเปลี่ยนขาเปลี่ยนมือสลับซ้ายขวา

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 10 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 171

ภาพประกอบ 172

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 171 มือทั้งสองตั้งวงประสานคู่กันระดับเข่า ลำตัวก้มเล็กน้อย ค้างขึ้นลงตามจังหวะ ย่ำเท้าตามจังหวะ

ภาพประกอบ 172 พอหมดห้องเพลงจังหวะที่ 4 แล้วค่อยวาดแขนออกโดยมือขวาเหยียดไปข้างหน้า มือซ้ายเหยียดไปข้างหลัง วางส้นเท้าซ้ายมาด้านหน้าเท้าขวายืนย้อยตามจังหวะ แล้วสลับซ้ายขวา

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

ท่าที่ 11

ภาพประกอบ 173

คำอธิบายภาพ : มือทั้งสองตั้งออกด้านข้างลำตัวระดับศีรษะ ศีรษะเอียงขวา
 สบัดข้อมือตามจังหวะได้ระดับขึ้นจากต่ำขึ้นมาสูง ขาย่ำไปมาสลับกัน ไปเรื่อยๆ
 หมัดจังหวะที่ 4 แล้ววางส้นเท้าขวามาด้านหน้า ทำซ้ำและเปลี่ยนข้าง
 ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2546

6. ฟ้อนอีสานบ้านเฮา

1. ประวัติที่มาของฟ้อนอีสานบ้านเฮา

ฟ้อนอีสานบ้านเฮาในงานพิธีบูชาพระธาตุพนม เริ่มฟ้อนชุดนี้ในปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา เป็นการฟ้อนรวมเผ่าที่ผู้ฟ้อนทุกคนต้องร่วมกันฟ้อนเพื่อเปิดการแสดงซึ่งถือเป็นธรรมเนียมประจำพิธี เพื่อแสดงถึงการร่วมแรงร่วมใจ รวมพลังศรัทธาของชาวนครพนมที่มีต่อองค์พระธาตุพนม โดยทางคณะกรรมการผู้จัดงานในปี พ.ศ. 2530 เห็นว่าควรมีการจัดให้มีการฟ้อนร่วมกันทั้งหมดทุกชุด จึงมีมตินำเอาเพลง “อีสานบ้านเฮา” ผลงานของเทพพร เพชรอุบล⁶¹ มาใช้ฟ้อนร่วมกัน เนื่องจากความหมายของบทเพลงสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชาวอีสาน⁶² ได้อย่างชัดเจน

2. องค์ประกอบของการฟ้อนอีสานบ้านเฮา

1. ผู้ฟ้อน

ผู้ฟ้อนชุดฟ้อนอีสานบ้านเฮาเป็นผู้ฟ้อนชุดสุดท้ายของการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม ผู้ฟ้อนทั้ง 6 ชุด ต้องมาฟ้อนร่วมกันซึ่งถือว่าการแสดงถึงพลังศรัทธาของชาวจังหวัดนครพนมที่มีต่อองค์พระธาตุพนม

จากการข้อมูลในบทที่ 2 ผู้วิจัยพบว่าการฟ้อนชุดอีสานบ้านเฮามีการเปลี่ยนแปลงในการเพิ่มจำนวนชุดฟ้อนดังนี้

1. ปี พ.ศ. 2530 – 2537 ผู้ฟ้อนมีจำนวนประมาณ 200 คน
2. ปี พ.ศ. 2538 – 2542 ผู้ฟ้อนมีจำนวน 300 คน
3. ปี พ.ศ. 2543 – 2546 ผู้ฟ้อนมีจำนวน 360 คน

* หมายเหตุ :

1. ใน พ.ศ. 2530 – 2537 ในบางชุดผู้ฟ้อนมีจำนวนไม่แน่นอนโดยไม่จำกัดจำนวนคน แต่ผู้ฟ้อนแต่ละชุดไม่ต่ำกว่า 40 คน
2. ใน พ.ศ. 2545 ชุดรำโนราไม่มีฟ้อนร่วมในการฟ้อนอีสานบ้านเฮา เนื่องจากเป็นชุดรับเชิญในงานพิธี

⁶¹ เทพพร เพชรอุบล เป็นนักร้องที่ร้องเพลงอีสานบ้านเฮาคนแรก สังกัดห้างเสียง กรุงเทพฯ.

⁶² สัมภาษณ์ อารีรัตน์ นาคพงศ์, สุวรรณ เกตุทอง, 10 ตุลาคม 2546.

2. รูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอชุดฟ้อนอีสานบ้านเฮาเป็นการแสดงถึงความยิ่งใหญ่แห่งพลังศรัทธาของชาวนครพนมที่มีต่อองค์พระธาตุพนมโดยมีจำนวนผู้ฟ้อนมากที่สุด จำนวนผู้แสดง พ.ศ. 2530 – 2537 มีจำนวน 200 คน โดยมุ่งเน้นการฟ้อนต่อหน้าองค์พระธาตุพนม ใน พ.ศ. 2538 – 2542 มีจำนวนเพิ่มจากเดิมเป็น 300 คนเนื่องจากการเปลี่ยนผังเวทีแสดง และเริ่มการฟ้อนออกมาจากองค์พระธาตุและหันหลังให้แก่องค์พระธาตุพนมในตอนสุดท้ายจึงหันหน้าให้กับพระธาตุพนม ปี พ.ศ. 2543 – 2546 มีการเพิ่มจำนวนผู้ฟ้อนชุดฟ้อนอีสานบ้านเฮาเพราะว่ามีการเพิ่มชุดฟ้อนชั้นหมากเบ็งทำให้มีจำนวนทั้งหมด 360 คน

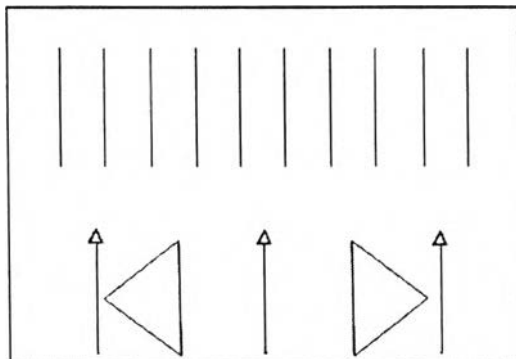
1. การฟ้อนอีสานบ้านเฮา พ.ศ. 2530 - 2537 เป็นการหันหน้าให้กับองค์พระธาตุพนม

ภาพประกอบ 174

คำอธิบายภาพ : การฟ้อนอีสานบ้านเฮาพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2533

ที่มา : ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์

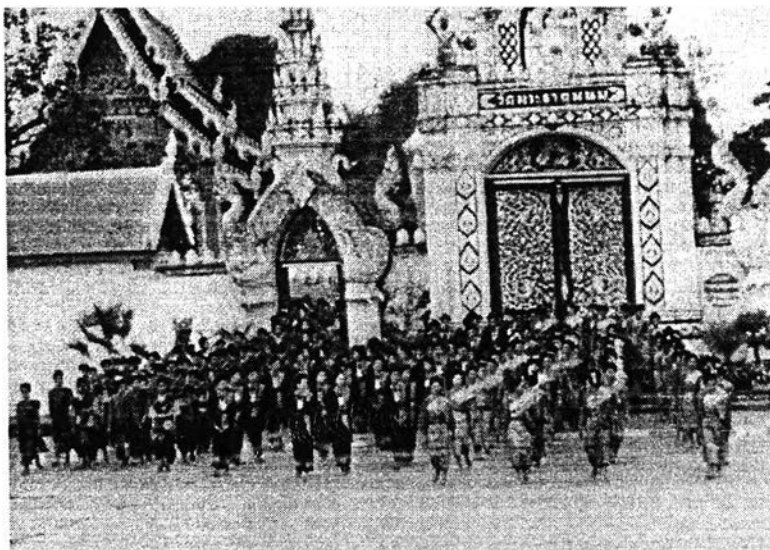
แผนผังงานที่ 57

คำอธิบายแผนผัง : แสดงแผนผังเมื่อมองจากมุมสูง สามเหลี่ยมแสดงถึงเกาะกลางถนน

เส้นแสดงถึงแถวผู้พ่อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2547

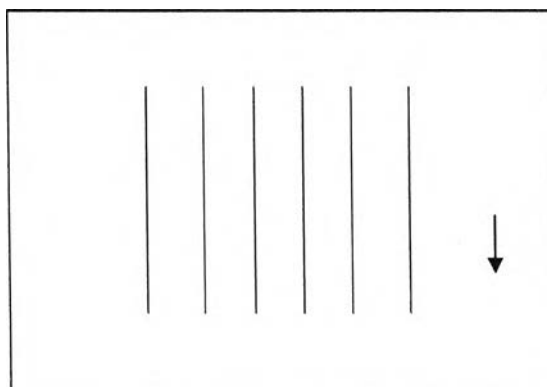
2. การฟ้อนอีสานบ้านเฮา พ.ศ. 2538 – 2546 เป็นการหันหลังให้กับองค์พระธาตุพนม แต่เมื่ออยู่ในท่อนเพลงสุดท้ายคำว่า “บ้านของเขา” มีการหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุพนม เมื่อจบเพลงจึงทำการกราบ

ภาพประกอบ 175

คำอธิบายภาพ : ฟ้อนอีสานบ้านเฮาในฟ้อนบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2543

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม 2546

แผนผังงานที่ 58

คำอธิบายแผนผัง : เส้นแสดงถึงแถวผู้ฟ้อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. การแต่งกายประกอบการฟ้อน

เนื่องจากชุดฟ้อนอีสานบ้านเฮาเป็นชุดฟ้อนที่นำเอาผู้ฟ้อนจากทุกชุดฟ้อนในพิธีบูชาพระธาตุพนมทั้งหมดเข้ามาฟ้อนร่วมกัน ดังนั้นจึงไม่พบว่ามีเครื่องแต่งกายประจำชุดฟ้อนอีสานบ้านเฮา

4. คนตรีประกอบการฟ้อน

คนตรีประกอบการฟ้อนชุดอีสานบ้านเฮาเป็นคนตรีจังหวัดหะเซ็งเพลงอีสานบ้านเฮา ด้นฉบับการร้องคือเทพพร เพชรอุบล มีเนื้อเพลงดังนี้

เพลงอีสานบ้านเฮา

หอมดอกผักคะแยง ยามฟ้าแดงค่ำลงมา แอ็บ แอ็บ เขียดจะนาฮ้องยามฟ้าฮ้องฮวนๆ เขียดโม้เขียดขาคำ เหมือนหมอลำพากันม่วน เมฆคำลอยปิ่นป่วน ฝนตกมาสู่อีสาน

หมู่หญ้าตีนกับแก้ว ถูกฝนแลเขี้ยวตระการ ควายทวยเสร็จจากงาน เล็มหญ้าอ่อนตามคันนา รุ่งแจ้งพอมผู้คืนเข้าตู่รีบออกมา เร่งรุกไถฮุดนาฮีบนำฟ้าฟ้าวนำฝน อีสานบ้านของเขาอาชีพเก่าแต่นานคน เอานาสู้ฟ้าฝนเฮ็ดนาไร่บ่ได้เขา เฮ็ดนาไร่บ่ได้เขา

ม่วนเอช เอ้อ เอ้อ เอ้อ เออ เอช เออ เออ เอ้อ เอ้อ เอ้อ เอ้อ เอ้อ เอ้อ เอ้อ เอ้อ
ม่วนเสียงกบ ร้องอ๊อบอ๊อบกล่อมลำเนา ผักเม็กผักกระเดา ผักกระโดนและผักอีฮี้

ธรรมชาติแห่งบ้านนา ฝนตกมามิชองกิน ฝนแล้งแห้งแผ่นดิน ห้วยบึงหนองแห้งเหือดหาย มาเด้อมาเฮ็ดนามาเด้อหล้าอย่าคูดาย นับวันจักกลับกลายหนุ่มสาวไหลเข้าเมืองกรุง เสียงแคนกล่อมเสียงซุงตั่งลุดตุง แล่นแต่ลุดตุง เสียงแคนกล่อมเสียงซอ อ้ออ้อน้อ แล้วอ้ออ้อน้อแล้งอ้อ มาเด้อมาช่วนกันก่ออีสานน้อ ... บ้านของเขา⁶¹

..... จบเพลง

⁶¹อารีรัตน์ นาคพงษ์, ประเพณีศรีโคตรบูร, หน้า 15.

5. ลำดับท่าฟ้อน ลำดับท่าฟ้อนอีสานบ้านเฮาในท่าที่ปรากฏนั้นแต่ละปีไม่มีการเรียงท่าที่ตายตัว ผู้วิจัยพบว่าท่าที่ 1 เป็นท่าแรกและท่าที่ 8 เป็นท่าสุดท้ายทุกปี ในการฟ้อนอีสานบ้านเฮา ท่าที่เหลือแต่ละปีมีการจัดเรียงต่างกัน

6. การแปรแถว

ลักษณะการใช้พื้นที่ฟ้อนอีสานบ้านเฮานั้นแต่ละปีไม่มีการจัดรูปแบบที่แน่นอน ผู้วิจัยพบว่ามีการจัดเรียงเป็นแถวตอน แต่พบว่าในปีต่าง ๆ มีการจัดเรียงผู้ฟ้อนแต่ละชุดแตกต่างกันไม่เป็นในรูปแบบเดิม แล้วแต่ผู้ควบคุมการฟ้อนแต่ละชุดจะปรึกษาหารือกันว่าแต่ละปีจะออกมาในรูปแบบใด

3. ท่าฟ้อนอีสานบ้านเฮา

ท่าฟ้อนอีสานบ้านเฮาในพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมประกอบด้วยท่าทั้งหมด 8 ท่ามีดังนี้
ท่าที่ 1

ภาพประกอบ 176

คำอธิบายภาพ : มือซ้ายจับคว่ำระดับไหล่แขนตั้ง ส่งไปด้านหน้า มือขวาแบหักข้อมือ แขนงอออกเล็กน้อย ส่งมือไปด้านหลังระดับไหล่ เท้าซ้ายเตะพื้นด้วยปลายเท้า เท้าขวารับน้ำหนัก สิริชะเอียงขวา แล้วสลับข้าง ละคร 1 จังหวะ ทำจนกระทั่งถึงเนื้อร้อง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 2

ภาพประกอบ 177

คำอธิบายภาพ : มืออยู่ในท่าสอดสร้อย มือขวาดั้งวงระดับศีรษะ มือซ้ายจับที่ชายพก
 เท้าซ้ายยก เท้าขวารับน้ำหนัก ศีรษะเอียงขวา แล้วเปลี่ยนข้าง ทำข้างละ 1 ห้องเพลง
 ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

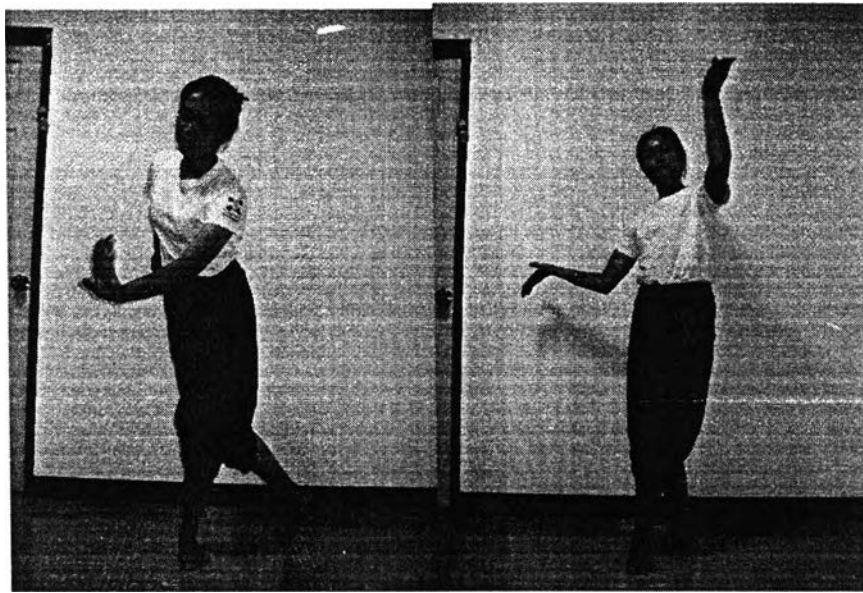
ท่าที่ 3

ประกอบภาพ 178

คำอธิบายภาพ : มืออยู่ในท่าสอดสร้อย มือขวาดั้งวงระดับศีรษะด้านหน้า มือซ้ายจับที่ชายพก เข่าขวารับน้ำหนัก เข่าซ้ายปลายเท้าตะพื้น แล้วดึงมือขวาที่ตั้งวงพร้อมทั้งสะบัดข้อมือปาดหน้ามาทางขวาข้างลำตัว สลับข้างละ 1 ห้องเพลง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาสีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำที่ 4

ภาพประกอบ 179

ภาพประกอบ 180

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 179 มือซ้ายตั้งวงระดับชายพก ขึ้นแขนมาด้านหน้า มือขวาตั้งวงระดับสะเอวส่งไปด้านหลัง สบัดข้อมือ แขนทั้งสองข้างเหยียดคืบ ก้าวขาซ้ายไขว้หน้าหันก้อยู่ขาซ้าย ขาขวาส่งหลังปลายเท้าแตะพื้น สันเท้าเปิด สบัดข้อมือพร้อมทั้งย่อตามจังหวะ

ภาพประกอบ 180 จากมือทั้งสองข้างตั้งวงต่ำ แหงมือทั้งสองขึ้นสูงแล้วพลิกข้อมือทั้งสองให้หงาย มือซ้ายอยู่ระดับเหนือศีรษะเล็กน้อย มือขวาอยู่ระดับสะเอว แขนงอข้อศอกเล็กน้อยพร้อมทั้งคืบเข้าออกเล็กน้อย ตามจังหวะ ลากขาซ้ายเข้าขึ้นรับน้ำหนักด้วยขาขวา ย่อไปตามจังหวะ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 5 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 181

ภาพประกอบ 182

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 181 มือทั้งสองตั้งวงระดับชายพก คึงมือขึ้นลงสลับซ้ายขวา เท้าชอยย่าซ้ายขวาสลับกันตามจังหวะ

ภาพประกอบ 182 ส่งมือซ้ายมาด้านหน้ามือขวาส่งหลัง แขนคึงเท้าขวาไขว้แตะพื้นด้วยสันเท้า เท้าซ้ายยืนรับน้ำหนัก ศีรษะเอียงขวา แล้วสลับข้าง ทำ 4 ทิศรอบตัว

ที่มา : นฤปคินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 6

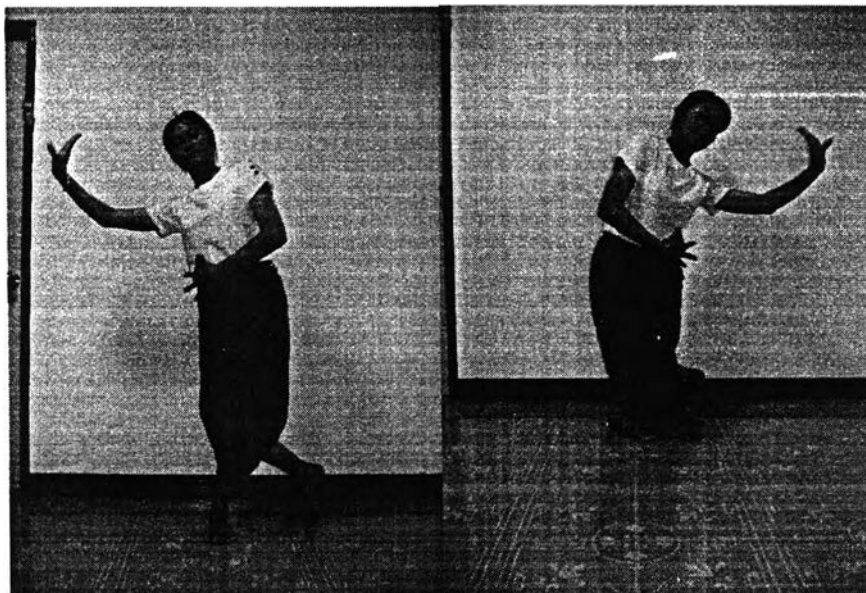

ภาพประกอบ 183

คำอธิบายภาพ : มือตั้งวงทั้งสองข้าง มือซ้ายระดับไหล่ มือขวาระดับชายพก ขึ้นมือมาทางด้านซ้าย เท้าซ้ายก้าวไขว้มาด้านหน้าเปิดตะเปลาเท้าตามจังหวะ ศีรษะเอียงขวา สบัดข้อมือตามจังหวะ 1 ห้องเพลง แล้วจับม้วนมือทั้งสองข้างคลายออกอยู่ในท่าเดิม ค้างภาพ เปลี่ยนข้างทำซ้ำ

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 7 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 184

ภาพประกอบ 185

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 184 มืออยู่ที่ท่าสอดสร้อยมาลา มือขวาตั้งวงระดับศีรษะ มือซ้ายจับระดับชายพก ก้าวเท้าซ้ายไขว้ ขาขวาส่งไปด้านหลัง และด้วยปลายเท้า สันเท้าเปิดศีรษะเอียงขวา

ภาพประกอบ 185 มือซ้ายที่จับชายพก มือขวาตั้งวงบนระดับศีรษะ วาดแขนทั้งสอง จากด้านขวาผ่านลำตัวมาด้านซ้าย เป็นมือขวามาจับที่ชายพก มือซ้ายตั้งวงสูง ระดับศีรษะ เอียงซ้าย ฟ้อนเปลี่ยนข้างซ้ายขวาสลับกัน ขาจะค่อยๆย่อตัวลง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำที่ 8

ภาพประกอบ 186

คำอธิบายภาพ : ค่อย ๆ ก้มตัวลง พอจังหวะหมดแล้วหันหน้าเข้าหาลงค้พระธาตุนม
ก้มลงกราบ

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

7. ฟ้อนขันหมากเบ็ง

1. ประวัติฟ้อนขันหมากเบ็ง

หมากเบ็ง เป็นเครื่องบูชาอย่างหนึ่งของชาวอีสานทำขึ้นด้วยแรงศรัทธา เพื่อบูชาและบวงสรวง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ คำว่า “หมากเบ็ง” คือการนำเอาใบตองมาม้วนแล้วเย็บเป็นกรวยขอด แล้วพับใบตองเป็นกลีบใบ มาวางด้านข้างล้อมรอบกรวยให้เป็นชั้นห้าชั้น เบ็งในที่นี้มาจากคำว่าเบญจ (เบน-จะ) ซึ่งแปลว่าห้า ซึ่งเป็นตัวแทนของพญาทั้งห้าพระองค์คือกุกุสันโท โกนาคมโน กัสโป โคตโม และศรีอริยเมตไตร ที่มีตามประวัติการสร้างพระธาตุพนม ในตำนานอุรังคนิทาน หมากเบ็งถือเป็นเครื่องสูงในการบูชาและปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธียกครู พิธีการเช่นไหว้บวงสรวง บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งการประกอบพิธีการต่างๆ ส่วนใหญ่นั้นจำเป็นต้องมีหมากเบ็งในการประกอบพิธี จนกลายเป็นธรรมเนียม หรือวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะผู้ที่มีความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ขันหมากเบ็งมีลักษณะคล้ายบายศรีปากชามของชาวไทยภาคกลางนั่นเอง⁶⁴ ฟ้อนขันหมากเบ็ง ประดิษฐ์ขึ้นใน พ.ศ. 2538 โดยอาจารย์จาดรงค์ โพนสูงเนิน จากกิจกรรมการประกวดการแข่งขัน ความเป็นเลิศทางวิชาการในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน ปีการศึกษา 2538 ฟ้อนขันหมากเบ็งเป็น นาฏศิลป์พื้นบ้าน ที่สร้างสรรค์การนำหมากเบ็งมาเป็นเครื่องบูชา โดยยึดหลักแนวความคิด ความเชื่อ และการบูชาพระรัตนตรัยด้วยเครื่องบูชาชนิดหนึ่ง สิ่งนั้นคือหมากเบ็งผนวกกับทำนองสรภัญญะ อีสานในการแสดงพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม ฟ้อนขันหมากเบ็งแสดงถึงพญาทั้งห้าของอาณาจักร ศรีโคตรบูรที่นำขันหมากเบ็งมาถวายแก่องค์พระธาตุพนม

2. องค์ประกอบฟ้อนขันหมากเบ็ง

1. ผู้ฟ้อน

ชุดฟ้อนขันหมากเบ็งพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมผู้ฟ้อนเป็นนักเรียนโรงเรียนพระซอง-สามัคคีวิทยา โดยคัดเลือกจากชมรมนาฏศิลป์เป็นหลักและคัดเลือกนักเรียนในโรงเรียนที่มีความสนใจเข้าร่วมฟ้อน

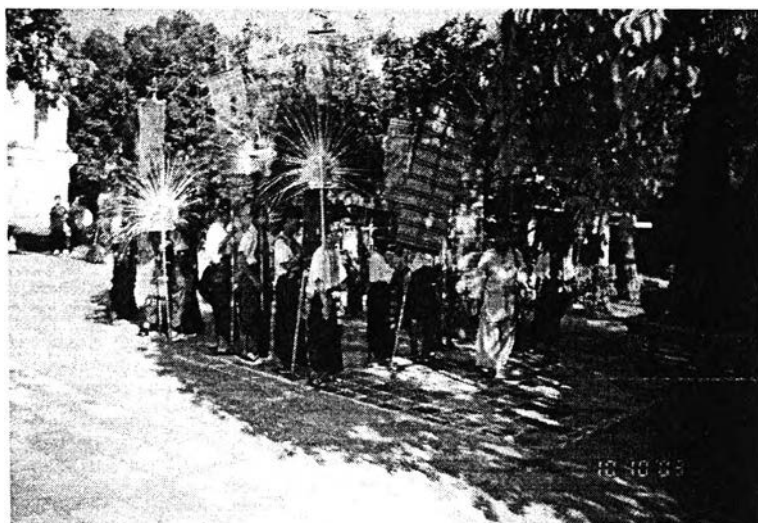
⁶⁴ พระครูศิริปัญญาภุมณี, คัมภีร์มงคลประทีปนิ แปล, (กรุงเทพฯ: ม.ป.พ., 2506), หน้า 29.

2. รูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอพิธีพืชนบูชาพระธาตุพนมชุดพืชนั้นหมากเบ็งเป็นการแสดง โดยมีองค์ประกอบของอุปกรณ์การแสดงเช่น ซ่อหางนกยูง รุ่ง(ตุง) อีสาน⁶⁵ นั้นหมากเบ็งขนาดใหญ่เพื่อให้ดูสวยงาม พร้อมทั้งมีการนำผู้แสดงที่สมมุติเป็นเจ้าพญาทั้งห้าที่สร้างองค์พระธาตุพนม ในครั้งแรกนำมาเป็นองค์ประกอบเสริมเพื่อให้เข้ากับประวัติองค์พระธาตุพนม พร้อมทั้งนำเสนอรูปแบบการพืชนในงานพิธีบูชาพระธาตุพนม พืชนชุดนี้ได้รับการบรรจุเข้าในงานพิธีบูชาพระธาตุพนมใน พ.ศ. 2543 การพืชนจึงเป็นการหันหลังให้กับพระธาตุพนม เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา

3. อุปกรณ์การพืชน

การพืชนนั้นหมากเบ็งประกอบด้วยอุปกรณ์ หมากเบ็งขนาดใหญ่ ซ่อหางนกยูง รุ่ง

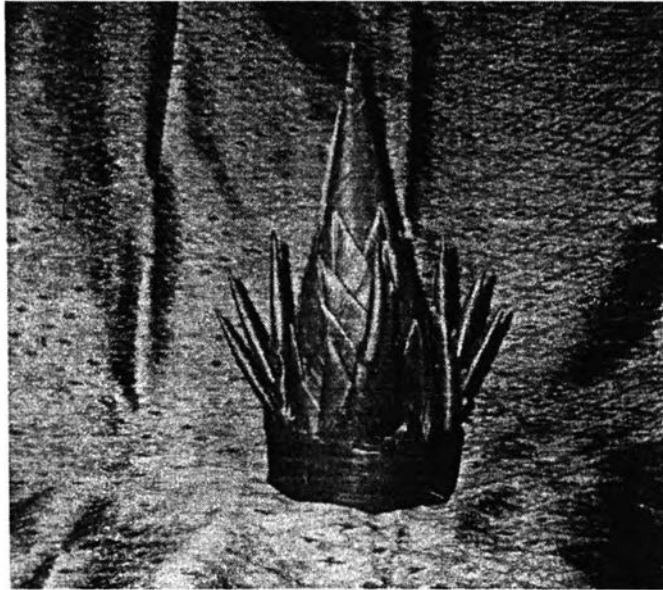
ภาพประกอบ 187

คำอธิบายภาพ : ซ่อนกยูง นั้นหมากเบ็งขนาดใหญ่ รุ่งที่ใช้ประกอบในพืชนั้นหมากเบ็งเป็นธงผืนผ้าลายชั้นสอดไม้ หรือบางครั้งอาจเป็นผ้าจิดสีต่าง ๆ ขนาดประมาณ 20 – 40 เซนติเมตร

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม 2546

⁶⁵ รุ่งหรือทุง หมายถึง ธง ชาวภาคเหนือเรียกว่า “ตุง” แต่ชาวอีสานเรียกว่า “รุ่ง” หรือ “ทุง”.

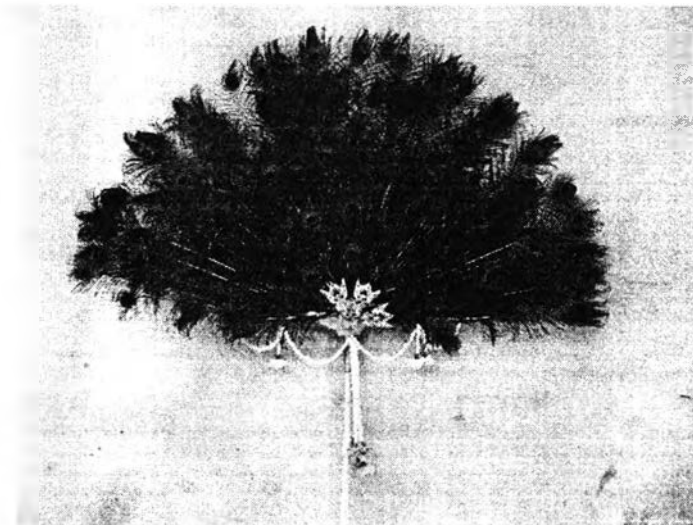
1. ชั้นหมากเบ็ง

ภาพประกอบ 188

คำอธิบายภาพ : ภาพหมากเบ็งที่ใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวอีสาน
ที่มา : จาตุรงค์ โพนสุนเนิน

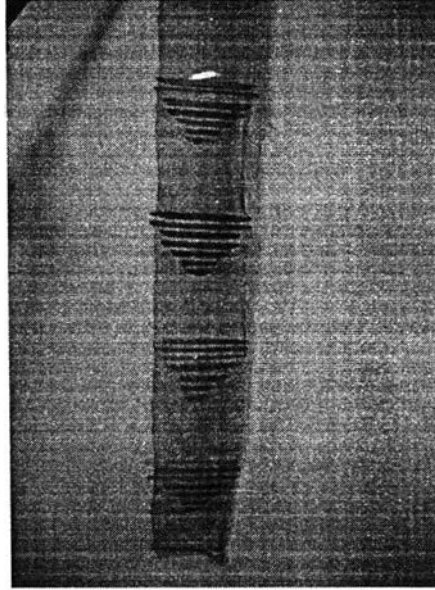
2. ซ่อหางนกยูงขนาดใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลาง 1.5 เมตร

ภาพประกอบ 189

คำอธิบายภาพ : ซ่อหางนกยูงที่ใช้เป็นองค์ประกอบในการฟ้อน
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. รุ่งที่ใช้เป็นองค์ประกอบการฟ่อนชั้นหมากเบ็ง

ภาพประกอบ 190

คำอธิบาย : รุ่งที่ใช้ประกอบการฟ่อนชั้นหมากเบ็ง เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์
 ในขบวนแห่เครื่องสูงสำหรับเป็นเครื่องบูชาของกษัตริย์ (พญาทั้งห้า) ถวายแก่
 องค์พระธาตุพนม ทั้งยังทำให้ชุดฟ่อนมีความสวยงามตระการตา
 ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

4. การแต่งกายประกอบการฟ้อน

ฟ้อนชั้นหมากเบ็ง เริ่มเข้าฟ้อนในพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมใน พ.ศ. 2543 เป็นระยะเวลา 4 ปี
ชุดยังอยู่ในสภาพดีจึงไม่มีการเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย

ภาพประกอบ 191

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายฟ้อนชั้นหมากเบ็ง เสื้อเกาะอกสีแดง ผ้าถุงฝ้ายกดอกแบบอีสาน
มีเชิงสีแดง ผ้าสไบเป็นแพรขาวไหมสีแดง เครื่องประดับเงิน มวยผมประดับดอกไม้
และฝ้ายตัดพันเป็นดอก พันรอบมุ่นมวยผมสีขาว
ที่มา : จาตุรงค์ โพนสูงเนิน

นอกจากการแต่งกายของผู้พ่อนแล้วชุดพ่อนขันหมากเบ็งยังมีการแต่งกายขององค์ประกอบ
ดังนี้ 1. การแต่งกายผู้ถือช่อนกยุงและผู้ถือตุ้ง 2. การแต่งกายของเจ้าพญาทั้งห้า 3. การแต่งกาย
ผู้ถือธง 4. การแต่งกายผู้พ่อนประกอบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การแต่งกายผู้ถือช่อนกยุงและผู้ถือธง

ภาพประกอบ 192

คำอธิบายภาพ : ผู้ถือช่อนกยุงและผู้ถือตุ้ง แต่งกายด้วยเสื้อคอกลมสีกรมท่าหรือสีขาว
นุ่งผ้าสี แบบหยักครึ่งทิ้งชายข้างหนึ่ง (ผ้าหางไหล)⁶⁶ พันผ้าสีที่ศีรษะ โดยเก็บชายผ้าทั้งหมด
คาดเอวด้วยผ้าชนิดสีต่าง ๆ หากใส่เสื้อสีกรมท่าพาดผ้าไหลข้างซ้าย ใส่เสื้อสีขาวไม่พาดผ้า
ที่มา : จาดรงค์ โพนสูงเนิน

⁶⁶ เป็นการนุ่งผ้าโดยใช้ผ้าถุงแบบหยักครึ่งปลอยชายผ้าด้านใดด้านหนึ่งลงมาตามขาจับจีบ
ให้มีระดับลดหลั่นสวยงาม.

2. การแต่งกายของเจ้าพระยาทั้งห้า

ภาพประกอบ 193

คำอธิบายภาพ : ภาพการฟ้อนขันหมากเบ็งพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุนม พ.ศ. 2546

การแต่งกายของพระยาทั้งห้า สวมเสื้อรัดรูป นุ่งผ้าสีแบบหยักครึ่งทิ้งชายข้างหนึ่ง (ผ้าหางไหล) เครื่องประดับทอง สวมศีรษะแบบเจ้าเมืองสมัยทราวดี กรองคอ สังกวาล กำไล รัตตันแขน

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม 2546

3. การแต่งกายผู้หามหมากเบ็ง

ภาพประกอบ 194

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายของผู้หามหมากเบ็ง นุ่งผ้าแบบขักรั้งคาดเอวด้วยผ้าจิด
 พันศีรษะด้วยผ้าสีแดง รัดต้นแขนด้วยผ้า เครื่องประดับ กำไล สร้อย สี่เงิน
 ที่มา : จาตุรงค์ โพนสูงเนิน

4. การแต่งกายผู้พื่อนประกอบ

ภาพประกอบ 195

คำอธิบายภาพ : การแต่งกายผู้พื่อนประกอบ สวมเสื้อคอตั้งสี่เหลี่ยม ผ้าถุงสีกรมท่าต่อเชิง
ห่มผ้าสไบด้านซ้ายสีกรมท่า มวยผมทัดดอกไม้สีขาวด้านซ้าย
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 10 ตุลาคม 2546

5. ดนตรีประกอบการฟ้อน

ฟ้อนชั้นหมากเบ็งเป็นชุดที่ใช้จังหวะดนตรีหลายหลาย และมีการนำเอาบทสวดสรภัญญะอีสานเข้ามาในชุดฟ้อนเพื่อให้เกิดมีความน่าสนใจมากขึ้น ดังนั้นจึงมีเพลงที่ใช้ประกอบการฟ้อน 2 เพลงและมีการร้องบทสวดสรภัญญะอีสานเข้ามาในดนตรีประกอบการฟ้อนชั้นหมากเบ็ง

ลายภูไทลอดป่าไผ่⁶⁷

	ริ		คตช
-- -- -- ร	ลค ลค ชล	-- -- -- คต	ช -- -- -- ช
-- ช -- ร	ลค ลค ชล	ฟ -- -- -- ร	ลค ลค -- ล --
ร. ฟ -- ร.	-- -- -- --	-- -- -- ร.	ลค ลค ชล
ฟ ช ฟช -- ร.	-- -- -- --	-- -- -- ร.	ลค ลค ชล
ฟ -- -- ริ	ลค ลค ลร.	ฟ -- -- รคต	ลค ชล
ฟ -- คตช --	ลค ชล	-- -- -- --	ฟช ฟช -- -- ร
-- -- -- ริฟค	-- -- -- --	ชล ชล ชล	ฟช ฟช ฟชช ริ
-- -- -- ร	-- -- -- -- ร		

⁶⁷ได้รับความอนุเคราะห์ในการเขียนโน้ตเพลง จากนายอาชา พาลี นิสิตสาขาวิชาดุริยางค์พื้นบ้าน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

คำร้องสรภัญญะอีสานประกอบพ็อนขันหมากเบ็ง

มาลาควงดอกไม้	มาลาควงดอกไม้	มาตั้งไว้เพื่อบูชา
ขอบูชาคุณพระพุทธ	ขอบูชาคุณพระพุทธ	ผู้ได้ตรัสรู้มา
ขอบูชาคุณพระธรรม	ขอบูชาคุณพระธรรม	ผู้น้อมนำคำสอนมา
ขอบูชาคุณพระสงฆ์	ขอบูชาคุณพระสงฆ์	ผู้ดำรงพระวินัย ⁶⁸

ลายแมงกู่ต่อมดอกไม้⁶⁹

----	----	-----	-----	-----	(---ค	---ร	---ม)
-ลลล	-ล-ม	-มชม	ร มชม	-ลลล	-ล-ร	-รคร	มรคร
-ลลล	-ล-ม	-มชม	ร มชม	-ลลล	-ล-ร	-รคร	มรคร
-ลชม	ชร มค	-ครช	ร มชม	-ลชม	ชร มค	-ครช	ร มชม
-ลคม	ชลชล	-ลคร	ค ลชล	-ลคม	ชลชล	-ลคร	ค ลชล
-มชค	ร มร ม	-มชล	ช มร ม	-มชค	ร มร ม	-มชล	ช มร ม
-ลคร	มรคร	-รคร	มรคร	-รคล	ครคร	-รคร	มรคร
-ลชม	ชร มค	-ครช	ร มชม	-ลชม	ชร มค	-ครช	ร มชม
-ล-ร	ลคลค	-ครช	ร มชม	-ล-ร	ลคลค	-ครช	ร มชม

⁶⁸ จาคูรงค์ โพนสูงเนิน, เอกสารประกอบหลักสูตรพ็อนขันหมากเบ็ง เล่ม 3, (นครพนม: ม.ป.พ., 2544), หน้า 11.

⁶⁹ ได้รับความอนุเคราะห์ในการเขียนโน้ตเพลง จากนายอาษา พาลี นิสิตสาขาวิชา ดุริยางค์พื้นบ้าน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

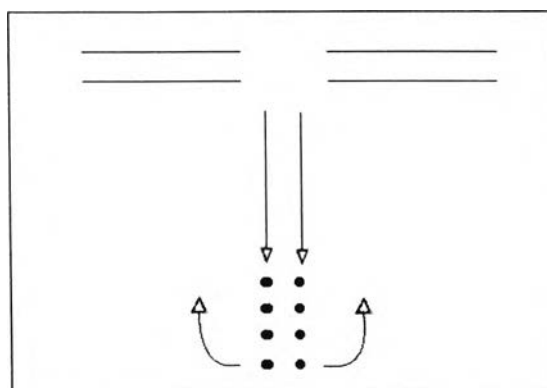
6. ลำดับท่าพ็อน

การพ็อนชั้นหมากเบ็งมีลำดับตามท่าที่จัดเรียงเป็นตัวเลขตามการบันทึก

7. การแปรแถว

การใช้พื้นที่พ็อนชั้นหมากเบ็งมีลักษณะการแปรแถวดังนี้

ผู้พ็อนเดินออกมาจากในวัดพระธาตุพนมในแถวตอน 2 แถว และแถวหน้ากระดาน ข้างละ 2 แถว แถวตอนเดินย้อนมาหันหน้าเข้าหาพระธาตุพนม

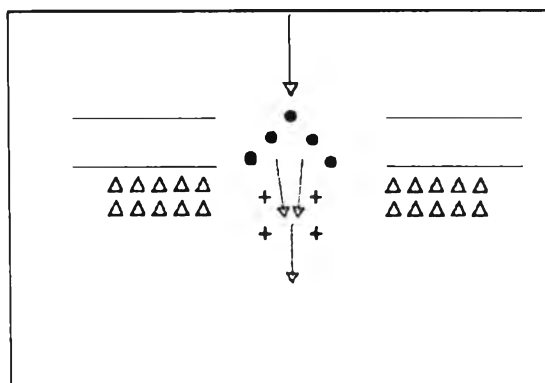

แผนผังประกอบ 59

คำอธิบายแผนผัง : จุดแสดงถึงองค์ประกอบการพ็อน ลูกศรแสดงถึงทิศทาง เส้นแสดงถึงผู้พ็อน

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

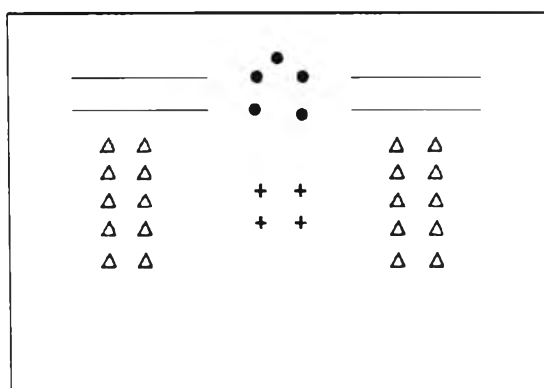
ท่าท่าในลำดับที่ 1 – 3 ผู้พ็อนตัวหลักจัดเป็นข้างละ 2 แถวหน้ากระดาน จำนวนแถวละ 5 คน ผู้พ็อนตัวรองพ็อนในท่าที่ 2, 3 แต่ไม่ถือหมากเบ็งเป็นการตั้งวงแทนท่า ตลอดการพ็อน

แผนผังประกอบ 60

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงผู้ฟ้อน จุดแสดงถึงพญาทั้งห้า เครื่องหมายบวกแสดงถึงพราหมณ์ เส้นคือผู้ฟ้อนประกอบ ลูกศรแสดงถึงทิศทาง
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

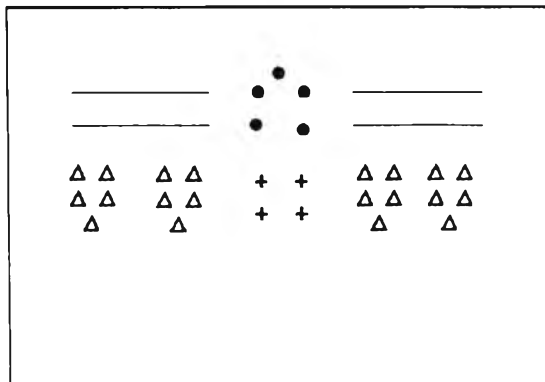
ผู้ฟ้อนทำในลำดับท่าที่ 4 – 6 ทำเป็นแถวตอน 2 แถว ทั้งสองข้าง พราหมณ์ที่ฟ้อนเป็นท่าคั่นสด

แผนผังประกอบ 61

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงผู้ฟ้อน จุดแสดงถึงพญาทั้งห้า เครื่องหมายบวกแสดงถึงพราหมณ์ เส้นคือผู้ฟ้อนประกอบ ลูกศรแสดงถึงทิศทาง
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้พ้องทำทำในลำดับที่ 7,8

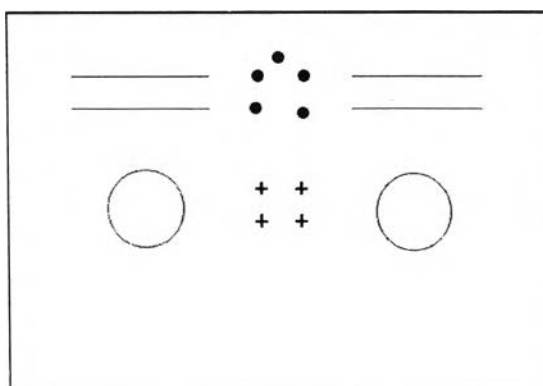
แผนผังประกอบ 62

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงผู้พ้อง จุดแสดงถึงพญาทั้งห้า เครื่องหมายบวก

แสดงถึงพราหมณ์ เส้นคือผู้พ้องประกอบ ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ผู้พ้องทำทำในลำดับที่ 9,10

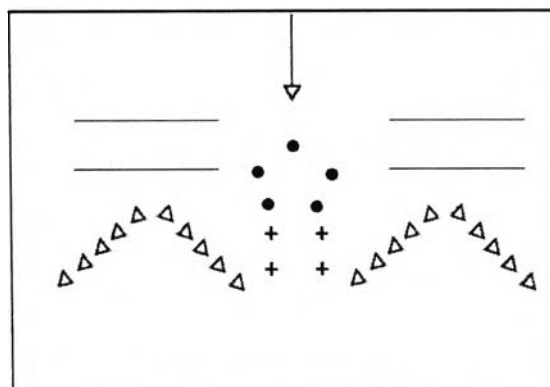
แผนผังประกอบ 63

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงผู้พ้อง จุดแสดงถึงพญาทั้งห้า เครื่องหมายบวก

แสดงถึงพราหมณ์ เส้นคือผู้พ้องประกอบ ลูกศรแสดงถึงทิศทาง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

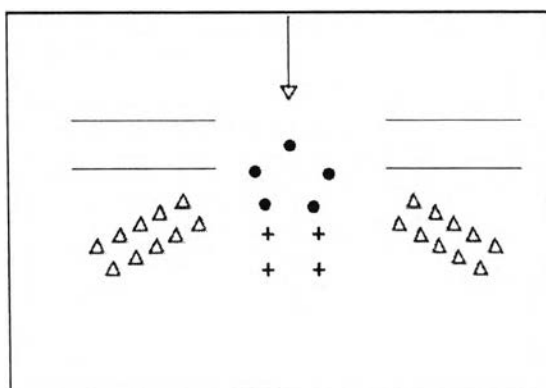
ผู้พื่อนทำทำในลำดับที่ 11 – 14 จุดแสดงถึงพระยาทั้ง 5 เครื่องหมาย + คือพราหมณ์ที่พื่อน
เป็นทำที่คั่นสด เส้นคือผู้พื่อนประกอบ

แผนผังประกอบ 64

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงผู้พื่อน จุดแสดงถึงพญาทั้งห้า เครื่องหมายบวก
แสดงถึงพราหมณ์ เส้นคือผู้พื่อนประกอบ ลูกศรแสดงถึงทิศทาง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

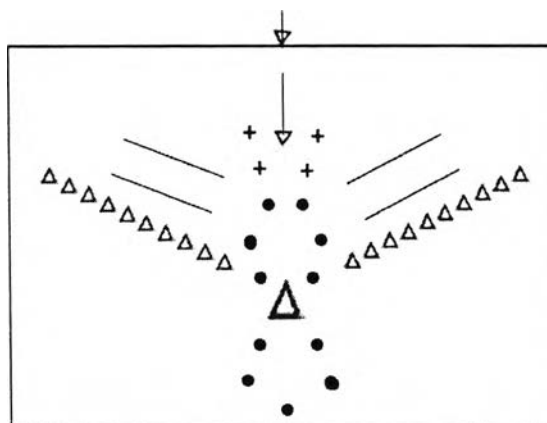
ผู้พื่อนทำทำในทำประกอบสรภัญญะ

แผนผังประกอบ 65

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงผู้พื่อน จุดแสดงถึงพญาทั้งห้า เครื่องหมายบวก
แสดงถึงพราหมณ์ เส้นคือผู้พื่อนประกอบ ลูกศรแสดงถึงทิศทาง
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำท่าฟ้อนในดนตรีชั้นหมากเบ็งพร้อมกับเดินออกด้านข้างและรอฟ้อนอีสานบ้านเฮาใน
 เวทีด้านซ้ายมือของพระธาตุ

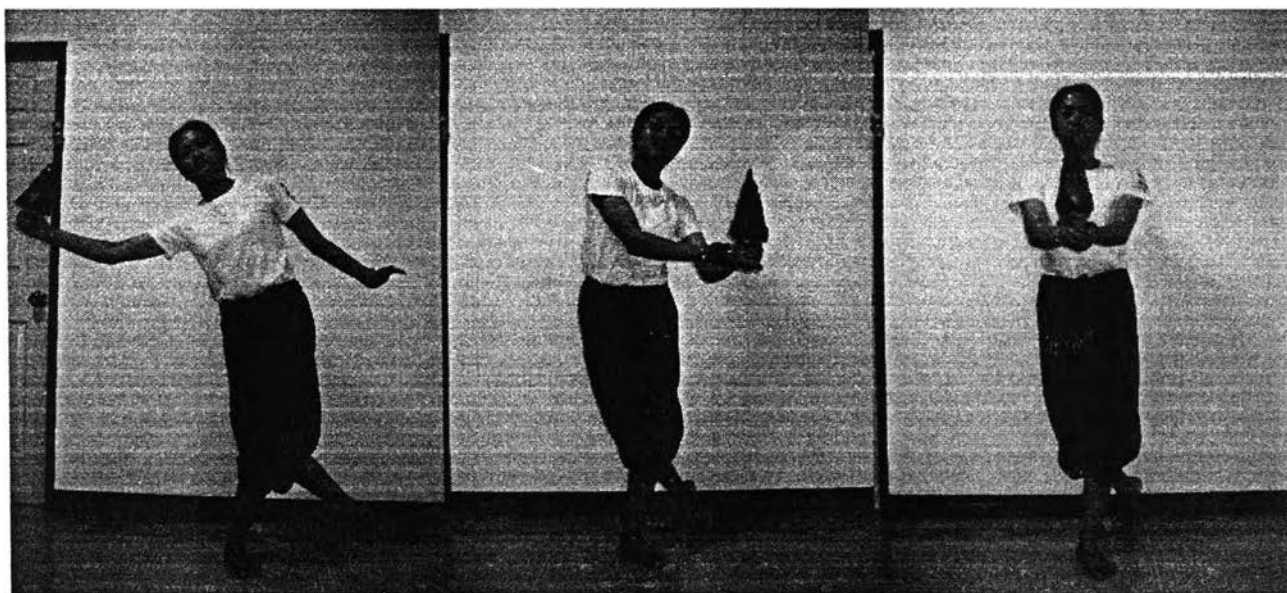

แผนผังประกอบ 66

คำอธิบายแผนผัง : สามเหลี่ยมแสดงถึงผู้ฟ้อน จุดแสดงถึงพญาทั้งห้า เครื่องหมายบวก
 แสดงถึงพราหมณ์ เส้นคือผู้ฟ้อนประกอบ ลูกศรแสดงถึงทิศทาง
 ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

3. ท่าพ้อนขันหมากเบ็ง

การพ้อนขันหมากเบ็งในการพ้อนบูชาพระธาตุพนมประกอบด้วยท่าพ้อนทั้งสิ้น
14 กระบวนท่าและประกอบด้วยท่าตามบทสรภัญญะ
ท่าที่ 1 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 196

ภาพประกอบ 197

ภาพประกอบ 198

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 196 มือขวาถือขันหมากเบ็งส่งไปด้านข้างทางขวามือระดับไหล่ มือซ้ายจับส่งหลัง มือขวาเดินมือไปทางด้านซ้ายระดับวงบน มือซ้ายคงเดิม เท้าขวาก้าวไขว้เท้าขวาส่งไปด้านหลังปลายเท้าแตะเปิดสัน ศีรษะเอียงซ้าย

ภาพประกอบ 197 วาดมือขวามารองมือซ้ายที่ถือขันหมากเบ็ง มือทั้งสองวาดไปทางด้านซ้าย เท้าซ้ายก้าวไขว้ เท้าขวาส่งหลังปลายเท้าแตะเปิดสัน

ภาพประกอบ 198 วาดมือทั้งสองตรงกลางระดับอก เท้าซ้ายก้าวไขว้ ศีรษะเอียงซ้าย เท้าขวาส่งหลังปลายเท้าแตะเปิดสัน ทำสลับกันในกระบวนท่าที่ 1 จนครบ 20 ครั้ง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 2

ภาพประกอบ 199

คำอธิบายภาพ : มือขวาชูหมากเบ็งข้างตัวด้านขวาระดับไหล่ มือซ้ายจับสังหลัง
เท้าขวาก้าวไขว้ หมุนรอบตัวไปทางด้านขวาตามจังหวะ 4 ห้องเพลง เท้าซ้ายวางหลัง
ศีรษะเอียงขวา

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

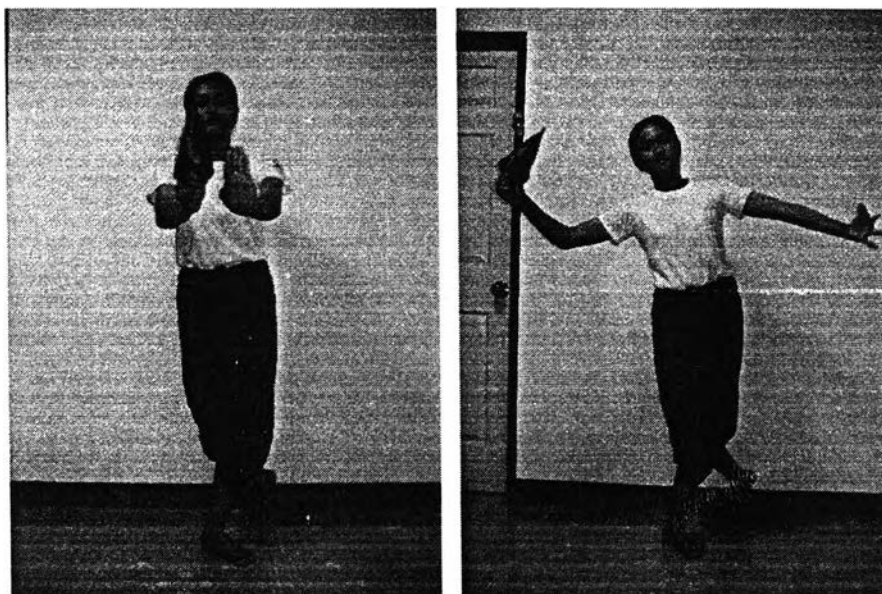
ท่าที่ 3

ภาพประกอบ 200

คำอธิบายภาพ : เปลี่ยนมือขวาที่ถือหมากเบ็งมาเป็นมือซ้ายถือขันหมากเบ็งใน 1 จังหวะรวมเท้า
มือซ้ายถือหมากเบ็งสูงระดับศีรษะ มือขวาจับต่อศอกแล้ววาดมือขึ้นเปลี่ยนเป็นตั้งวงสลับกัน
ไป เท้าซ้ายก้าวไขว้ หมุนรอบตัวไปทางด้านซ้าย 5 จังหวะ เท้าขวาวางหลัง ศีรษะเอียงซ้าย
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 4 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 201

ภาพประกอบ 202

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบที่ 201 ท่าซ้ายก้าวไขว้เปลี่ยนมือที่ถือหมากเบ็งจากมือซ้าย มาเป็นมือขวาระดับอก มือซ้ายตั้งวงหน้ารวมกับมือขวาที่ถือหมากเบ็ง เท้าซ้ายก้าวไปข้างหน้า ศีรษะเอียงซ้าย

ภาพประกอบ 202 มือซ้ายจับหงายแขนตั้ง ยื่นออกข้างลำตัวทางด้านซ้าย มือขวาถือหมากเบ็ง ระดับศีรษะ ศีรษะเอียงขวา เท้าซ้ายก้าวไปข้างหน้า เท้าขวาวางหลังแล้วทำสลับตามกระบวน ท่าที่ 4 ประมาณ 12 ห้องเพลง การเดินเท้าเป็นลักษณะเดินย่อเท้าแตะแล้วย่อ
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

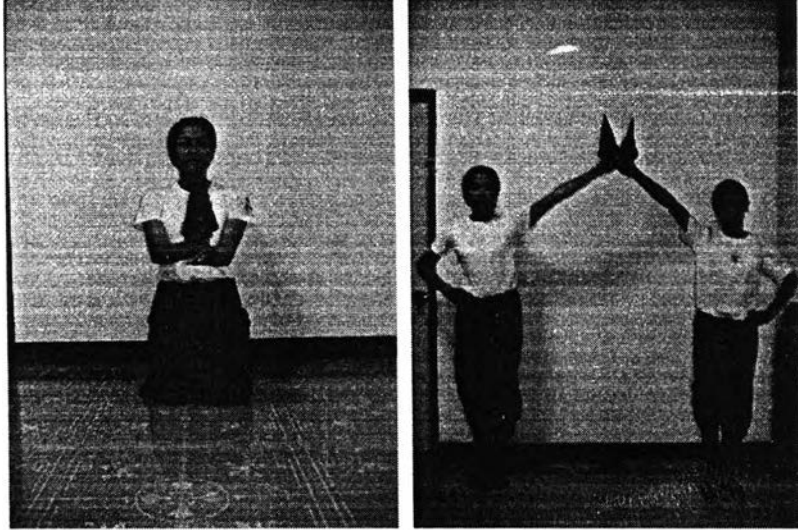
ท่าที่ 5

ภาพประกอบ 203

คำอธิบายภาพ : รวมมือ แกว่ด้านขวามือเปลี่ยนมือถือหมากเบ็งมือซ้ายชูแขนตั้งมือขวา
เท้าสะเอว ส่วนแกว่ด้านซ้ายรวมมือเช่นกันแต่ไม่เปลี่ยนมือถือขันหมากเบ็งชูแขนตั้งชิด
กับขันหมากเบ็ง (ทำซุ้ม) มือขวาแขนตั้งเท้าเอวมือซ้ายเท้าสะเอว ทำย่อตามจังหวะแกว่
(ทำซุ้มเข้าหากัน) ถือหมากเบ็งระคับอกข้างเท้าย่อตามขาซ้ายย่อเข้าตามจังหวะ
ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 6 (ท่าต่อเนื่อง)

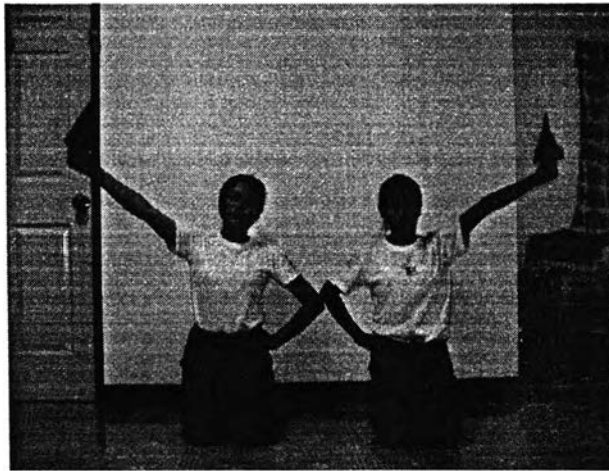
ภาพประกอบ 204

ภาพประกอบ 205

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 204 มือขวาถือขันหมากเบ็ง มือซ้ายแบมือรองที่ฐานขันหมากเบ็ง ยื่นมือมาด้านหน้าระดับอก ขาทั้งสองนั่งทับส้น โยกตัวไปตามจังหวะ

ภาพประกอบ 205 แกว่ด้านซ้ายถือขันหมากเบ็งด้วยมือซ้าย มือขวาเท้าสะเอว เท้าขึ้นรวมเท้าตัวตรง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ภาพประกอบ 206

คำอธิบายภาพ : ผู้พื่อนแถวที่ 1,3,5 มือถือขึ้นหมากเบ็งสูงระดับเหนือศีรษะ แถวด้านขวา ยืนแขนขวาเหยียดตั้ง แขนซ้ายเท้าสะเอว เอียงศีรษะไปด้านซ้าย แถวด้านซ้ายเอียงศีรษะขวา ผู้พื่อนแถวที่ 2, 4, 6 นับจากหน้า เลื่อนมือที่ถือขึ้นหมากเบ็งลงต่ำ โดยกดไหล่ลง แถวซ้าย ศีรษะเอียงซ้าย แถวขวาศีรษะเอียงขวา ทำสลับกันสูง 2 ครั้ง ต่ำ 2 ครั้ง ครั้งสุดท้ายมือถือ หมากเบ็งระดับไหล่ทุกคน

ที่มา : นฤปคินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

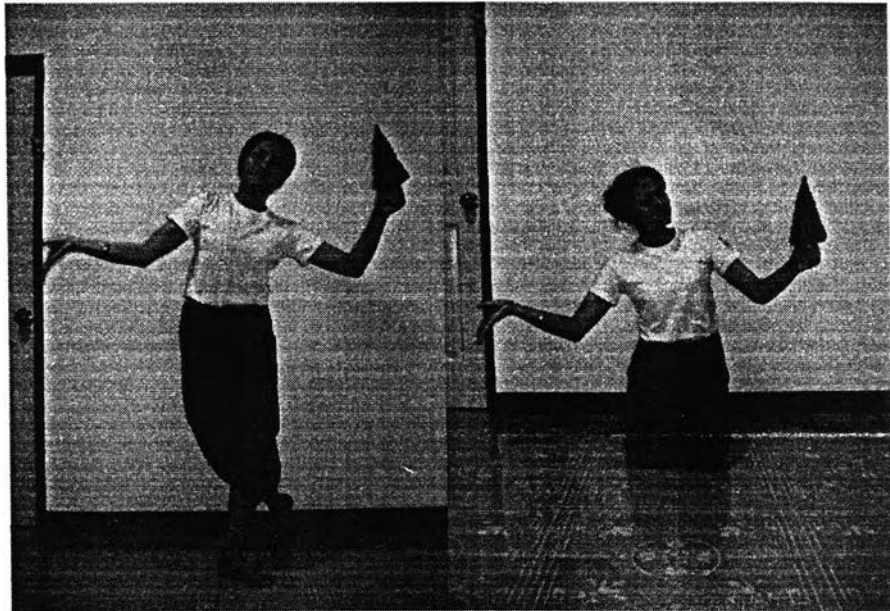
ทำที่ 7

ภาพประกอบ 207

คำอธิบายภาพ : ทุกคนรวมมือ แถวขวามือเปลี่ยนมือถือหมากเบ็งมาเป็นมือซ้าย แถวซ้ายคงเดิม มือซ้ายจับต่อศอกแล้วม้วนมือเป็นวงอยู่ ต่อศอกขวาเหมือนเดิม ศิริษะเอียงซ้าย

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ภาพประกอบ 208

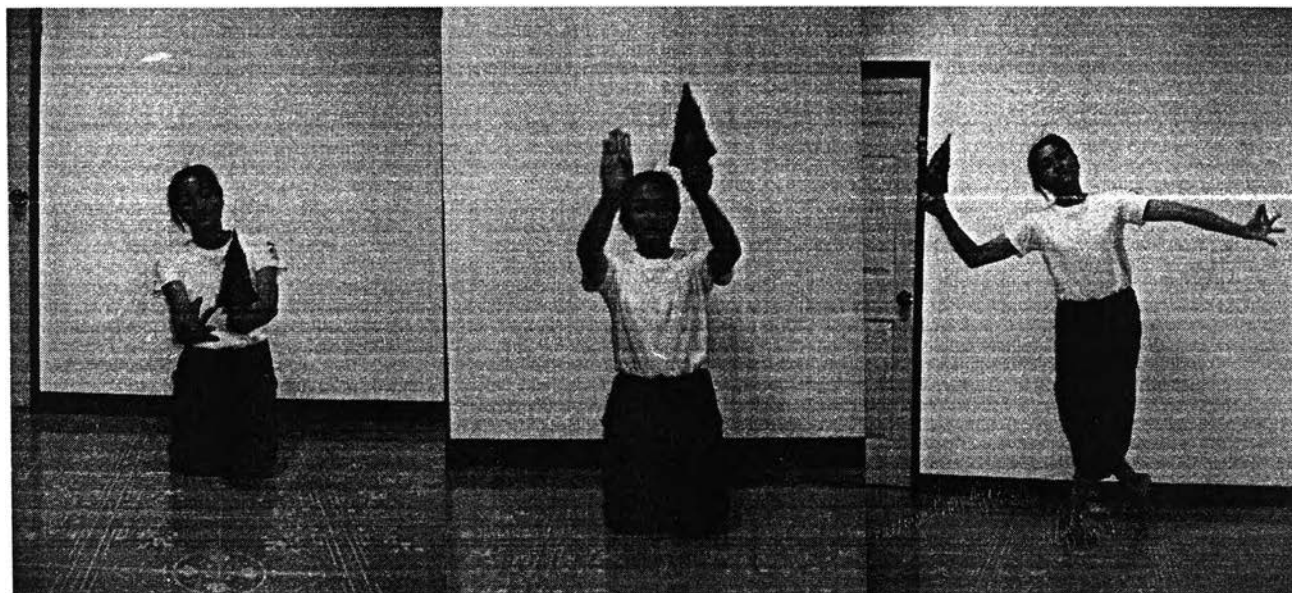
ภาพประกอบ 209

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 208 มือซ้ายถือขันหมากเบ็ง มือขวาแทงมือข้างลำตัวด้านขวา คลายจีบเป็นมือแบ ศีรษะเอียงซ้าย ขาซ้ายก้าวไขว้ เดินมาจีบคว่ำข้างลำตัวด้านขวา คลายจีบเป็นมือแบหงายปลายตกแขนงอ ศีรษะเอียงซ้าย ทำตามกระบวนท่าค่อย ๆ ยืนขึ้น 6 ห้องเพลง แล้วเดินแยกเป็น 2 กลุ่ม

ภาพประกอบ 209 กลุ่มด้านขวามือซ้ายถือขันหมากเบ็ง มือขวาแทงมือข้างลำตัว ระดับสะเอว กลุ่มด้านซ้ายมือค่อย ๆ นั่งลงในท่าเดิม 4 ห้องเพลง ศีรษะเอียงขวา

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 8 (ทำต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 210

ภาพประกอบ 211

ภาพประกอบ 212

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 210 แลวด้านซ้ายนั่งคุกเข่า มือซ้ายถือหมากเบ็งระดับชายพก มือขวาจับหงายใกล้มือซ้าย

ภาพประกอบ 211 มือทั้งสองข้างเดินมือจากระดับต่ำก้มตัวลงแล้วยืดขยับขึ้นแล้วเลื่อนมือสูงขึ้น จนกลายเป็นลักษณะยื่นเข้า มือซ้ายที่จับมีลักษณะเป็นตั้งวง แล้วกลับมาจับอีก เลื่อนมือทั้งสองต่ำลงมา ค่อย ๆ ยวบตัวลงจนเป็นคุกเข่าทำ 10 ห้องเพลง ขณะที่กลุ่มทางซ้ายมือนั่งพ้อน

ภาพประกอบ 212 กลุ่มด้านขวามือ (กลุ่มยืน) มือขวาถือหมากเบ็งระดับศีรษะมือขวาจับหงายข้างลำตัว แขนตั้ง แล้วม้วนออกเป็นวง ศีรษะเอียงขวา เท้าซ้ายก้าวไขว้ หมุนรอบตัว เท้าขวาวางหลัง ทำ 10 ห้องเพลงหมุนรอบตัว 2 รอบ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 9 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 213

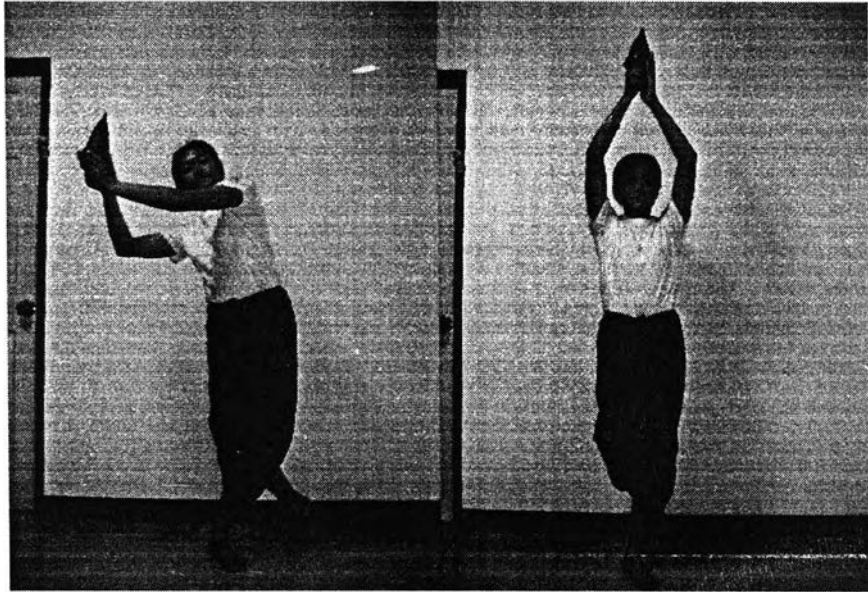
ภาพประกอบ 214

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 213 มือซ้ายถือขันหมากเบ็งระดับอก แล้วมันออกเป็นตั้งวงล่าง มือซ้ายจับหงายอยู่ใต้มือขวา แล้วจับหงายอีกที

ภาพประกอบ 214 มือทั้งสองแยกออกเป็นวงกลาง มือขวาถือขันหมากเบ็งมือซ้ายตั้งวงแขนเหยียดตั้งข้างลำตัว ทำนี้กลุ่มนั่งค่อย ๆ ยืนขึ้น กลุ่มยืนจะยืนพออนในท่าเดิมสลับกับการกางแขนออกมือซ้ายตั้งวงมือขวาถือหมากเบ็ง และขำเท้ารอนกลุ่มนั่งยืนเต็มตัว 4 ห้องเพลง แล้วทุกคนเดินกระตุ่งเท้าเข้าวง 6 ห้องเพลง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 10 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 215

ภาพประกอบ 216

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 215 มือขวาถือหมากเบ็ง มือซ้ายพนมมือเข้ากับมือขวา
ที่ถือหมากเบ็งที่ไหล่ขวา ศีรษะขวา ซ้ายก้าวไขว้ด้านหน้า เท้าขวาวางหลัง เปิดส้นเท้า

ภาพประกอบ 216 เท้าเหมือนเดิม มือทั้งสองพนมอยู่ แล้วเดินมือที่พนมขึ้นเหนือศีรษะ
ศีรษะก้มเล็กน้อย เท้าซ้ายก้าวไขว้มาด้านหน้า เท้าขวาวางหลังเปิดส้นเท้าเท้าทำตามกระบวน
ท่า 5 ครั้ง

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 11 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 217

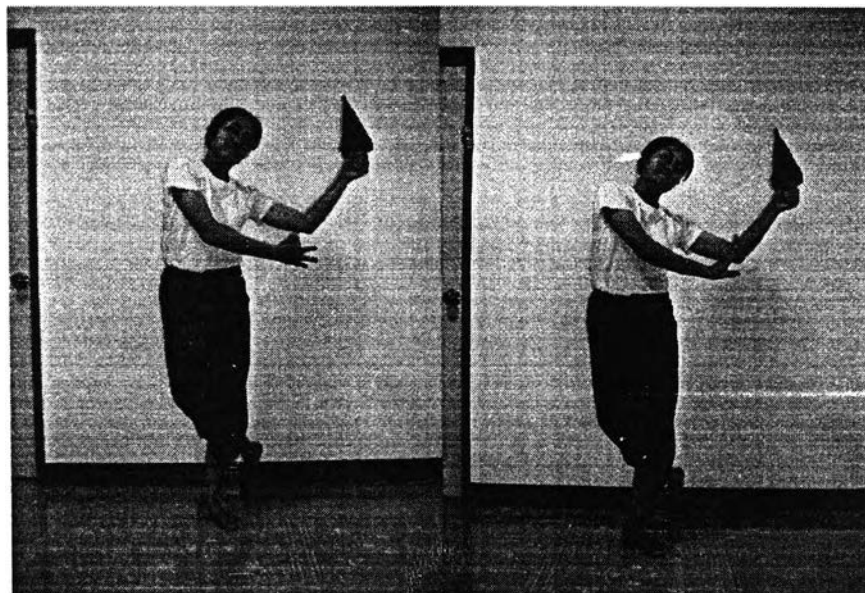

ภาพประกอบ 218

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 217 มือซ้ายตั้งวงระดับศีรษะ มือขวาถือขันหมากเบ็ง
ศีรษะเอียงซ้าย เท้าซ้ายก้าวมาด้านหน้า เท้าขวาวางหลังเปิดสัน

ภาพประกอบ 218 มือซ้ายจับหงาย ข้างลำตัววงสอกเล็กน้อย ศีรษะเอียงซ้าย มือขวา
ถือขันหมากเบ็ง เท้าซ้ายก้าวไขว้มาทางด้านหน้า เท้าขวาวางหลังเปิดสันเท้า

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

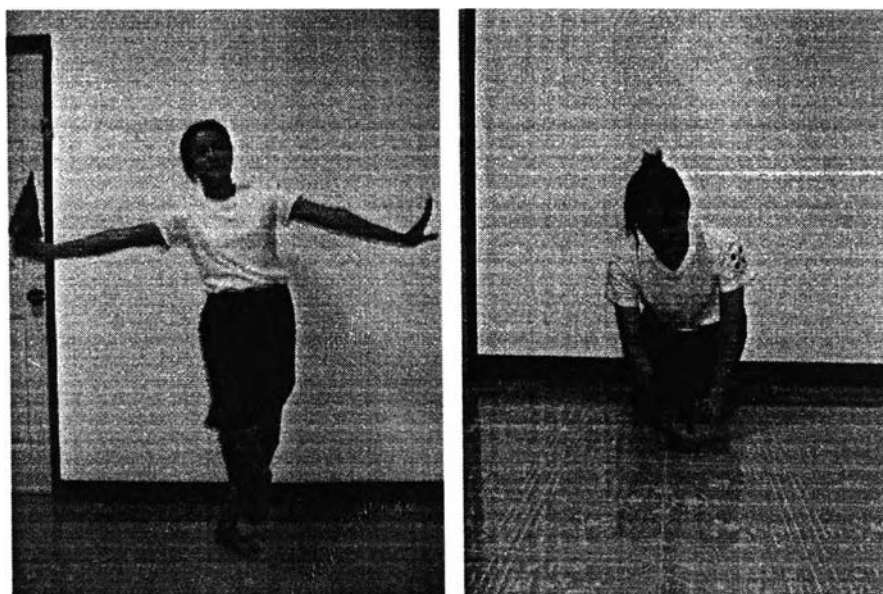
ภาพประกอบ 219

ภาพประกอบ 220

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 219 มือซ้ายถือหมวกเบ้ระดับศีรษะงอศอกเล็กน้อย
มือขวาจับต่อศอกดีไพล์ไปด้านหลัง ศีรษะเอียงซ้าย

ภาพประกอบ 201 มือซ้ายคงเดิม มือขวาม้วนออกไปเป็นวง แต่ยังคงศอกเหมือนเดิมดีไพล์
ไปข้างหน้า ศีรษะเอียงซ้าย เท้าขวาก้าวไขว้ กระทั่งเท้า
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 12 (ทำต่อเนื่อง)

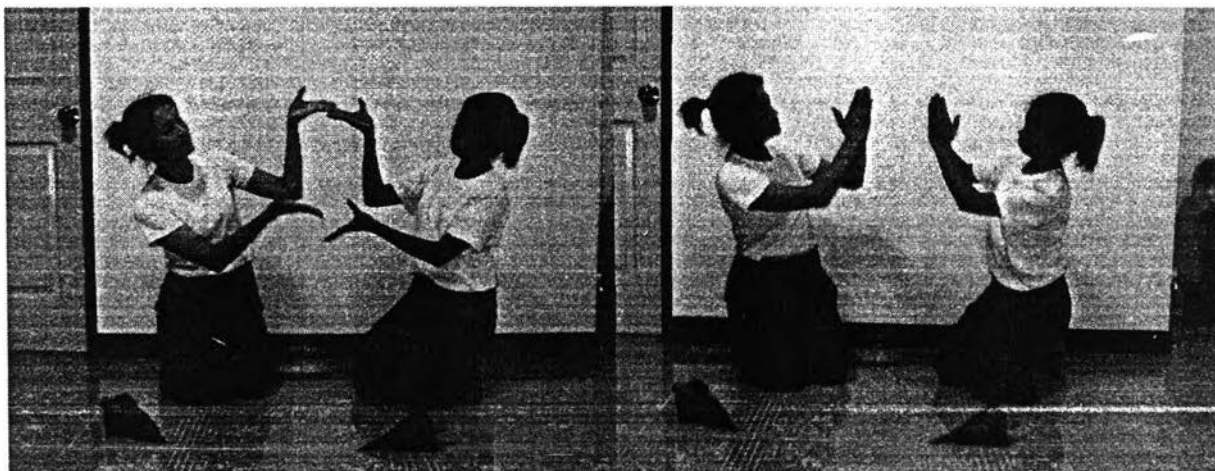
ภาพประกอบ 221

ภาพประกอบ 222

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 221 มือขวาถือหมากเบ็งระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงข้างลำตัว ระดับไหล่ ชักเอวตามจังหวะ 4 ครั้ง แล้วเหยียบเท้าขวาลง

ภาพประกอบที่ 222 ค่อยย่อลงนั่งเก้า มือขวาถือขันหมากเบ็ง มือซ้ายตั้งวง โน้มตัวไปข้างหน้า
ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 13 (ท่าต่อเนื่อง)

ภาพประกอบ 223

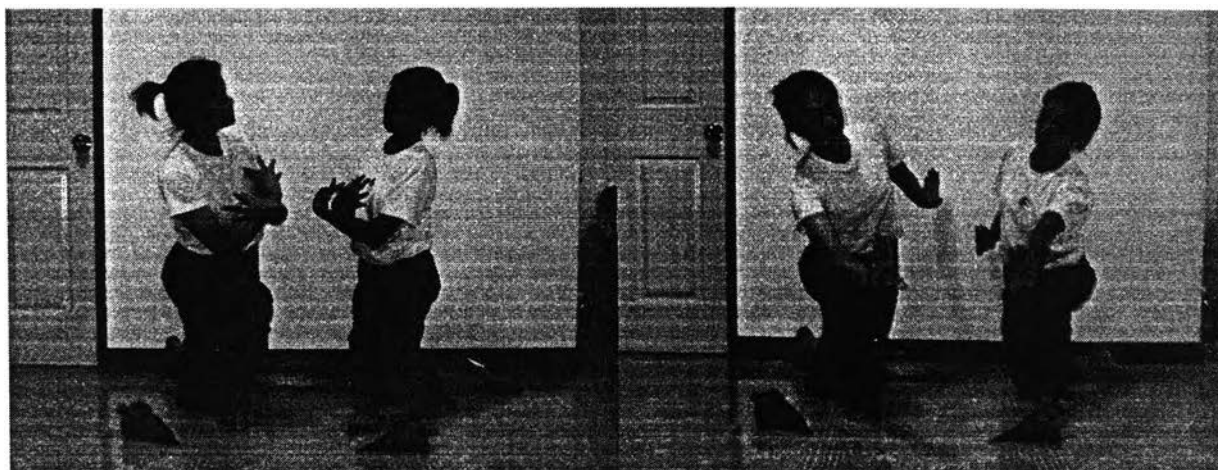
ภาพประกอบ 224

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 223 แกว่ด้านซ้ายนั่งคุกเข่ามือสอดสูงข้างลำตัวทางด้านขวา มือขวาแบต่อศอกซ้าย ศีรษะเอียงขวา ฟันงด้านขวา แกว่ด้านขวานั่งคุกเข่ามือสอดสูงข้างลำตัวทางด้านซ้าย มือซ้ายแบต่อศอกขวา ศีรษะเอียงซ้าย

ภาพประกอบ 224 นั่งคุกเข่า มือทั้งสองข้างอยู่ในท่าพนมมือระดับศีรษะ สะบัดข้อมือทั้งสองข้าง ด้านซ้ายส่งมือไปด้านขวา ด้านขวาส่งมือไปด้านซ้าย

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ท่าที่ 14 (ท่าต่อเนื่อง)

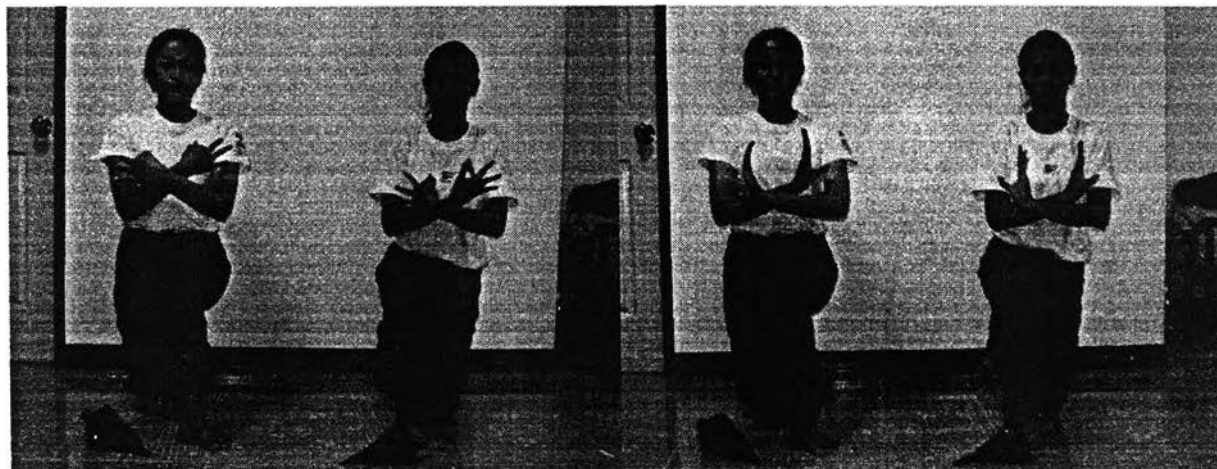
ภาพประกอบ 225

ภาพประกอบ 226

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 225 มือทั้งสองข้างจับหงายแล้วจับหงายในลักษณะมือทั้งสองไขว้กันที่ระดับอก แกวซ้ายเฉียงซ้าย แกวขวาเฉียงขวา

ภาพประกอบ 226 วาดแขนแยกออกเป็นวง แขนนอกยื่นไปข้างหน้า แขนด้านในส่งไปด้านหลัง มือตั้งวงสะบัดข้อตามจังหวะ นั่งเข่าด้านในชันเข่าด้านนอก

ที่มา : นฤบดีนทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ภาพประกอบ 227

ภาพประกอบ 228

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 227 มือทั้งสองจับเอาแขนประสานกันไว้ระดับอก

ภาพประกอบ 228 แล้วม้วนมือทั้งสองตั้งวง แขนคงเดิม ทำสลับกันไปเรื่อยๆ ตามจังหวะ โดยเลื่อนมือทั้งสองสูงขึ้น ไปเรื่อยๆ เลื่อนเท้าที่เหยียบบนพื้นไปข้างหลังจนเป็นการคุกเข่า มือทั้งสองยังคงเดิมแต่เลื่อนต่ำลงมาที่หมากเบ็งที่วางอยู่ จนจบเพลง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ทำนองสรภัญญะ (อีสาน)

ภาพประกอบ 229

คำอธิบายภาพ : คำร้อง : มาลาดวงดอกไม้ (1): จับหมากเบ็งขึ้นมาพนม นั่งคุกเข่ากระทบ

คำร้อง : มาลาดวงดอกไม้ (2): คงเดิม

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ภาพประกอบ 230

ภาพประกอบ 231

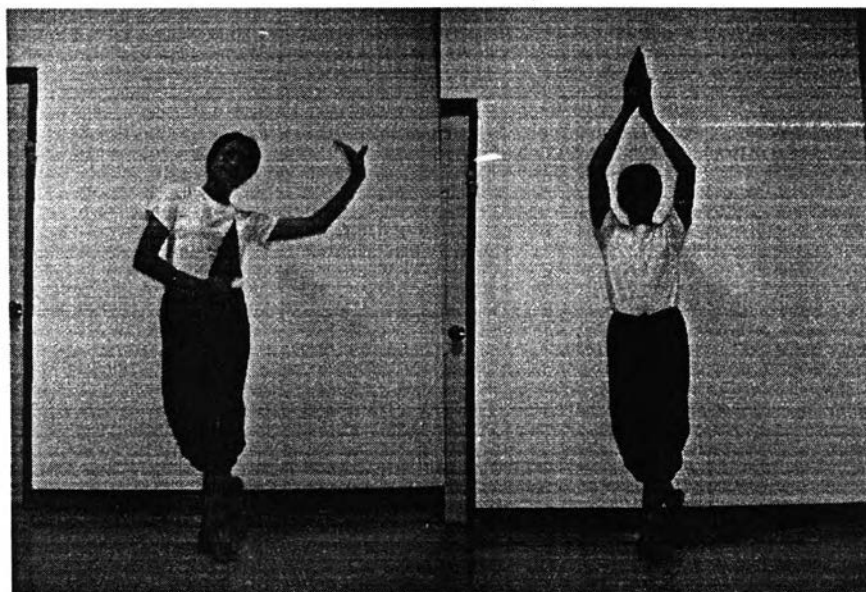
ภาพประกอบ 232

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 231: คำร้อง: มาตั้งไว้เพื่อบูชา: เดินมือที่พนมขึ้นมาเหนือศีรษะ
นั่งกระทบ

ภาพประกอบ 232 : คำร้อง: ขอบุชาคุณพระพุทธ (1): นั่งคุกเข่า มือที่พนมเลื่อนลงมา
แล้วเดินมือขึ้นไปพนมเหนือศีรษะทางด้านขวา

ภาพประกอบ 233 : คำร้อง: ขอบุชาคุณพระพุทธ (2): นั่งคุกเข่า แต่เดินมือมาด้านซ้าย
เหนือศีรษะ

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ภาพประกอบ 233

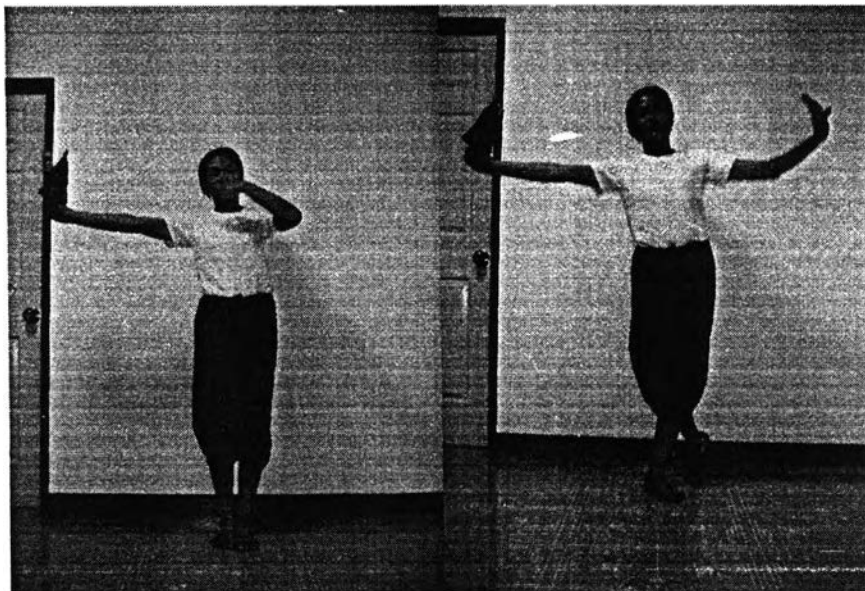
ภาพประกอบ 234

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 233: คำร้อง: ผู้ได้ตรัสรู้มา: ยืนขึ้น เท้าซ้ายก้าวไขว้มาด้านหน้า เท้าขวาวางหลัง เปิดส้นเท้ามือซ้ายตั้งวงบนระดับศีรษะ มือขวาถือขันหมากเบ็งระดับชายพก ศีรษะเอียงด้านซ้าย

ภาพประกอบ 234 : คำร้อง: ขอบุชาคุณพระธรรม (1): แปรแถวเฉียงสองแถวยืนสลับพื้นปลา เเฉียงขึ้นไปทางขวาของเวที มือทั้งสองถือหมากเบ็งพนมเหนือศีรษะ เท้าซ้ายก้าวไขว้ (นำหน้าตัวอยู่ที่เท้าขวา)

คำร้อง : ขอบุชาคุณพระธรรม (2: แถวและเท้าคงเดิม มือทั้งสองถือหมากเบ็งพนม เลื่อนมือลงมาอยู่ระดับเอว

ที่มา : นฤปดินทร์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

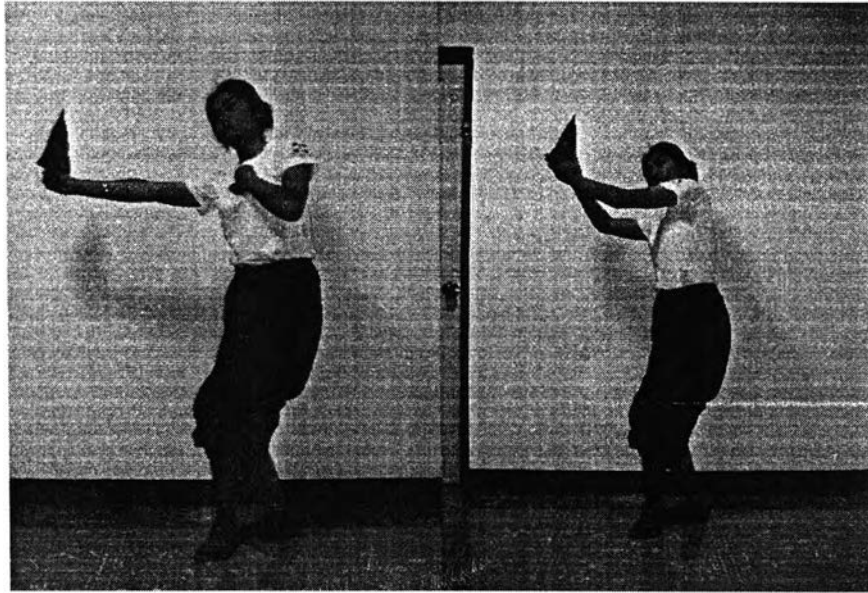
ภาพประกอบ 235

ภาพประกอบ 236

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 236: คำร้อง: ผู้น้อมนำ: มือขวาถือหมากเบ็งวาดซ้ายมาเป็นวงระดับไหล่ แล้วมือขวาจับหงายคลายจับเป็นตั้งวง เท้าขึ้นรวม ศีรษะเอียงขวา

ภาพประกอบ 237 : คำร้อง : คำสอน : มือขวาวงระดับไหล่คงเดิม มือซ้ายมือจับม้วนเป็นวง แล้วคลายออกเป็นตั้งวงบนระดับศีรษะ เท้าซ้ายก้าวไขว้มาด้านหลัง เท้าขวาวางหลังเปิดสันเท้า ศีรษะเอียงขวา

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

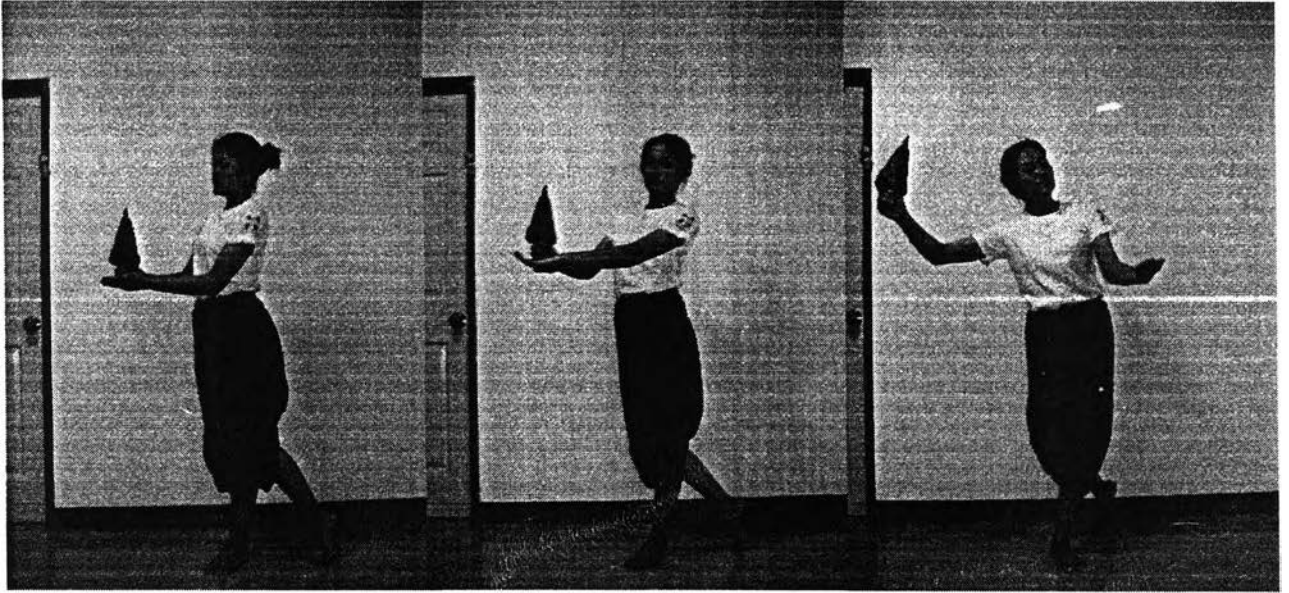
ภาพประกอบ 237

ภาพประกอบ 238

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 237: คำร้อง: มา: มือขวาถือฉันทมากเบ็งระดับไหล่ (คงเดิม)
มือซ้ายวาดมาแตะที่อก ศีรษะเอียงขวา

ภาพประกอบ 238 : คำร้อง: ขอบุชาคุณพระสงฆ์ (1): หันหน้าไปทางซ้ายของเวที มือทั้งสอง
ถือฉันทมากเบ็งพนมเหนือศีรษะ เท้าซ้ายเหลื่อมเท้าขวาน้ำหนักอยู่เท้าทั้งสองข้าง

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ภาพประกอบ 239

ภาพประกอบ 240

ภาพประกอบ 241

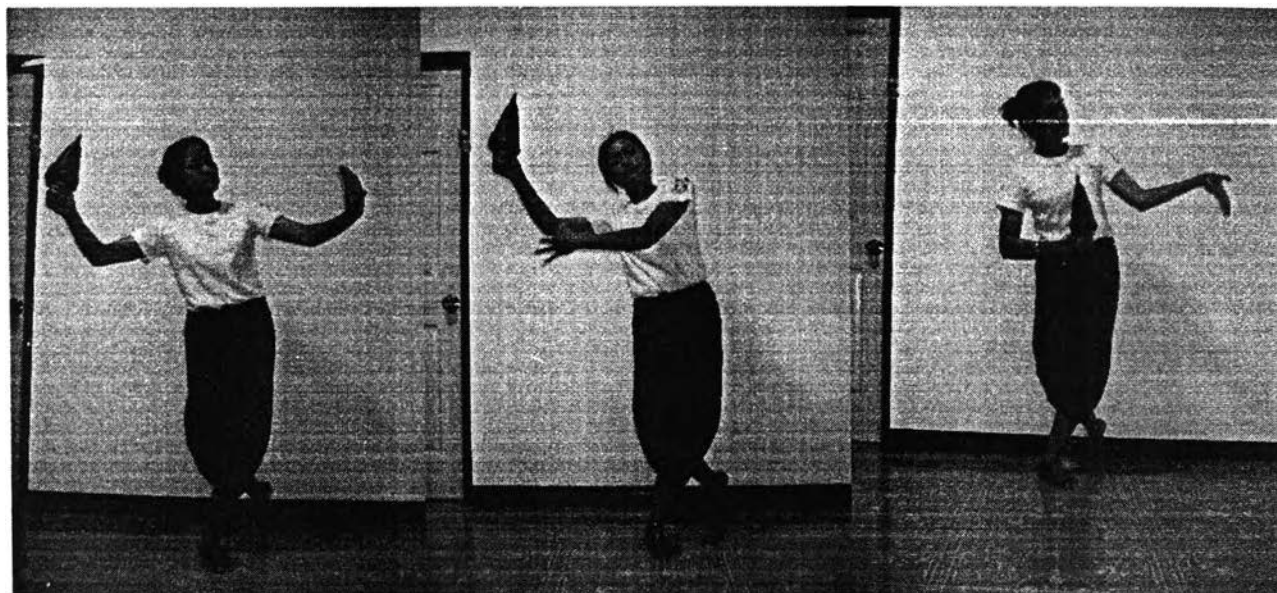
คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 239: คำร้อง: ขอบุชาคุณพระสงฆ์ (2): หันหน้าทางเดิม มือทั้งสองข้างถือหมากเบ็งพนมเดินมือเลื่อนมาอยู่ระดับเอว เท้าซ้ายไขว้หน้าเท้าขวาวางหลัง เปิดสันเท้าข้างหน้า นำหนักอยู่เท้าซ้าย

ภาพประกอบ 240 : คำร้อง: ผู้ดำรง: ยังหันทางด้านเดิม มือขวาถือหมากเบ็งระดับสะเอว มือซ้ายอยู่ใต้มือขวาที่ถือหมากเบ็ง ศีรษะเอียงขวา

ภาพประกอบ 241 : คำร้อง: พระวินัย: หันหน้ามาทางหน้า มือขวาถือหมากเบ็งระดับศีรษะ มือซ้ายผายมือ พร้อมทั้งหันหน้ามาทางด้านหน้าเวที เท้าซ้ายก้าวไขว้ เท้าขวาวางหลัง เปิดสันเท้า ศีรษะเอียงขวา

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

ดนตรีลายเมงผู้ตอมดอก¹⁷

ภาพประกอบ 242

ภาพประกอบ 243

ภาพประกอบ 244

คำอธิบายภาพ : ภาพประกอบ 242 ดนตรีเริ่ม ผู้ฟ้อนจับมือซ้ายม้วนออกไปเป็นวง มือขวาถือหมากเบ็งเดินมือขึ้นระดับศีรษะ เท้าซ้ายไขว้หน้าเท้าขวาวางหลังเปิดสันเท้าข้างหน้า นำหนักอยู่เท้าซ้าย

ภาพประกอบ 243 มือซ้ายเดินมือมาจับต่อศอกขวา ศีรษะเอียงขวา เท้าซ้ายตามจังหวะแล้วม้วนมือซ้ายออกมาเป็นวง แต่มือซ้ายยังอยู่ใต้ศอกขวา ศีรษะเอียงขวา เท้าซ้ายไขว้หน้าเท้าขวาวางหลังเปิดสันเท้าข้างหน้า นำหนักอยู่เท้าซ้าย

ภาพประกอบ 244 มือขวาถือหมากเบ็งเดินมือมาระดับกลางที่ชายพก มือซ้ายเดินมือมาจับคว่ำข้างลำตัวด้านซ้ายคล้ายจับเป็นแบปลายมือตก ศีรษะเอียงซ้าย เท้าซ้ายไขว้หน้าเท้าขวาวางหลังเปิดสันเท้าข้างหน้า นำหนักอยู่เท้าซ้าย ทำตามกระบวนท่า ด้านหน้าเวที 3 ชูค แล้วเดินข้างทางด้านซ้ายของเวที ขบวนหมากเบ็งเดินตามเข้าไป

ที่มา : นฤปดิษฐ์ สาลีพันธ์ 20 เมษายน 2548

¹⁷ เมงผู้ตอมดอกไม้ หมายถึงเมลงผู้หรือฝั่งที่มาตอมดอกไม้.

8. วิเคราะห์ลักษณะการคัดเลือกผู้พ่อนในการพ่อนบูชาพระธาตุพนม

การคัดเลือกผู้พ่อนพบว่ามีการจัดการเข้ามามีบทบาทในการเลือก โดยแบ่งออกเป็นการจัดการเป็น 2 ช่วงดังนี้

1. ศูนย์วัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบการแสดง ดังนั้นจึงรับสมัครจากประชาชนผู้สนใจในพื้นที่มาร่วมกิจกรรมพ่อนบูชาพระธาตุพนมที่ถือเป็นความเป็นศิริมงคลในชุมชนชาวนครพนม
2. สถาบันการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบการแสดง ดังนั้นจึงคัดเลือกจากนักเรียนในสังกัดตนเองเพื่อความสะดวกของการควบคุม

9. วิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายของนาฏยศิลป์อีสาน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเครื่องแต่งกายของนาฏยศิลป์อีสาน ผู้วิจัยพบว่ามีการพัฒนาจากการแต่งกายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1. เนื้อผ้าที่ใช้ในเครื่องแต่งกายของชุดพ่อนในอดีตเป็นผ้าฝ้ายหรือไหม ปัจจุบันมีการนำผ้าจากโรงงานเข้ามาในการใช้ในชุดพ่อนเช่น ผ้าลินิน ผ้าต่วน ผ้าพิมพ์ลาย ผ้าในลอน ผ้ามอญตาตุล ฯลฯ
2. สีในเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายมีสีที่ข้อมตามวัสดุธรรมชาติเช่น คราม ครั่ง ขมิ้น สีที่ได้จึงเป็นสีคราม สีดำ สีกรมท่า สีแดง สีเหลืองขมิ้น แต่ปัจจุบันมีการนำผ้าจากโรงงานอุตสาหกรรมมาใช้ในการพ่อนการข้อมสีจึงเป็นวัสดุจากสารเคมี ทำให้สีที่ได้เป็นสีที่ได้ตามต้องการ ดังนั้นจากข้อที่หนึ่งทำให้เครื่องแต่งกายของการพ่อนมีสีฉูดฉาด สดใสมากขึ้น
3. เครื่องประดับจากเดิมที่เป็นเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องโลหะ ลูกปัดหิน กระจุกสัตว์ไม้ ปัจจุบันบางชุดพ่อนมีการนำลูกปัดพลาสติกเข้ามาในการใช้เป็นเครื่องประดับ เนื่องจากมีน้ำหนักเบา ราคาถูก และหาได้ง่าย เช่นลูกปัดสีทอง ไข่มุกเทียม เป็นต้น
4. กระจุกที่ใช้จากเดิมเป็นทอง เงิน โลหะ กระจุกสัตว์ ไม้ มาเป็นพลาสติก เนื่องจากมีน้ำหนักเบา ราคาถูก และหาได้ง่าย

10. วิเคราะห์ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงด้านเครื่องแต่งกายการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

ปัจจัยที่ทำให้เครื่องแต่งกายของชุดฟ้อนในพิธีบูชาพระธาตุพนมเกิดการเปลี่ยนแปลงมีดังนี้

1. ปัจจัยภายในของการเลือกเครื่องแต่งกายในพิธีบูชาพระธาตุพนม โดยผู้วิจัยแบ่งออกดังนี้

1.1 รสนิยมของชาวอีสานที่นิยมสีสันฉูดฉาดในการแต่งกาย ดังนั้นเมื่อเลือกเสื้อผ้าในการฟ้อนจึงนิยมที่มีสีสันสะดุดตา ทั้งนี้ในรูปแบบการแสดงนั้นจำเป็นจะต้องใช้สีสันในการสวมใส่เพื่อให้เกิดความโดดเด่นในการฟ้อน

1.2 สภาพของเครื่องแต่งกาย เมื่อใช้งานนานวันเครื่องแต่งกายมีอายุการใช้งาน ดังนั้นเมื่อเวลาผ่านไปสภาพจึงมีการชำรุดทรุดโทรม จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง

1.3 สมัยนิยมของแต่ละครั้งในการเปลี่ยนแปลง ขึ้นอยู่กับระยะเวลานั้น มีความนิยมไปในทิศทางใด โดยธรรมชาติของความเป็นพื้นบ้านนั้นมีการเปลี่ยนแปลงบ่อยครั้ง เพราะชาวบ้านเห็นว่าสวยก็ทำการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับความพอใจของแต่ละกลุ่มชน ทั้งนี้พื้นฐานของชาวอีสานเกรงว่านักท่องเที่ยวจะเห็นว่าตนเองบ้านนอก ถ้าสมัยจึงปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย

2. ปัจจัยภายนอกของการเลือกเครื่องแต่งกายของชุดฟ้อนในการพิธีบูชาพระธาตุพนม ผู้ควบคุมจำเป็นจะต้องคำนึงถึงงบประมาณซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพิจารณา เนื่องจากจำนวนผู้ฟ้อนมีจำนวนมากทำให้มีการใช้งบจำนวนมากตามลำดับ ส่งผลให้มีการเลือกใช้วัสดุที่ราคาย่อมเยาแต่มีคุณภาพดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ควบคุมและผู้สนับสนุนเป็นสำคัญ

11. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงดนตรีประกอบการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

ดนตรีประกอบการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมมีการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

1. ดนตรีในการฟ้อนแห่กองบุญพบว่าเครื่องประกอบดนตรีคือ กลอง แคน ฉิ่ง ฉาบ พวงฮาด

2. ดนตรีประกอบการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมในปี พ.ศ. 2528 – 2529 ผู้วิจัยพบว่ามีผู้นำดนตรีผสมวงพื้นบ้านอีสานเข้ามาในการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม โดยพบว่ามีผู้นำเครื่องดนตรีไฟฟ้าเข้ามาประกอบ พร้อมทั้งมีการนำเครื่องดนตรีอีกหลายชิ้นเข้ามาในการฟ้อนคือ พิณ ไฟฟ้า กลองชุด กับแอมป์ ไซซอง และมีการเปิดเครื่องบันทึกเสียงในชุดฟ้อนหางนกยูง เนื่องจากดนตรี ที่ใช้ในชุดฟ้อนหางนกยูงเป็นดนตรีวงปี่พาทย์แต่ดนตรีที่เล่นในระชยะเวลาดังกล่าวเป็นดนตรีพื้นบ้าน

3. คนตรีประกอบการพ่อนบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2530 – 2546 ผู้วิจัยพบว่ามีการนำวงดนตรีปี่พาทย์เข้ามาในการพ่อนบูชาพระธาตุพนม สาเหตุจากพ่อนทางนกงูย และพ่อนตำนานพระธาตุพนมมีการใช้คนตรีประกอบการพ่อนเป็นคนตรีปี่พาทย์

จากข้อมูลเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่าการเปลี่ยนแปลงด้านคนตรีมีเพียงชุดพ่อนทางนกงูย ซึ่งจากเดิมก่อน พ.ศ. 2491 ที่เป็นคนตรีบรรเลงอีสานในจังหวัดเข็ญ ในปี พ.ศ. 2495 ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นการใช้คนตรีปี่พาทย์ โดยให้เหตุผลว่าเป็นคนตรีที่ไพเราะ และต้องการให้คนไทย⁷⁰ (คนภาคกลาง)มองว่าตนเป็นคนไทยจึงทำการเปลี่ยนใช้คนตรีดังกล่าว ในการพ่อนบูชา พระธาตุพนมมีการเปลี่ยนแปลงการใช้คนตรีของพ่อนทางนกงูยคือปี พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2546 เนื่องจากความสะดวกในการฝึกซ้อมและการหาบุคคลมาการเล่นคนตรีปี่พาทย์ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าจากเดิมพ่อนทางนกงูยเป็นคนตรีพื้นบ้านอยู่แล้ว จึงสามารถเปลี่ยนแปลงคนตรี เพื่อความสะดวกในด้านต่าง ๆ แต่ในปี พ.ศ. 2544 – 2545 มีการกลับไปใช้น่าจะมีเหตุผลของการท้วงติง หรือสามารถหาผู้เล่นคนตรีปี่พาทย์ได้ตามที่ต้องการ และมีการกลับมาใช้คนตรีพื้นบ้านอีกครั้งนั้น น่าจะมีเหตุผลว่าเป็นการพ่อนของอีสานสมควรที่ต้องใช้คนตรีพื้นบ้านประกอบการพ่อนในชุดดังกล่าว

12. วิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอพิธีพ่อนบูชาพระธาตุพนมมีรูปแบบการนำเสนอในเชิงการท่องเที่ยวในงานเทศกาลไหลเรือไฟ แต่ใน พ.ศ. 2528 – 2538 พบว่ายังคงมีรูปแบบการบูชาพระธาตุพนมหลงเหลืออยู่โดยมุ่งเน้นการหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุพนมเป็นสำคัญใน พ.ศ. 2537- 2546 ปรากฏพบรูปแบบพ่อนบูชามุ่งเน้นเพื่อการบันเทิงในเทศกาลท่องเที่ยวมากขึ้น โดยใช้พระธาตุพนมเป็นองค์ประกอบทำให้ความรู้สึกของการพ่อนบูชาที่แสดงความศรัทธาต่อองค์พระธาตุพนมลดน้อยลงไปจากเดิม ทั้งนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นช่วงเวลาที่มีการสนับสนุนการท่องเที่ยวรูปแบบการพ่อนจึงแปรเปลี่ยนมาเป็นการบันเทิงที่นำเอาความเชื่อเข้ามาเป็นจุดประชาสัมพันธ์ของงานเทศกาลไหลเรือไฟ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาจังหวัดนครพนม

⁷⁰ คนไทย หมายถึง ชาวภาคกลางหรือชาวกรุงเทพฯ ๔ เนื่องจากว่าชาวภาคกลางนิยมเรียกชาวอีสานว่า “ลาว” หรือ “คนลาว” และในมุมมองของชาวอีสานจึงนิยมเรียกคนภาคกลางว่าเป็นคนไทย

13. วิเคราะห์ลักษณะการแปรแถว

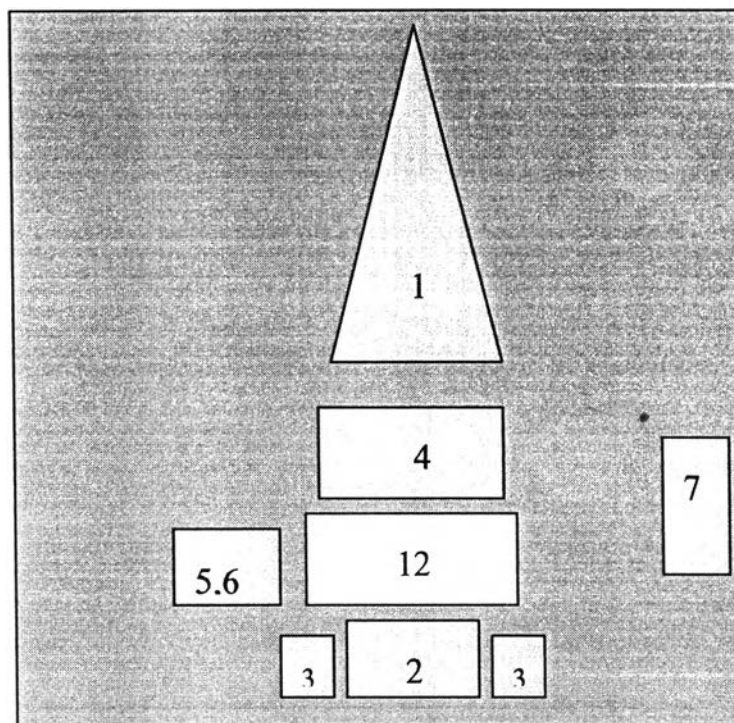
ลักษณะการแปรแถวพ็อนบูชาพระธาตุพนมทั้ง 7 ชุดมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงแปรแถวตามการวางผังงานโดยมีการเปลี่ยนแปลงผังงาน 3 ช่วงคือ

1. พ.ศ. 2528-2529 พบว่าเป็นการพ็อนในวัดพระธาตุพนมบริเวณลานด้านหน้าองค์พระธาตุพนม โดยหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุพนม
2. พ.ศ. 2530 – 2537 พบว่ามีเกาะกลางถนนขึ้นระหว่างผู้ชมกับผู้พ็อนและรูปแบบการนำเสนอมุ่งเน้นการหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุเป็นหลัก
3. พ.ศ. 2538 – 2546 พบว่ามีกรนำเอาเกาะกลางถนนออกทำให้รูปแบบเวทีกว้างขึ้น มีการเพิ่มจำนวนนักแสดง รูปแบบการนำเสนอมุ่งเน้นเพื่อการบันเทิงมากขึ้นโดยหันหลังออกจากองค์พระธาตุพนม ทำให้ความรู้สึกของการแสดงออกในการพ็อนบูชาต่อองค์พระธาตุพนมลดน้อยลง และเป็นเพียงองค์ประกอบทางด้านฉากที่สวยงามของงานเท่านั้น

14. วิเคราะห์แผนผังเวที

พ็อนทั้ง 7 ชุดในพิธีพ็อนบูชาพระธาตุพนมมีลักษณะการแปรแถวเป็นไปตามการวางผังงานโดยมีลักษณะการเปลี่ยนแปลง 3 ครั้งมีผังงานดังนี้

1. แผนผังเวที พ.ศ. 2528 - 2529

แผนผังประกอบ 67

คำอธิบายผัง : แสดงภายในวัดพระธาตุพนม

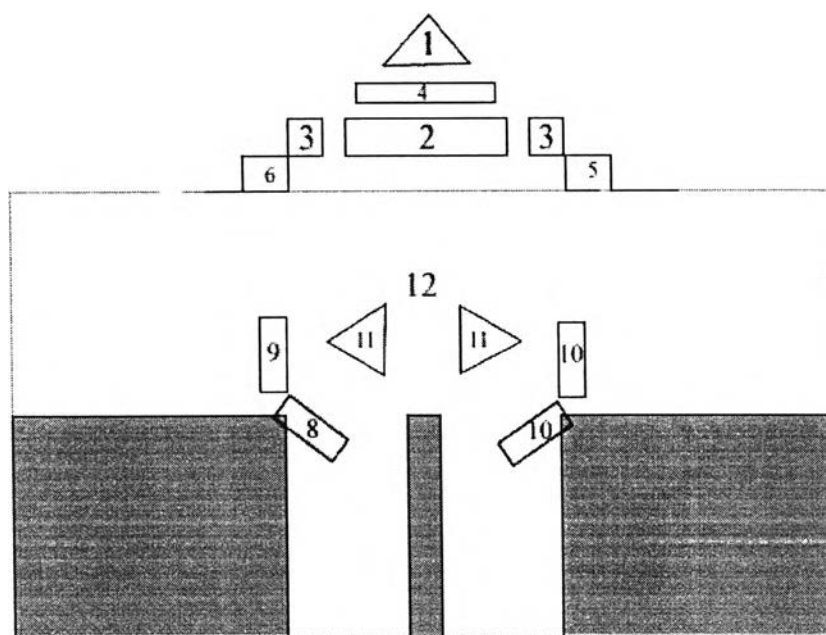
ที่มา : สุวรรณ เกตุทอง, ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์.⁷¹

ความหมายแสดงหมายเลขที่ระบุไว้ในผัง

1. พระธาตุพนม	2. ประตูใหญ่
3. ประตูเล็ก	4. เครื่องบูชา
5. คนตรีพื้นเมือง	6. คนตรีไทย
7. พิธีสงฆ์	8. ผู้ชม
9. ประธาน	10. นักแสดง
11. เก้ากลางถนน	12. เวที
13. ส้อมวลชน	

⁷¹ สัมภาษณ์ สุวรรณ เกตุทอง, ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ 28 พฤศจิกายน 2547.

2. แผนผังเวที พ.ศ. 2530-2537

แผนผังประกอบ 68

คำอธิบายผัง : บริเวณที่แสดงได้เปลี่ยนเป็นบริเวณหน้าเวทีทำให้มีการเพิ่มจำนวนนักแสดงมากขึ้น 1 เท่าตัว ทำให้งานพ็อนบูชาพระธาตุพนมมีความยิ่งใหญ่ยิ่งขึ้นใน พ.ศ. 2530 และใช้พื้นที่แสดงจนถึง พ.ศ. 2537 จึงมีการเปลี่ยนแปลง

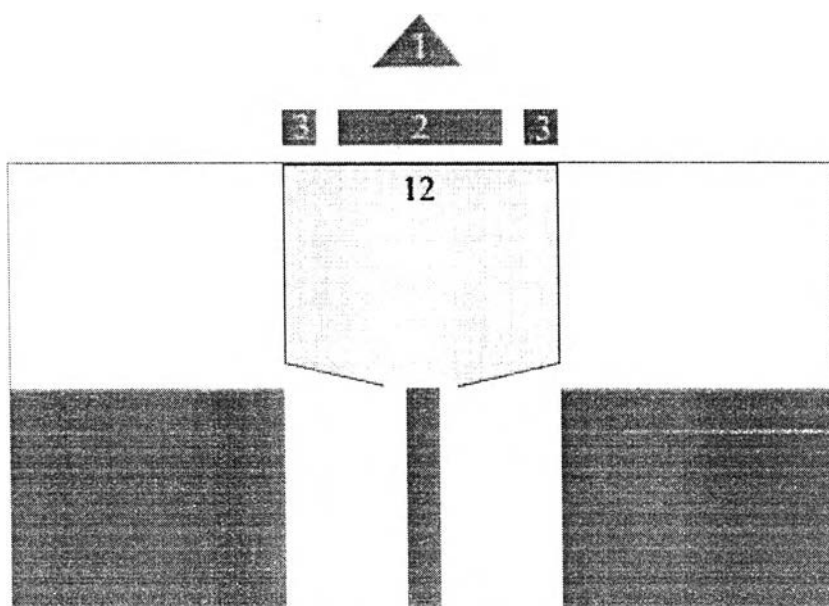
ที่มา : สุวรรณ เกตุทอง, ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์⁷², สัมภาษณ์ 28 พฤศจิกายน 2547

ความหมายแสดงหมายเลขที่ระบุไว้ในผัง

1. พระธาตุพนม 2. ประตูใหญ่
3. ประตูเล็ก 4. เครื่องบูชา
5. คนตรีพื้นเมือง 6. คนตรีไทย
7. พิธีสงฆ์ 8. ผู้ชม
9. ประธาน 10. นักแสดง
11. เกาะกลางถนน 12. เวที
13. ล้อมवलชน

⁷² สัมภาษณ์ สุวรรณ เกตุทอง, ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์, 28 พฤศจิกายน 2547

3. แผนผังเวที พ.ศ. 2538-2546

แผนผังประกอบ 69

คำอธิบายผัง : พ.ศ. 2538 มีการเปลี่ยนผังพื้นที่หน้าวัดพระธาตุพนม เนื่องจากต้องการให้ งานพิธีพืชนบูชาพระธาตุมีความสวยงามในการต้อนรับผู้มาชมงานพิธีพืชนบูชาพระธาตุพนม ส่งผลให้มีการเพิ่มจำนวนนักแสดงอีก 20 คน จากเดิม 40 คนรวมเป็น 60 คน
ที่มา : สุวรรณ เกตุทอง, ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์.⁷³

ความหมายแสดงหมายเลขที่ระบุไว้ในผัง

1. พระธาตุพนม	2. ประตูใหญ่
3. ประตูเล็ก	4. เครื่องบูชา
5. ดนตรีพื้นเมือง	6. ดนตรีไทย
7. พิธีสงฆ์	8. ผู้ชม
9. ประธาน	10. นักแสดง
11. เก้าะกลางถนน	12. เวที
13. สื่อมวลชน	

⁷³ สัมภาษณ์ สุวรรณ เกตุทอง, ชัยบดินทร์ สาลีพันธ์ 28 พฤศจิกายน 2547.

สรุปท้ายบทที่ 3

จากการศึกษาชุดเพื่อนบูชาพระธาตุพนมทั้ง 7 ชุด ในพิธีเพื่อนบูชาพระธาตุพนม ซึ่งประกอบด้วย 1. เพื่อนหางนกยูง 2. เพื่อนภูไทเรณูนคร 3. เพื่อนไทญ้อ 4. เพื่อนตำนานพระธาตุพนม 5. เพื่อนศรีโคตรบูร 6. เพื่อนอีสานบ้านเฮา 7. เพื่อนขันหมากเบ็ง พบว่าประวัติความเป็นมาของชุดเพื่อนบูชาพระธาตุพนมมีความแตกต่างกัน โดยทั้งหมดเป็นชุดเพื่อนที่มีอยู่แล้ว คณะกรรมการจัดงานจึงได้นำเข้ามาบรรจุในพิธี ทำให้ประวัติความเป็นมาของเพื่อนแต่ละชุดในการเพื่อนบูชาพระธาตุพนมมีความแตกต่างกัน ดังนั้นองค์ประกอบการเพื่อนบูชาพระธาตุพนม เทศกาลไหลเรือไฟในแต่ละชุดมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะจุดประสงค์ในการจัดงานพิธีเพื่อนบูชาพระธาตุพนมในเทศกาลไหลเรือไฟเป็นลักษณะเพื่อการบันเทิงในเทศกาลท่องเที่ยวโดยนำรูปแบบการเพื่อนบูชาของค์พระธาตุพนมมานำเสนอ ส่งผลให้มีการปรับปรุงรูปแบบทางด้านองค์ประกอบในการแสดงอยู่ตลอดทุกปี โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. เพื่อนหางนกยูง

ประวัติเพื่อนหางนกยูง เป็นการเพื่อนบวงสรวงศาลหลักเมืองนครพนม เดิมเป็นการเพื่อนบนหัวเรือก่อนการแข่งขันเรือยาว ใน พ.ศ. 2492 อาจารย์เกษมสุข สุวรรณธรรมา เป็นผู้ประดิษฐ์

องค์ประกอบเพื่อนหางนกยูง ประกอบด้วย 1. ผู้เพื่อนมีการแบ่งออกตามระยะเวลาในการใช้ผู้เพื่อนเป็น 3 ช่วง คือ พ.ศ. 2528 – 2529 ผู้เพื่อน เป็นข้าราชการในอำเภอเมืองนครพนม พ.ศ. 2530 – 2533 ผู้เพื่อนเป็นชาวบ้านและข้าราชการในอำเภอเมืองนครพนม และ พ.ศ. 2534 – 2546 ผู้เพื่อนเป็นนักเรียนโรงเรียนนครพนมวิทยาคม 2. รูปแบบการนำเสนอมี 3 ช่วงคือ ใน พ.ศ. 2528 – 2529 ต่อมา พ.ศ. 2530 – 2537 และ พ.ศ. 2538 – 2546. การแต่งกายประกอบการเพื่อนพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย 2 ครั้ง 4. คนตรีประกอบการเพื่อนหางนกยูงใช้คนตรีบรรเลงเพลงลาวแพน นอกจากนี้พบการเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ใช้คนตรีปี่พาทย์มาเป็นคนตรีพื้นบ้าน ใน พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2546

2. เพื่อนภูไทเรณูนคร

ประวัติการเพื่อนภูไทเรณูนคร เป็นการเพื่อนในเทศกาลบุญบั้งไฟบุญมหาชาติ เพื่อเป็นการขอฝนให้ถูกต้องตามฤดูกาล เป็นการเพื่อนเลียนแบบธรรมชาติของพืช และอากัปภิกิริยาของสัตว์ การเกี่ยวพาราสีของคน ประดิษฐ์โดยชาวเรณูนคร

รูปแบบการเพื่อนภูไทเรณูนคร ประกอบด้วย 1. ผู้เพื่อนมีการแบ่งออกตามระยะเวลาในการใช้ผู้เพื่อนเป็น 3 ช่วง คือ พ.ศ. 2528 – 2529 ผู้เพื่อนเป็นชาวบ้านอำเภอเรณูนครใน พ.ศ. 2530 – 2540

ผู้ฟ้อนเป็นชาวบ้านและข้าราชการอำเภอเรณูนคร และ พ.ศ. 2541 – 2546 ผู้ฟ้อนเป็นนักเรียนโรงเรียนเรณูนครวิทยานุกูล 2. รูปแบบการนำเสนอมีการแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ใน พ.ศ. 2528 – 2529 ต่อมา พ.ศ. 2530 – 2537 และ พ.ศ. 2538 – 2546 3. การแต่งกายประกอบการฟ้อนไม่พบการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายฟ้อนภูไทเรณูนคร 4. คนตรีประกอบการฟ้อนใช้เพลงบรรเลงลายลมพัดพร้าว

3. ฟ้อนไทญ้อ

ประวัติฟ้อนไทญ้อ เป็นการฟ้อนในเทศกาลบุญสงกรานต์ มีการสงฆ์น้ำพระและแห่ขบวนดอกไม้บูชาพระธาตุ โดยนำดอกไม้ปา(ลีลาวดี) ไปบูชายังวัดต่าง ๆ พอเสร็จพิธีแล้วหนุ่มสาวจะนำมาเล่นสงกรานต์ เกี่ยวพาราสีกัน ประดิษฐ์ทำฟ้อนโดยชาวอำเภอท่าอุเทน

รูปแบบการฟ้อนไทญ้อ 1. ผู้ฟ้อนมีการแบ่งออกตามระยะเวลาในการใช้ผู้ฟ้อนเป็น 2 ช่วง คือ ใน พ.ศ. 2530 – 2533 ผู้ฟ้อน เป็นชาวบ้านอำเภอท่าอุเทนและ พ.ศ. 2534 – 2546 ผู้ฟ้อนเป็นนักเรียนโรงเรียนอุเทนพัฒนา 2. รูปแบบการนำเสนอมีการแบ่งออกเป็น 2 ช่วงดังนี้ ใน พ.ศ. 2530 – 2537 และ พ.ศ. 2538 – 2546 3. การแต่งกายประกอบการฟ้อนมีการเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย 2 ครั้ง 4. คนตรีประกอบการฟ้อนใช้เพลงบรรเลงลายภูไทสกลนคร

4. ฟ้อนตำนานพระธาตุพนม

ประวัติการฟ้อนตำนานพระธาตุพนมเป็นฟ้อนดัดแปลงมาจากการฟ้อนแห่กองบุญในเทศกาลนมัสการองค์พระธาตุพนม นำเอาบทสวดสคู่คือองค์พระธาตุพนม ทำนองสรภัญญะมาประกอบดนตรีวงปี่พาทย์ กล่าวถึงตำนานพิสดารขององค์พระธาตุพนม ประดิษฐ์ทำฟ้อนโดยอาจารย์อารีรัตน์ นาคพงศ์

รูปแบบการฟ้อนตำนานพระธาตุพนม ประกอบด้วย 1. ผู้ฟ้อนเป็นนักเรียนโรงเรียนธาตุพนม 2. รูปแบบการนำเสนอมีการแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ใน พ.ศ. 2530 – 2537 และ พ.ศ. 2538 – 2546 3. การแต่งกายประกอบการฟ้อนมีการเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย 3 ครั้ง 4. คนตรีประกอบการฟ้อนเป็นการบรรเลงสรภัญญะประกอบดนตรีเพลงจินรำพัดและลงด้วยเพลงมอญคู่ดาว

5. ฟ้อนศรีโคตรบูร

ประวัติฟ้อนศรีโคตรบูรเป็นฟ้อนที่ดัดแปลงมาจากทำฟ้อนภูไทกับทำเจิ้งและตั้งชื่อตามอาณาจักรเดิมของจังหวัดนครพนม ประดิษฐ์โดยอาจารย์อารีรัตน์ นาคพงศ์

รูปแบบการฟ้อนศรีโคตรบูร ประกอบด้วย 1. ผู้ฟ้อนโดยแบ่งออกตามระยะเวลาตามผู้ฟ้อนออกเป็น 3 ช่วง คือ พ.ศ. 2528 – 2529 ผู้ฟ้อน เป็นข้าราชการในอำเภอเมืองนครพนม ใน พ.ศ. 2530 – 2535 ผู้ฟ้อนเป็นชาวบ้านอำเภอปลาปาก และ พ.ศ. 2536 – 2546 ผู้ฟ้อนเป็นนักเรียนโรงเรียนปลาปากวิทยา 2. รูปแบบการนำเสนอมีการแบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ พ.ศ. 2528 – 2529 ต่อมาใน พ.ศ. 2530 – 2537 และ พ.ศ. 2538 – 2546 3. การแต่งกายประกอบการฟ้อนมีการเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย 2 ครั้ง 4. ดนตรีประกอบการฟ้อนใช้ดนตรีบรรเลงลายลมพัดไผ่

6. ฟ้อนอีสานบ้านเฮา

ประวัติฟ้อนอีสานบ้านเฮา เป็นฟ้อนที่นำท่าแข็งเข้ามาในเพลงอีสานบ้านเฮา โดยชุดนี้เป็นการประดิษฐ์ขึ้นโดยคณะผู้ควบคุมฟ้อนบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2530 เพื่องานพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนม เพื่อเป็นการแสดงร่วมกันของผู้ฟ้อนทั้งหมด

รูปแบบการฟ้อนอีสานบ้านเฮา ประกอบด้วย 1. ผู้ฟ้อนเป็นผู้ฟ้อนทุกคนที่ฟ้อนในพิธีบูชาพระธาตุพนม 2. รูปแบบการนำเสนอมีการแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือใน พ.ศ. 2530 – 2537 และ พ.ศ. 2538 – 2546 3. การแต่งกายประกอบการฟ้อนเป็นการแต่งกายของแต่ละชุดฟ้อน 4. ดนตรีประกอบการฟ้อนใช้ดนตรีเพลงอีสานบ้านเฮา

7. ฟ้อนขันหมากเบ็ง

ประวัติฟ้อนขันหมากเบ็ง เป็นฟ้อนที่ประดิษฐ์ขึ้นใน พ.ศ. 2538 จากการนำเข้าประกวดผลงานทางวิชาการด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน ประดิษฐ์โดยอาจารย์ จาคูรงค์ โพนสูงเนิน

รูปแบบการฟ้อนขันหมากเบ็ง ประกอบด้วย 1. ผู้ฟ้อนเป็นนักเรียนโรงเรียนพระซองสามัคคีวิทยา 2. รูปแบบการนำเสนอเป็นฟ้อนประกอบอุปกรณ์ 3. การแต่งกายประกอบการฟ้อนไม่พบการเปลี่ยนแปลง 4. ดนตรีประกอบการฟ้อนใช้เพลงบรรเลงลายผู้ไหลดอป่าไผ่ เมื่อจบท่าฟ้อนในเพลงดังกล่าวมีการนำบทสรภัญญะประกอบและใช้เพลงบรรเลงลายภูตอมดอกเป็นเพลงจบการฟ้อน

8. วิเคราะห์ลักษณะการคัดเลือกผู้ฟ้อนในการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

การคัดเลือกผู้ฟ้อนพบว่ามีจัดการเข้ามามีบทบาทในการเลือกโดยแบ่งออกเป็นการจัดการเป็น 2 ช่วงดังนี้

1. ศูนย์วัฒนธรรมเป็นผู้รับผิดชอบการแสดง ดังนั้นจึงรับสมัครจากประชาชนผู้สนใจ

2. สถาบันการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบการแสดง ดังนั้นจึงคัดเลือกจากนักเรียนในสังกัดตนเอง

9. วิเคราะห์ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายของนาฏยศิลป์อีสาน

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเครื่องแต่งกายของนาฏยศิลป์อีสาน ผู้วิจัยพบว่ามีการพัฒนาจากการแต่งกายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1. เนื้อผ้าที่ใช้ในเครื่องแต่งกายของชุดฟ้อนในอดีตเป็นผ้าฝ้ายหรือไหม ปัจจุบันมีการนำผ้าจากโรงงานเข้ามาในการใช้ในชุดฟ้อน
2. สีในเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายมีสีที่ย้อมตามวัสดุธรรมชาติ แต่ปัจจุบันมีการนำผ้าจากโรงงานอุตสาหกรรมมาใช้ในการฟ้อน ทำให้สีที่ได้มีความสดใสดูฉูดฉาดมากขึ้น
3. เครื่องประดับจากเดิมที่เป็นเครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องโลหะ ถูกปิดหีน กระดุกสัตว์ไม้ ปัจจุบันบางชุดฟ้อนมีการนำลูกปัดพลาสติกเข้ามาในการใช้เป็นเครื่องประดับ
4. กระดุกที่ใช้จากเดิมเป็นทอง เงิน โลหะ กระดุกสัตว์ ผ้า ไม้ มาเป็นพลาสติก

10. วิเคราะห์ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงด้านเครื่องแต่งกายการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

ปัจจัยที่ทำให้เครื่องแต่งกายของชุดฟ้อนในพิธีบูชาพระธาตุพนมเกิดการเปลี่ยนแปลงมีดังนี้

1. ปัจจัยภายในของการเลือกเครื่องแต่งกายในพิธีบูชาพระธาตุพนม โดยผู้วิจัยแบ่งออกดังนี้
 - 1.1 รสนิยมของชาวอีสานที่นิยมสีสันฉูดฉาดในการแต่งกาย
 - 1.2 สภาพของเครื่องแต่งกาย เมื่อใช้งานนานวันเครื่องแต่งกายจึงหมดอายุการใช้งาน
 - 1.3 สมัยนิยมของแต่ละครั้งในการเปลี่ยนแปลง
2. ปัจจัยภายนอกของการเลือกเครื่องแต่งกายของชุดฟ้อนในการพิธีบูชาพระธาตุพนม ผู้ควบคุมจำเป็นจะต้องคำนึงถึงงบประมาณซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญในการพิจารณา

11. วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงดนตรีประกอบการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม

ดนตรีประกอบการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมมีการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

1. ดนตรีในการฟ้อนแห่งกองบุญพบว่ามีการประกอบดนตรีคือ กลอง แคน ฉิ่ง ฉาบ พวงฮาด

2. คนตรีประกอบการฟ้อนบูชาพระธาตุพนมในปี พ.ศ. 2528 – 2529 ผู้วิจัยพบว่ามีคนนำคนตรีผสมวงพื้นบ้านอีสานเข้ามาในการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม และพบเครื่องดนตรีไฟฟ้าเข้ามาในการฟ้อน

3. คนตรีประกอบการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม พ.ศ. 2530 – 2546 ผู้วิจัยพบว่ามีคนนำวงดนตรีป๊อปปูล่าเข้ามาในการฟ้อนบูชาพระธาตุพนม สาเหตุจากฟ้อนหางนกยูงและฟ้อนตำนานพระธาตุพนมมีการใช้คนตรีประกอบการฟ้อนเป็นคนตรีป๊อปปูล่า

12. วิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอ

รูปแบบการนำเสนอพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมมีรูปแบบการนำเสนอในเชิงการท่องเที่ยวในงานเทศกาลไหลเรือไฟแต่ใน พ.ศ. 2528 – 2538 พบว่ายังคงมีรูปแบบการบูชาพระธาตุพนมหลงเหลืออยู่โดยมุ่งเน้นการหันหน้าเข้าหาองค์พระธาตุพนมเป็นสำคัญ ใน พ.ศ. 2537- 2546 ปรากฏพบรูปแบบฟ้อนบูชามุ่งเน้นเพื่อการบันเทิงในเทศกาลท่องเที่ยวมากขึ้น โดยใช้พระธาตุพนมเป็นองค์ประกอบ

13. วิเคราะห์ลักษณะการแปรแถว

ลักษณะการแปรแถวฟ้อนบูชาพระธาตุพนมทั้ง 7 ชุดมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงแปรแถวตามการวางผังงานโดยมีการเปลี่ยนแปลงผังงาน 3 ช่วงคือ

1. ปี พ.ศ. 2528-2529
2. ปี พ.ศ. 2530 – 2537
3. ปี พ.ศ. 2538 – 2546

14. วิเคราะห์แผนผังเวที

ฟ้อนทั้ง 7 ชุดในพิธีฟ้อนบูชาพระธาตุพนมมีลักษณะการแปรแถวเป็นไปตามการวางผังงานโดยมีลักษณะการเปลี่ยนแปลง 3 ครั้ง